

237218

ISTORIA

REGIMENTULUI alu II. ROMANESCU

GRANITIARIU TRANSILVANU.

DUPA ~~MONOGRAFIA~~ ~~LA~~ ~~STIN~~ ~~LA~~ ~~BRASOV~~ 1830

si dupa

ALTE DOCUMENTE POSTERIORE

de

G. B.

BRASIOVU.

Tiparitu la Römer & Kamner.

1874.

ISTORI'A

REGIMENTULUI alu II. ROMANESCU

GRANITIARIU TRANSILVANU.

DUPA MONOGRAFIA LATINA DEIN 1830

si dupa

ALTE DOCUMENTE POSTERIÓRE

de

G. B.

BRASIOVU.

Tiparitu la Römer & Kamner.

1874.

D e d i c a t a

la

Umbrele ostasiloru romani

Morti cu arm'a in mana.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Introduciune.

Sub cei din urma domnitori pamenteni ai Transilvaniei spiritulu ostasiescu alu diverseloru populatiuni de care este locuita acea tíera, disparuse in parte mare. Nu este locul aici cá se enumeramu causele acelei decadentie; ele inse merita de a fi enumerate si classificate cátu mai exactu in histori'a numitei tieri. Sub principii Michailu Apafy, tatalu si filiulu seu, ostasimea transilvana era compusa dein nesce trupe fórte modeste, cunoscute sub nume de Plaiasi si Haiduci, éra impregiurulu domnului tieriei se aflá cá garda, câte una séu duoe companii de nemti straini, pentrucá in militi'a pamenténa nu prea potea se aiba incredere unu domnu, care fusese impusu tieriei prin iataganele turcesci. Mai departe se tienea, cá in sensulu legiloru tieriei fiacare nobilu séu boieriu, fia fostu de ori-ce trépta, este soldatu nascutu, obligatu a se arma, a incaleca si a purcede la óste, ori candu tier'a l'ar chiama; in adeveru inse lucrurile ajunsesera acolo, in cátu pe acelea tempuri tocma classea privilegiata fugea mai desu si se subtragea dela servitiulu ostasiescu, in Transilvani'a cá si in alte câteva staturi europene. De alta parte populatiunei nepriviligiata si anume poporulu tierianu ii era interdísá totu prin legile tieriei, nu numai portarea de ori-ce arme, ci inca si tienerea de cai; numai boierii si locuitorii mai de frunte ai cetatiloru privilegiate avea dreptulu de a portá arma si a ambla calare. Classile privilegiate avea cause grave de a se teme de poporulu armatu si mai alesu de poporulu romanescu, a carui libertate erá calcata in pitiére, candu cu ajutoriu turcescu, candu ungurescu dein Ungari'a, candu cu celu nemtiescu. Asia pe la 1699, in care anu s'a inchiaiatu pacea dela Carlovitiu, si Transilvani'a scaimbá protectiunea turcésca cu cea austriaca, acestei tieri ii lipsea armat'a regulata, éra óstea ce se numea de insurrectiune, compusa dein boierime, degenerase cu totul.

Cá ori-care altu gubernu prudente si prevedietoriu, asia si gubernulu imperatului Leopoldu I., dupa-ce apucà a infige pitiorulu pe pamentulu unei tieri castigatè prin tratatu si prin conventiuni inchiaiete cu reprezentantii ei, a trebuitu firesce se caute in populatiunile aceleia elemente diverse, dein care se se póta formá trupe regulate, care se scia de disciplina, éra nu numai de privilegiuri. Prim'a incercare ce s'a facutu in sensulu acest'a fu in an. 1702, candu dein haiducii si plaiasii ardeleni se formà unu regimentu pedestru de linia, carele mai existe si pàna in dîlele nòstre. Planulu de a continua cu formatiunea inca si altoru regimente, fu precurmatu prin revolutiunea cea mare si prin bellulu civile, carele a pruruptu sub comand'a principelui Franciscu Rákotzi si a duratu pàna in 1711. Boierimea transilvana, compusa dein magiari si dein multime de romani renegati, nu putea se suferè nici dupa definitiv'a pacificare a tierii, cá curtea imperiale dein Vien'a se ia cumu amu dice, materialu dein classile neprivilegiate, spre a formá regimente regulate; intr'aceea inse, armele privilegiate predea pe anu ce mergea rugina totu mai gròsa. In an. 1741 câteva poteri, anume Prussi'a, Bavari'a, Franci'a, Ispani'a, se sculasera cu arme in contra ficei lui Carolu VI. spre a'i combate drepturile de hereditate si a sfarmá sanctiunea pragmatica. In acelea dile de proba grea pentru cas'a Habsburg si de crisa europèna, se mai formà dein Transilvani'a inca unu regimentu de pedestrime si altulu de calareti husari. Acestea regimente se mai intregescu si astadi totu dein Transilvani'a.

In totu tempulu càtu au duratu bellurile de successiune in tierile slavo-germane ale imperiului, Transilvani'a cá si tierile romanesci dela Dunare, era espusa, candu la invasiuni turcesci, candu la calcarile dese ale numeròseloru cete de banditi, candu éra si la cele mai infricosiate decimari ale populatiunei prin cium'a orientale. Aceloru rele, acelei stari de barbaria completa trebuia se se puna odata capetu. Dara probleme de acestea, a caroru deslegare chiaru si in secolulu nostru ar' fi impreunata cu destule dificultati, inainte de acèsta cu unu seculu si mai multu, cerea consiliulu celoru mai eminenti barbati de statu. Pàna pe la an. 1760 apucasera a se organisá si discipliná vre-o 14 regimente confi-

niarie (de granitarii), de alungulu fruntarielor Dalmatiei, Croatiei, Slavoniei si in Banatu, pâna in mediunile Transilvaniei. Acelu cordonu, acea padure de baionete asiediate mai alesu prin comunele rurali, era unu obstaclu destulu de respectabile, nu numai asupr'a ciumei si a banditiloru, ci si asupr'a rapacitatiei pasiloru turcesci dein tierile limitrofe. Imperatés'a Mari'a Theresi'a se decise a continuá si a intende acelu cordonu, acea bariera de feru, inca si impregiurulu marelui Principatu alu Transilvaniei, incependu dela Pórt'a-de feru, spre Turnu-rosiu inainte prin districtulu Fagarasiului si alu Brasiovului, prin secuimea de catra Moldov'a, pâna susu de càtra media-nópte spre Bucovin'a, Galiti'a si Maramurasiu. Planulu era, cá militi'a confiniaria transilvana se se formodie parte dein romani, si parte dein secui. Secuui inse irritati mai alesu prin aristocrati'a loru, se oppunea dein respoteri dicundu, cà ei nu voru se scia de comand'a si de disciplin'a austriaca. Romaniloru nu le aru fi fostu nici-decum greu se aléga intre sclavi'a vechia iobagésca, impreunata cu infami'a de a nu'ti fi permissa portarea armelor, si intre marea honóre de a ti se restitú armele, si a te exercitá in ele, de si sub una disciplina aspra, adessea brutale; de un'a parte inse resistentia cerbicósa a boierimei de a nu se da arme la nici-unu romanu, de alt'a éra si nefericit'a idea a imperatesei, de a impreuná cu formarea regimenteloruna una specie de proselitismu religiosu, in anii de antai a produsu si la romani resistentia, care mai fusese nutrita inca si prin brutalitatile unoru oficiari imperatesci, necunoscatori de limb'a si de geniulu poporului nostru. Dein aceste cause, secuui s'au supusu la portarea armelor numai dupace fruntasii loru au fostu trecuti prin ascutítulu sabiloruna unui regimentu de dragoni, la comun'a Madeni, éra romanii carii fugisera cu familii cu totu preste Carpati, s'au reintorsu numai dupace au fostu departati oficiarii cei mai brutali, si dupace proselitismulu s'a mai liniscitu. Asia intre anii 1763 et 1765 se formara successive siese regimente confiniarie in Transilvani'a, si anume duoe romanesce de pedestrime si 1 totu romanescu de calareti dragoni, éra duoe pedestre si 1 de husari secui. In limb'a poporului acésta ostasime se numea „Militari.“ Regimenteloruna pe-

destre li s'a datu si ceva artileria. Pedestrimea se compunea dein câte trei batalióne mari, afóra de reserva, éra calarimea de câte optu escadróne. In loculu familieloru care n'au volitu se ia arme, s'au adusu câteva mii de juni alesi, fetiori de preoti, de boieranasi si de tierani, cautati inadensu de valorosi, caroru li s'a comandatu cá se se însóre cautandu'si femei totu vigoróse si sanetóse, cá si ei; li s'au impartitu mosióre dupa numeru, si s'au facilitatu edificarea de case si fundarea de câteva comune noue.

Celu de antaiu regimentu confiniariu transilvanu compusu numai dein romani, s'a numitu totusi, dein cause cunoscuté regimului imperatescu, regimentulu alu duoilea romanescu (Zweites Walacher-Gränz-Infanterie-Regiment). In staturile mari si mai betrane, in care armatele regulate si cele confinarie era institutiuni vechi, cele mai multe regimente isi au historia speciale, alu carei materialu se afla adunatu in archivele lor; se intempla inse camu raru, cá nesce acte de acea natura se ajunga la cunoscinti'a publicului. Regimentulu alu II-lea confiniariu romanescu dein Transilvani'a face si in acestu respectu una dein acelea exceptiuni rare, precum se distinge de multe altele chiaru in faptele sale. Una parte considerabile deintru acelea se publicase in limb'a latina de càtra unulu dein acei romani tari in credintia, carii nici-odata n'au uitatu de aceea ce a fostu odeneóra natiunea nóstra, si nu pierdu dein vedere venitoriulu. Urmandu acelu monographistu, imi voiu permite Domniloru, a Ve intretiené cu enararea numai a càtoru-va fragmente dein histori'a regimentului, carele in cursu de 110 ani si-a conservatu stindartulu seu pe atátu de gloriosu, pre càtu elu ajunse a fi numai bucati si petece, strabatute de mii de glóntie, in nenumerate batalii.

In partea de càtra miédia-nópte si resaritu a Transilvaniei, se vede unu micu districtu inclavatu intre Muramuresiu, Bucovin'a si Moldov'a, constatoriu dein 44 comune romanesci, a caroru capitala este modestulu oppidu Nasaudulu. Acea regiune este in partea sa cea mai mare incongiurata si curmata de munti inalti, coperiti cu codrii seculari, locuiti óre-candu mai multu numai de fére selbatece, intre care fusese si bourulu, éra ómenii se retragea in acelea tienuturi selbatece numai de inaintea tiraniei, de care suferea dupa tempuri un'a séu alt'a deintre tierile limitrophe. 24 de comune se tienusera de stravechiulu districtu Rodna, udatu de riulu Somesiu si renumitu de minele sale de argentu, feru, plumbu, precum si de ape minerali fórte salubre. Locuitorii aceluor comune s'au bucuratu mai totudeauna de unu gradu óresi-care alu libertatiei, aparate candu cu armele, candu prin portari de processe indelungi, candu éراسi folosindu-se de unele conjuncturi politice. Celelalte duoedeci de comune pre càtu s'au tienutu de asia numitulu dominiu alu Borgaului, au fostu supuse unoru familii dein aristocrati'a inalta, de origine romana, inse renegate, precumu Betlénu, Kemény (Comanu) s. a. Locuitorii acestora suntu parte ardeleni, cum amu dice autochtoni, parte moldoveni transmigrati si retrasi cu familiile si cu vitisiórele loru in acei munti, in care'si aflasera asilu de inaintea impilariloru de care suferea patri'a loru si cu densa populatiunea intréga. La populatiunea aceea se mai adausera colonisti, totu romani, ómeni teneri, adusi acolo dein alte districte ale tieriei. Locuri plane, siesuri cultivabili suntu puçine in acelu districtu; de aceea si modulu vietuurei locuitoriloru era greu, camu marginitu la tienerea de vite cornute si lanóse, la paduritu si ceva venatu, éra impregiurulu Rodnei la cultivarea mineloru. Intr'aceea regimulu imperatescu s'a decisu, cà toema in acea regiune, de si frumósa, dara pe atunci inca selbateca, se faca

a se organizá unu regimentu romanescu compactu. Mai antaiu s'au militarisatu in an. 1764 numai 24 de comune; inse dupa 19 ani, adeca la an. 1783, vediendu mai multe comune invecinate, cá populatiunei militarisate pe langa tóta rigórea disciplinei militare, îi merge relative multu mai bene, decâtu loru, care mai gema inca sub jugulu feudalismului, au cerutu chiaru ele arme, si s'au rogatu cá se fia militarisate. Atunci regimulu dandu familiiloru aristocratice alte dominiuri in scaimbu, anume in Banatu, precum si diverse beneficiuri, au supusu inca 20 de comune romanesci legiloru ostasiesci, si le-au incorporatu la colossalele cordonu, carele acumu se intendea pâna la marea adriatica.

Imperatés'a Mari'a Teresi'a cunoscundu errórea comissa prin tramiterea de officiaru instructori pre câtu de ignoranti, pre atátu si brutali, a tramisu altii, mai alesu nascuti dein Tirolu si dein Itali'a, carii cunoscea totu-unadata si limb'a latina. Ðeintre aceia colonelulu baronu Carolu de Enzenberg, ajutatu de capitani cá comitele Silviu Tannoli, si-au castigatu merite neperitórie pentru regimentulu nostru. Acei officiaru, dedati si ei cu viét'i'a cea aspra a locuitoriloru munteni, ajutati de limb'a loru materna italiana si de cea latina, descoperindu spre marea loru mirare multimea elementeloru latine in limb'a nóstra si comuniunea acesteia cu cea italiana, n'au hesitatu unu momentu de a tractá pe romanii militarisati cá pe descendentii anticeloru legiuni si colonii ale Romei, au inceputu a'i studiá dein acestu punctu de-vedere, a face relatiunile oficiali càtra comand'a suprema totu in sensulu acesta; éra dupa ce au adunatu pe moldovenii si pe ardelenii respanditi cu locuinti'a p'ntre valile ascunse ale muntiloru si 'iau pusu in linia, la patru comune au datu nume latinesci: Salva, Romuli, Parva, Nepos, care coprense in una sententia, semnifica totu-unadata, cá prin darea de arme in manile romaniloru si prin disciplinarea loru, stranepotii coloniiloru romane nu mai potu peri, cà-ci suntu salvati. In acelasi tempu capitanulu Tannoli in elegantele poemu latinescu compusu in honórea colonelului seu dice:

Has igitur prisca genti de stirpe Quiritum Romulidae
terras habitant

Si mai la vale:

Romani servile jugum subiere Coloni.

Éra dupa formarea regimentului:

Obstupuere, novas mirantes undique formas,

Romulidae, atque ingens animo fiducia crevit etc.

Una dein problemele principali care asteptá deslegare justa si prompta era, cá oficiarii instructori se invetie si se dedea pe coloni'a militarisata cu cautarea de mai multe mi-diuloce ale vietuiri. Spre acestu scopu br. Enzenberg a luat mesurile cele mai eficaci. Preste Somesiulu celu furiosu se facura poduri, si s'au curatitu albi'a lui de petrii, pentru cá se póta amblá pe elu plute cu lemne si cu sare. De aci incolo se asternura drumuri vicinali, se adusera sementie diverse de cerealii si de legume; barbatii au fostu obligati a'si ará si semená locurile dein vali; femeile era tiente a cultivá gradinele, éra torsulu, tiesutulu, cosutulu si fiertulu de bucate bune pentru tóta famili'a, se intielegea de se-ne.

Dupa 14 ani dela infientiarea regimentului vediendu-se cá locuitorii s'au familiarisatu cu armele si cu servitiulu ostasiescu, si dupace in acelasiu tempu s'au edificatu mai multe case de locuitu pentru oficiari, magazine de arme si de munitiune, comand'a suprema se apucá si de infientiarea scóloru. Mai antaiu de tóte se deschise un'a scóla la Nasaudu in an. 1778 sub conducerea hyeromonachului Ieronimu dela Blasiu, carele pe langa limb'a sa materna cunoscea bene pe cea latina si pe cea germana. Dupa alti siese ani se deschise in acelasiu oppidu unu institutu mai mare, cu destinatiune cá se éssa dein elu teneri preparati de ajunsu spre a poté fi inaintati pàna la rangu de capitani, cumu si la cursurile theologice si pedagogice. In acelasiu tempu s'au deschisu mai multe sorgenti, dein care s'au adunatu fonduri considerabili in folosulu regimentului.

Pre candu comunele regimentului mergea prosperandu, si era ocupate numai cu custodi'a fruntarielu si cu economi'a casei loru, imperatés'a strimtorata dein mai multe parti de inimicii sei, s'a vediutu constrinsa cá se abstraga si pe regimentele confinariie transilvane dela primitiv'a loru destinatiune si se le scótia in alte tieri, pe campulu sangelui, alaturea cu regimentele de linia.

In anul 1779 regimentulu II. romanescu a fostu comandatu in contra Prussiei, cu care ocaziune si luà celu de antaiu baptismu de sange la cetatea Tropavia (Troppau), unde in una lupta partiale batendu pe prussiani, ii luà la fuga si le ocupà castrele; avù inse si regimentulu nostru mai multi vulnerati si morti.

Dupa restabilirea pazei cu Prussi'a, regimentulu se reintórse in patria la foculariele sale, unde pe acelea tempuri avea fórte multu de lucru de alungãlu fruntarielor. Carantinelile in contra ciumei se infientiasera, veghiarea asupra caletoriloru era atãtu de severa, in càtu celi carii aru fi cutediatu a trece fõra a stá in carantina 20 pãna si 40 zile, venea in periculu invederatu de a fi spendiurati dupa una procedura summaria, conformu articliloru legi martiale. Preste acèsta, hotiile de codrii inca totu mai erã, cumu amu dice la ordinea zilei; furcile si tiép'a se vedea inaltiate pe la cele mai multe comune. Dein acestea impregiurari póte ori-cine se judece greutatea servitiului de di si de nópte alu militariloru.

In an. 1788 prorupse de nou bellulu turcescu. Atunci comand'a suprema se vediù érase in starea neplacuta de a trage pe militarii de fruntarie dela vocatiunea lor si a'i scóte dein tíera in contra turciloru cu atãtu mai virtosu, cà cele duoe diete, a Ungariei si a Transilvaniei, compuse aprópe numai dein aristocratia, nu voliã se votedie completarea regimentelor, éra puçinulu numeru de recruti pe care'lu votã dietele, nu'lu implinea consiliurile municipali, care se compunea asemenea totu numai dein nobili privilegiati, cu singur'a exceptiune de cele sasesci si de unele oppide; insurrectiunea armata a classiloru privilegiate inca venise cu totulu in desvetudine, cà-ci privilegiatiloru le placea multu mai bene se siédia acasa la familiiele lor, se'si védia de economiã si de petreceri, decãtu se dea peptu cu turcii prin muntii si pe campiele Romaniei; asia curtea imperiale se vedea necessitata a completã si regimentele de linia mai multu cu juni romani, carii cá se scape de tirani'a de acasa, se decidea a'si cercã fortun'a cu arm'a inpumnata. Anume dein regimentulu II. romanescu confiniariu s'au scosu indata la inceputu 3420 de fetiori, éra pentru paz'a fruntarielor

au ramasu numai rezerv'a regimentului si asia numitii invalidi. Regimentulu pusu sub comand'a colonelului Heyden-dorf, in Februaru fu transmutat in Bucovin'a, de unde in Martiu inainta in Moldov'a pana la Iassi, inse numai dupa câteva batalii crunte, pe care le avu cu turcii, anume la Dorohoiu, la Folticeni, Botosiani, Bai'a, Larg'a. In tote acelea lupte turcii au fostu batuti si scosi dein positionile loru. In Iuliu regimentulu nostru se affa stationatu la Hãrlãu, unde erasi s'a mesuratu cu turcii, era in Septembrie 'ia lovitu la Adjudu si 'ia inpinsu spre Munteni'a. In anulu urmatoriu 1789 regimentulu nostru ajunsese in passulu Branului, pe unde turcii se incercasera se sparga in Transilvani'a; dara dupa batali'a dein Valea-mulierei si dupa cea dela Campulungu intemplata in Octobre, au fostu constrinsi a se retrage spre Dunare. In Maiu 1790 aflamu regimentulu nostru pe la Turnu, sub comand'a colonelului baronu Craiu, era in Iuniu la Giurgiu, unde s'a si petrecutu una dein faptele cele mai gloriose. Trei bataliõne austriace de linia apucasera a fi impresurate dein tote partile de turci, in pericolu de nimicire totale. In acelea momente supreme regimentulu alu II. romanescu formandu-se in quadratu oblungu, sparge pr'ntre desimea turciloru, semendandu mörte si perire, pana ce ajunge la camaradii sei, cu carii unitu sfarma liniile inemicului si'lu ia la fuga. Cu acea ocasiune corporalulu Ioanu Botta, unu ostasiu cá tornatu dein bronzu, vedindu pe capitanulu Zwilach incongiuratu de siese turci, se rapede asupra-le, ucide, ranesce, ia la fuga dein ei si scapa pe capitanu. Pentru acea fapta heroica dela Giurgiu regimentulu fu laudatu, era sergentii Despotu si Bobu fusera decorati cu medalia de auru, corporalulu I. Botta, vice-corporalulu Dimitrie Siuc'a, gregarii Pantelie Holo cea si Ioanu Spiridonu cu medalia de argentu. Puçine semne de recunoscintia pentru atãta devotamentu si adevratu heroismu; dara nu care cumuva se uitamu, cà regimentulu era romanescu. Cu tote acestea, era si in acelea tempuri ici colea câte unu omu iubitoriu de dreptate si scutitu de ura nationale. S'a vediutu adeca in Diariulu de Vien'a inca la 13. Novembre 1789 urmatoriulu passagiu: „Este de doritu, cá regimentulu alu

duoilea pedestru romanescu de granitarii dein Transilvani'a se afle ocasiune de a da probe de ajunsu ale virtutiei sale bellice, pentru-cà in acestu casu lumea s'aru convinge, cà simbolulu „Virtus romana rediviva“ care s'a datu acestui regimentu, este adeveratulu si nedubitatulu simbolu alu acestei natiuni.“

La testimoniulu acesta se reflectamu, cà pre candu fu elu scrisu si publicatu, Imperatulu Iosifu II. se mai aflá inca in viétia, si cà numai pe càtu a domnitu elu, a fostu permissu a se spune adevèrulu intregu despre romani. Preste acestea se pòte combina dein mai multe fapte a le lui, cà Iosifu carele caletorise de càteve ori prin Transilvani'a si Banatu, uneori incognito, incepuse a crede, cà romanii in majoritatea loru preponderante aru fi in adevèru descendenti de ai coloniiloru si legiuniloru antice, inse degenerati multu prin gangrenós'a inriurintia a imperiului bizantinu, effemeiatu si destramatu.

Dupa inchiaierea paceri dela Sîstovu dein Augustu 1791 regimentulu nostru inca s'a reintorsu in patria, inse numai pentru unu anu si càteva luni, si cu perdere de 1218 individi, cà-ci atâti dein ei au gustatu mórtea in bellulu turcescu si au remasu pe campulu gloriei militare.

Revolutiunea francésca cutremurase lumea si incepuse a clatina tronurile; bellulu universale nu se mai potea evita. Comand'a suprema austriaca, dedata acumu si mai multu a se folosi de virtutea militaria a romaniloru, a decretatu cá intre alte trupe numeróse romanesci, regimentele confiniarie inca se fia scóse in contra Franciei. Dein regimentulu alu duoilea confiniariu se scóse in 9. Martiu 1793 batalionulu antaiu sub comand'a locotenentelu colonelu Stoianiciu toema in regiunile Renului, undè in acelu anu a luat parte la siese batalii mai mari si mai mici. In 27. Augustu batalionulu comandatu in una positiune grea la pólele muntelui Zabern in faci'a unui mare numeru de ínemici; pe acestia 'ia respinsu; l'a costatu inse mórtea capitanulu Calliani si 12 ostasi, carii au cadutu in lupta gloriósa.

In dilele dein 11. 13. et 14. Septembre batalionulu transmstatu in valea Bundenthal, dupa lupte crancene

nu numai atacà si ocupà fortificatiunile passagere a le inimicului, ci smulse dein mànile lui si câteva tunuri a le unui batalionu secuiescu, dela care le luasera francii. In acelea dile s'au distinsu mai alesu locotenentii primari Berariu si Kaup, éra sublocotenentele Vitézulu cu 18 soldati remasera morti, si capitanulu Richter cu alti 6 fetiori ajunsera in captivitate.

In lovirea dela 13. Octobre, pre candu s'a ocupatu faimós'a linia strategica dela Weissenburg, locotenentele primariu Gratze cu unu numeru de voluntari se aruncà asupra unui redutu, éra locotenentele Berariu cu venatorii batalionulu strabatù in cetatea Weissenburg. In 26. Octobre aceiasi locotenente Gratze scóse pe inemicu dein padurea dela Strassburg, éra stegariulu Gallanu cu venatorii pusu in avangarda, ii luà la fuga. In acea batalia care se incinse pe lini'a intréga, au fostu raniti 1 capitanu, patru oficiari subalterni si 95 de soldati.

In lupt'a dela padurea Krauder-Wald, totu aprópe de Strassburg in 18 Novembre, locotenentele Jarda si 18 soldati au fostu raniti, éra 11 au remasu morti.

In batali'a dela padurea Hagenau dein 12. Decembre batalionulu intregu a luptatu cu atáta bravura, in càtu comandantele supremu Wurmser l'a laudatu prin ordinu de di, si intre altii a distinsu pe oficiarii subalterni Berariu, Itulu si Deveanu.

Pe tempulu expedițiunei bellice dein 1794 acestu batalionu fusese comandatu cá se ia redevetele dela cetatea Schifferstadt, aparate fórte bene. Acolo in asaltulu dein 23. Maiu au fostu raniti capitanulu Herseni, sublocotenentele Popu si 135 ostasi, éra 11 au caditu.

Intre 29. Maiu si 2. Iuliu batalionulu era comandatu cá se scótia garnisón'a inimicului dein Schwiegerheim si Frayspach; o-a si scosu, au avutu inse 7 morti si 52 raniti, éra 2 ostasi au caditu in captivitate. In acelea lupte s'a distinsu locotenentele Jarda cu voluntarii, cà-ci au strabatutu prin plóia de glontie in cetate, éra stegariulu Georgie Iliesiu cu venatorii s'a distinsu prin bravura personale si a fostu decoratu.

Dela 16 pàna in 24. Augustu batalionulu dislocatu la

Mundenheim în faci'a fortificatiunilor renane, s'a portatu în acelea dile atâtu de heroicesce, în câtu principele Albrecht 'ia multiamitu érase în ordinu de di, si 'ia promissu a'lu recomanda gratiei si favórei imperatesci. Se pare că luptele batalionului au fostu destulu de fericite, pentru-câ în tóte acelea incaierari si asalturi au cadíutu numai 4 ostasi, éra 14 au fostu raniti, 27 incongiurati si luati în captivitate; intraceea inemiculu fu respinsu pâna deincolo de Mundenheim. Dein toti capitanulu Pfeiffer cu compani'a sa si locotenentele Marinoviciu au fostu laudati mai cu distinctiune.

În 1. Decembre batalionulu s'a batutu pe siesurile deintre cetatea Moguntia (Mainz) si Tahlbach, inse luptele mai crunte au decursu în 20., 22. si 29 Dec. totu la Mogunti'a, sub comand'a lui Stoianiciu, unde batalionulu perduse mai antaiu duoe tunuri, pe care érase le reocupâ împreuna cu tóte tunurile inemicului, pe care'lu scóse dein positiunile sale si'lu luâ la fuga. Aici au cadíutu sergentulu Andratu cu 5 soldati, éra locotenentele Banowszky si 42 de soldati au fostu raniti.

În an. 1795 batalionulu scadiutu la numeru prin atâtea afaceri sangeróse si prin fatige care întrecu poterile omenesci, intru asteptarea întregirei sale, nu mai fu dusu în focu pâna în 20. Septembrie, în care di oficiarii Jarda, Carpu si Gramma cu compani'a loru separati cu totulu de grosulu trupei si incongiurati de inemici, prin unu stratagemu geniale au sciutu se scape si au ajunsu la batalionu cu perdere numai de trei fetiori, cadíuti în captivitate. Acésta s'a intemplatu în faci'a fortificatiunilor dela Welmich.

În 12. Octobre batalionulu participâ la batali'a dela Geissheim, éra în 10. Novembre dislocatu în padurea Bingenwald et Stremburg, a scosu pe inemicu dein Wormsroth prin bravur'a locotenentelui Jarda, au cadíutu inse 5 ostasi, au fostu raniti oficiarii Itulu et Mossery si 33 ostasi, éra locotenentele Banowsky si 25 de fetiori ajunsera în captivitate.

În 13, 26 si 30. Nov., apoi în 17. Decembre batalionulu mai avù loviri partiali cu inemiculu, atâtu în padurea Bingen, câtu si la podulu de preste riulu Nou, pe care loco-

tenentele Jarda ilu tienù si aparà cu mare perseverantia, pàna candu au trecutu tôte trupele imperatesci. In acele dile au moritu 5 si s'au ranitu 37 ostasi de ai batalionul'ui.

In an. 1796 batalionulu acesta fu condusu in focu mai antaiu in 1. Iuniu la padurea Sonnenwald; lovirea inse dein 20. Iuliu la Sbrgheim tienù pàna sér'a; cu tôte acestea remasera numai 3 morti, éra 66 raniti; pentru cà locotenentele Jarda cu compani'a sa si locotenentele Berariu cu mic'a sa batteria atacandu pe inemicu cu energia extraordinaria, ilu aduse in disordine si'lu persecutà pàna tardiu.

In 10 et 20. Augustu batalionulu asiediatu între Sulzbach et Wolfung, lovitu de inemicu cu tóta fervoëra, ii oppuse resistentia atàtu de efficace, in càtu generariulu locotenente maresialu de campu br. Kray laudà atàtu pe ofi-ciari, càtu si pe soldati, si le multiamí de nou, totu prin ordinu de di. Acésta victoria costà 41 morti, 185 raniti, 28 cadiuti in captivitate.

Dupa doue conflicte mai usiøre avute in 1. Sept. la Schwarzfeld, in 3 la Sulzbach, apoi inaintandu la Aschaffenburg, acolo batalionulu ajutatù de artilleri'a sa comandata de locotenentele Berariu in lini'a prima, a luatù in captivitate una cèta de siese sute de inemici, avù inse si dein partea sa 35 vulnerati.

In 12 et 16. Sept. una divisiune oppumnà si luà cu asaltu reduturile dela Lahn, inse cu pretiu scumpu de 33 morti, între carii si capitanulu Reissinger, éra v. colonelulu Stoianiciu, capitanulu Gréth, locotenentele primariu Donáth si locotenentele Itulu cu 67 ostasi au fostu raniti. In urmarea acestoru lupte, archiducele Carolu, comandantele supremu de atunci, a datu acestu ordinu de di: „Dupa ce in apararea cetatiei Limburg intregu batalionulu romanescu s'a batutu in 16 ale acesteia cu mare bravura, cu care ocasiune sergentii Mayer si Cabalini s'au distinsu între toti, am aflatu cu cale a dá acelorù sergenti medali'a de argentu. Hundsaugen, 18 Septembre 1796.

Archiducele Carolu.“*)

*) „Postea quam in defendenda civitate Limburg, ubi tota Valachica phalanx 16-ta hujus rem magna cum fortitudine gessit,

In Octombře locotenentele primariu Lenk lovindu pe inemici cu despartimentulu seu la Altkirchen cu mare curagiu, a fostu vulneratu elu si 11 soldati.

Durat'a pazei dela Campo-Formio (1797) a fostu fôrte scurta. Asia in Martiu 1799 batalionulu I romanescu appare érase pe campulu [lui Marte si se distinge in câteva batalii crunté; anume la Pfullendorf in 21 Martiu, la Ach et Egen in 24 avû 13 morti; capitanulu Aradi cu 72 ostasi raniti, éra locotenentele Cabalini care se incumatase a inainta prea departe, cade in manile franciloru cu 35 ostasi, dara capitaniul Lenk et Schwind scapa cu ai sei spargendu'si drumu cu ferulu inpumnatu. Indata a dou'a di in 25. Martiu lupt'a se reincrunta, 46 ostasi cadu de nou, locotenentele Berariu, sublocotentii Deacu et Orescovich cu 150 fetiori sunt raniti.

In alte loviri mai usiôre dela Friedberg in 3 Aprile, Koksheim si Brundsmal in 6. Novembre, Mingolsheim in 8, éra in 16 inlainturulu acelei cetati, in 1. Dec. érase la Koksheim batalionulu mai avû 9 morti si 62 raniti. In alta lovire ferbente dela Visloch avuta in 3 Dec. au fostu ucisi 24 si 118 vulnerati. Cu acestu pretiu capitanulu Aradi aparà dramulu tieriei de incursiunea inemicului.

In an. 1800 primulu batalionu dà peptu cu inemicii in 26. Maiu la Erbach, in 2. Iuniu la Biberach, in 12. Iuniu la Roth, unde capitanulu Lenk fû respinsu cu perdere de 12 morti, 87 ostasi cu locotenentele Harting vulnerati, éra locotenentele Zdelarovicu cu 25 de fetiori ajunsi in captivitate. In 15. Iuniu la Cell cadu morti 12 si 94 raniti; capitanulu Zwillach cu 27 ostasi ajunge in captivitate.

Dupa un'a lovire mai usiôra avuta in 1. Dec. la Obach aprópe de Regensburg in Bavari'a, urmédia alt'a mai crunta in 23. Dec. la Grünlach, aprópe de Norimberg'a (Nürnberg), unde venatorii batalionului comandati de locote-

Vigiliarum Magistri Mayer et Cabalini singulariter se distinxissent, hinc duobus his Vigiliarum Magistris numisma argenteum concedendum duxi. — Hundsaugen 18-va Septembris 1796.

Archi-Dux Carolus.“

nentele Itulu in avangarda, aducu pe inimicu in atât'a disordine, încàtu batalionulu nostru prende 650 dein ei, inse cu sacrificiu de 15 morti si 45 raniti inpreuna cu locotenentele Michiciu.

Batalionulu alu duoilea dein regimentulu II. a fostu dislocatu dein patri'a sa numai in 9. Septembre 1796, nu inse la óstea renana in societatea fratelui seu, ci la óstea italiana, de unde abia in 1799 fu stramutatu la Renu. Acestu batalionu erá comandatu de maiorulu comite nemtiescu Voestenradt.

Ostasii dein batalionulu alu duoilea inca s'au distinsu in modulu celu mai eminente indata in prim'a batalia avuta la riulu Piave dein statulu venetianu in 30. Octobre 1796. Acolo capitanulu Petru Mehesiu (dein renumit'a familia nobile romanésca dela Bunu) pusu la unu punctu de mare importantia, pe unde avea se tréca francii, lovitu de duce mii de inemici, a tienutu peptu la peptu cu ei, dela 8 óre demànéti'a pàna la duce postmeridiane in vederea armatei intregi. Generariulu unguru Liptai, martoru alu acelei lupte cerbicóse si a toturoru dispositiuniloru prudente si curagióse luate de capitanulu Mehesiu, l'a laudatu prin ordiuu de di. In acea lovire cadiura morti 7 si vulnerati 15.

In 15. 16. si 17. Novembre alu acelui anu batalionulu alu 2-lea avù se sustiena una dein luptele cele mai feróse si mai heroice, dein câte este óresicum usulu de a le compará cu cea classica dela Termopile. La Areda Venetiei acestu batalionu fù comandatu cá se apere tocma positiunea cea mai importanta dein tóte, pe care déca o aru fi luatú francii, cá se póta trece preste podu, armat'a austriaca era se fia incongiurata dein dosu, dupa care nimicirea ei ar fi fostu mai multu cá sigura. Aici comandá insusi Napoleonu Bonaparte. Francii petrúnsi de marimea problemei, lovira asupra romaniloru cu adeverala furia. Trei dile intregi, dein diori pàna sér'a tardiu, batalionulu romanescu nu numai a respinsu cu neauditú curagiu si constantia tóte atacurile si asalturile franciloru, ci a si luatú in captivitate 350 dein ei. In acea batalia crunta si inversiunata capitani Mehesiu et Nemesiu (totu romanu, dein famili'a transilvana a Neme-

sieniloru) s'au distinsu între toti cei-lalti oficiari, atatu prin presentia loru de spiritu, catu si prin incuragiarea ostasiloru in dulcea loru limba materna, strigandu-le in fiecare momentu de crisa: „Nu ve lasati fetiori, odata si bine fetiori, inainte bravii mei, trageti bine, in carne baieti, da pe morțe, nu crutiă.“ In acelea trei dile au remasu dein batalionu, capitanulu Wagner si 135 soldati morti, era capitani Nemesiu, Mehesiu, Carvath, locotenentii Schmidt et Bobu, stegariulu Reu si 653 soldati au fostu raniti, capitanulu Lange cu 45 de fetiori ajunsera in captivitate; dein cei raniti greu au mai moritu in cateva dile 260, si asia apararea podului a costatu vietia la 395 de ostasi romani! dara positiunea fu tienuta, podulu aparatu si armat'a imperiale salvata. Cei carii luptasera immediatu la capulu podului, au fostu stegariulu Reu, sergentulu Gavriilu si ductorulu (Führer) Hertzeg cu cetisioarele loru, preste care francii n'au potutu trece cu nici unu pretiu.

Acea fapta bellica extraordinaria dela Areda fu laudata si recomandata prin ordinu dendi, ca exemplu de imitatie de catre generariulu en chef baronulu ungurescu Alvinczi; era ceea ce inaltia si mai multu glori'a batalionulu alu duoilea romanescu; este relatiunea generariului Napoleonu Bonaparte inaintata catre Directoriulu republicei, in care densulu admira forte multu constantia si heroismulu acelu batalionu si adaoge, ca numai resistentia in adeveru martiale ce a intempnatu dein partea lui, ilu aduse in imposibilitate de a inconjura si a sfarma tota armat'a imperiale. Chronicarii punu in gur'a lui Napoleonu unu veridictu care tiene, ca Austri'a are soldati forte bravi, ca inse comandantii nu'si pricepu vocatiunea loru. In Iuniu 1859 colonelulu Davidu Ursu inca a tienutu la satulu Solferino cu cinci companii, ceva calarime si 1 bateria, dela 3 ore dim. pana la 7 unu corpu intregu pe locu, dara comand'a suprema austriaca a lasatu se treca acelea ore scumpe cu totulu nefolosite, si rezultatulu dilei aceleia este cunoscutu.

In Ianuariu 1797 batalionulu alu duoilea fusese comandatu la Rivoli et Monte Baldo in provinci'a venetiana, unde in 16 et 17 luà cu asaltu duoe redute, la care avu 17 morti, era vicecolonelulu comite Woestenradt, capitanulu Remeteanu, lo-

cotenenții Bolintu și Deveanulu cu 45 ostasi au fostu vulnerati.

In Martiu batalionulu acesta strabatuse in Helveti'a, până la Graubunden, unde in bataliile dein 12 et 15 capitanulu Lange și 35 ostasi au remasu morti, éra 56 vulnerati.

Dupa pacea dela Campo-formio ajunse și acestu batalionu in garnisóna de pace, inse érași numai cá in armistitiu, spre a'si reintregi liniile sale rarite prin atâti frati de arme sacrificati furiiloru omenesci. Dupa reinceperea versarei de sange in an. 1799, batalionulu alu duoilea appare tocma in Piemontu la Zusca, unde in conflictulu dein 30 Aug. avú 7 morti și 12 raniti impreuna cu locotenentele Rechlând.

Mai tardíu acelu batalionu inca fu dislocatu la óstea renana și asediatu in cetatea fortificata Ulm, unde la eruptiunea dein Iuliu stegariulu Barbu și 5 ostasi remanu morti, éra 13 raniti.

BCE Cluj / Central University Library Cluj

Batalionulu alu treilea dein regimentulu II. fu scosu dein patri'a sa totu in an. 1796 tómn'a, pre candu fusesse concentratu la S. Sabesiu pentru exercitiu, de unde in 1. Octobre fu pornitu in marsiuri fortiate la óstea dein Itali'a, unde pusu sub comand'a maiorului Bohaciu, in 16. et 17. Novembre, a intratu mai antaiu in focu la Albaredo, și dupa lupte feróse a luatú dela inemicu unu tunu și unu caru cu munitiune, au avutu inse 12 morti, 44 vulnerati, éra 14 au fostu prinsí.

In batali'a cea mare dela Rivoli dein 14. Ianuariu 1797 batalionulu alu treilea și alu duoilea avura sórtea cá se combata impreunate, cu atâta putere și bravura, in càtu principele de Reuss in calitatea sa de generariu locotenente maresialu le dede prin ordinu de dî urmatoriulu testimoniu: „Me simtiú obligatu in puterea oficiulu meu, cá batalionulu romanescu (valachicae phalangi) dein Transilvani'a, care stá sub comand'a domnulu maioru Bohaciu, se'i dau atestatu, cá acelasiu, impreuna cu unu altu batalionu romanescu (alia phalange Valachica) ce stá sub comand'a domnulu maioru comite Woestenradt, in batali'a dela Rivoli comissa

in Ianuariu 1797 au desvoltatu virtuti militarie dein cele mai eminente, nu numai in momentele candu au ocupatu redutele cu asaltu, ci si in ordinea regulata de batalia, care s'a restauratu sub aceleasi redute intre grândin'a de glontie ce se aruncá de cátra inemicu asupra lor; anume dn. maioru Bohaciu prin promptitudinea sa personale, prin inbarbatarea ostasiloru si prin labóre neobosita, au adaosu mai multu la reusíta. Ceea cu affu cu cale a marturisi si a confirma in poterea oficiului meu. Görz, 17. Ianuariu 1797. Henricu 15 Principe de Reuss, locotenente maresialu de campu.*)

In acea batalia dela Rivoli batalionulu alu treilea avú 13 morti, capitanulu Remeteanu ranitu greu, locotenentele Deveanu mai usioru, 37 fetiori raniti si 18 ajunsi in captivitate.

In 31. Ianuariu in retragere pe la Cavalese pe valea Flamese inainte, apoi cu ocasiunea trecerei preste muntele Penzer la Sterzing in Tirolu, acestu batalionu a perdutu 47 de ostasi cadiuti in manile franciloru, dein cauza cá fómee si golatarea le infransese poterile. Totu in acea nefericita retragere dein-cóce de Sterzing au remasu morti stegariulu Siupu cu 6 fetiori locotenentele Wegetzky vulneratu si prinsu, stegariulu Wilöz si 25 ostasi raniti, 28 perduti fóra urma. Cu tóte acestea perderi, acelu batalionu a trebuitu se se pórté de minune in acea retragere, ceea ce se cunósce curatu

*) Vi Officii me obstrictum sentio, tertiae phalangi Transylvanico-Valachicae, moderamini Domini supremi Vigiliarum Praefecti Boháts creditae, attestari, quod eadem una cum alia phalange Valachica sub directione Domini supremi Vigiliarum Praefecti Comitisa a Woestenradt constituta, in proelio Rivolyensi, mense Januario 1797 commisso, non solum in occupandis ibidem constitutis propugnaculis, sed etiam in recto, et sub vehementissima scloporum hostilium ejaculatione in proxima supra-fati propugnaculi distantia redintegrato ordine strenuam, egregiamque suam virtutem exhibuerint, imprimis vero Dominus supremus Vigiliarum Magister Boháts personali sua promptitudine, et militum excitatione, indefessoque labore in hanc rem plurimum contulerit, quodipsum attestandum et confirmandum vi Officii duxi, Görz 17-a Januarii 1797.

Henricus 15. Princeps Reus,
Campi-Mar. Locumten.

dein duoe ordine dî, si anume ordinulu generariului B. Wukassowich cu dat'a dela Niederndorf 27. Iuniu 1797, in care spune că batalionulu alu treilea romanescu, precumu in tôte lovirele câte avuse cu inemiculu, asia si in lovirea dein 2. Aprile dela Mittelwald avuta in vederea armatei întregi (in conspectu totius exercitus), au adusu servitie essentiali si au datu documente excellente de prudentia si bravura (prudentiae et fortitudinis insignia documenta); de aceea generariulu se simte obligatu a face cunoscutu maiorului, corpului oficiariloru si la tóta ostasimea dein batalionu, că locotenentele maresialu br. de Kerpen a fostu fórte multiumitu cu portarea acelui batalionu; in fine generariulu Wukassovich inchiaie dicându, că nimicu nu doresce mai ferbente, decâtu că se aiba honóra de a i se da acelu batalionu sub comand'a lui.*)

Vine inse loc. tenentele maresialu br. Kerpen cá se spuna lumei, prin altu ordinu de dî, de dato Tridente (Trient), 17 Iuliu, că acelu batalionu pre câtu a statu sub comand'a lui, s'au distinsu, in mani'a toturorur adversitatiloru, cu prudentia, barbatia, si curagiu extraordinariu.**)

*) Quum Dominus supremus Vigiliarium Praefectus Boháts cum sibi credita tertia phalange Transylvanico-Valachica in cunctis cum hoste conflictibus, imprimis vero secunda Aprilis a. c. ad sylvam Mittelwald dictam, in conspectu totius exercitus realia praestiterit servitia et insignia suae prudentiae et fortitudinis documenta dederit — obligatum me agnosco Dominum supremum Vigiliarum Praefectum, et integrum Officialium Chorum, atque universam hujus phalangis militiam de gratiosa Domini Campi Mareschalli Locumtenentis Baronis a Kerpen complacencia certos reddere, eo addito: quod ego nihil ardentius exoptem, ac honorem, eundem praetitulatum Dominum supremum Vigiliarum Praefectum, ejusque phalangem strenuam sub meo regimine habendi. Niederndorf 27-a Junii 1797.

B. Wukassovich,
G. M.

**) Tertia phalanx Valachica sub regimine Domini snpremi Vigiliarum Praefecti Boháts constituta. quamdiu meis copiis conjuncta fuit, se omni occasione, ut strenuos belligeros decet, exhibuisse, cujus rei singularia specimina dedit in proelio 2-a Aprilis an. c. inito, ut non obstantibus variis adversitatibus, et inimicis tempestatibus, indefesso fervore, et summa audacia se distinxisse

De aci incolo acestu batalionu inca se bucurà cevasi de scurt'a pace dela Campo formio, care inse ar merita numai numele de armistitiu.

Dio'a dein 6. Martiu 1797 este trecuta in Annalile europene cá dî stigmatisata prin perfidia si proditiune. In acea dî generariulu republicanu Massena calcandu preste tôte legile bellice care se observa intre popórale civilisate, atacà óstea austriaca pusa sub comand'a generariului br. Auffenberg pe neasteptate, fòra a renuntia armistitiulu si fòra a denuntia bellulu in regula. Auffenberg incongiuratu dein tôte partile, dupa incercari vane de resistentia cadiù in captivitate aprópe cu totu corpulu seu de armata. Batalionulu romanescu se incercà se sparga p'intre inemici, dara intre 12 si 15 Martiu cadiendu 25 de soldati morti si 40 vulnerati, calulu maiorului impuscatu sub elu, restulu companiiloru ajunse in disordine, cadiùra si ele in captivitate, dein care au scapatu numai in Iuliu. Maiorulu Bohaciu si ceilalti oficiari càti s'au reintorsu dein Franci'a, readunara resturile companiiloru, care apoi fusera dislocate in tienutulu cetatiei Ulm; mai tardiu inse batalionulu fu stramutatu éراسي in Itali'a la Turinu, unde conveni cu alu duoilea batalionu. Amenduoe s'au intaritu prin cameradi adusi dein Transilvani'a; dupa aceea in 22. Dec. se tramisera de nou la óstea renana, unde pe la 14. Februariu 1800 ii aflamu la Illertisch.

In 9. Iuniu 1800 batalionulu alu treilea fu comandatu cá se ia si se strice siantiurile dela Offenhausen, ceea ce s'a si intemplatu fòra altu impassu, decàtu cá maiorulu fu ranitu si trei ostasi cadiura in captivitate.

In 1. Decembre acelasu batalionu partecipà la lovirea dela Obbach, unde locotenentele Tonciu cu una divisiune a prinsu unu oficiariu si 54 soldati francesci.

In 2. Decembre lovirea dela Lehtfeld fu mai crunta, inse si mai gloriósa pentru batalionulu nostru, cà-ci dupa

testor, prout etiam super strenua Domini phalangis Commendantis, ejusque Dominorum Officialium cooperatione, plenam meam et indubitata fiduciam, et animi complacentiam hisce notam facio.

lupte de trei ore inamiculu fu luatu la fuga, inse asia, cã comandantele, 22 oficiari si 870 soldati republicani au cadiutu in captivitate la romani, carii dein partea loru avura 8 morti si 13 raniti. Locotenentele maresialu comite Klenau multiamí batalionuluí pentru acea victoria prin ordinu de dî.

In batali'a dein urma a campaniei dein 1800 intemplata la Feucht, acestu batalionu mai perdù 5 morti, 19 vulnerati si 8 ómeni in captivitate.

Dupa pacea inchiaieta de nou in 15. Februaru 1801, precumu cecelealte trupe confiniarie, asiã si regimentulu II. confiniariu romanescu s'a reintorsu in patri'a sa. Candu a trecut acestu regimentu prin Clusiu, comitess'a Susana Nemesiu, veduv'a comitelui Haller, ajutata de mai multe dómne si barbati, a datu in onórea lui unu ospetiu mare, éra cu acea ocasiune compatriotii romaniloru au adevéritu in faci'a lunei, cã ostasii de nationalitate romana sciú se móra cã eroi pentru patria si tronu, de unde aru fi pututu inchiaié fórté usioru, cã aceiasi ostasi aru sci se móra inca si pentru libertate, si pentru existenti'a si solidaritatea nationale.

In campaniele austro-francesci deintre 1793 si 1801 perderile regimentulu nostru alu duoilea au fostu dein tóte trei bataliónele de 1534 ostasi, carii adaosi le cei 1218 re-masi in campani'a turcésca, numerulu totale alu perderiloru a fostu in 13 ani: 2752. La cifr'a acésta se se mai adaoge numerulu celoru morti in bataliile urmate dela 1805 pãna inclusivé in an. 1814, si vomu afla cã acela trece preste 3000.

Artileri'a regimentelor confiniarie formata in trupa separata la 1793, a operatu mai virtosu in campaniele dein Itali'a, si anume in 25. Martiu 1795 in lupt'a dela Tauffer dein Tirolu. Dela 10 pãna in 22. Iuliu 1799 la bombardarea Alexandriei. In 15. Aug. 1799, in batali'a cea mare dela Novi. In dilele de antai ale lunei Decembre aceluiasi anu la Cunione, Genua si Mantua.

Pacea dein 1801 a tienutu abia 4½ ani, in care tempu regimentulu alu duoilea inca s'a restauratu si reintregitu prin soldati teneri. In 15. Augustu 1805 bataliónele fusera

concentrate pentru exercitiu si revista intre comunele Borgau, Suseni si Salva, pre candu deintr'odata in 22. Aug. duoe dein trensele fusera puse in marsiu acceleratu asia, in càtu pe la 12. Septembrie ajunsera in Austri'a superiøre, in regiunile riului Enu (Oenus, nemt. Inn.) Intr'aceea armat'a lui Napoleonu apucase a strabate in provinciile austriace si ostile imperatului Franciscu se aflá preste totu in retragere spre Vien'a; asia bataliónele romanesci inca au fostu comandate se tréca riulu inapoi, si anume intre cetatea Wasserburg si intre Orenburg alu duoilea, éra pe la Postenheim a antailea; dara trupele francesci le ajunsera, si in iutile loviri ce avura, duoi ostasi au caduutu morti, 5 raniti, 28 prinsi. Dupa inchiaierea pabei, cele duoe batalióne ajunsera pàna in 28 Februariu 1806 érási pe la casele lor.

In Septembrie 1805 intre alte inaintari càte s'au facutu anume pentru oficiari de statu majoru, capitanulu Petru Mehesiu fu inaintatu la rangulu de maioru, ceea ce dein timpurile acelea se însémna cá unu casu dein cele mai rari, cá adeca unu romanu se ajunga in armata mai susu de rangulu unui capitanu. Intr'aceea dein famili'a Mehesiu apucaseru a esi in dilele imperatului Iosifu II. càtiva barbati distinsi, precumu a fostu Mehesiu secretariu de curte, auctoriulu documentului nationale cunoscutu sub titlulu *Supplex libellus Walachorum*, canoniculu Mehesiu, traductoriu alu unoru carti theologice, camerariulu Mehesiu dela Zlatna s. a. Frumósa familia, dein care potu se éssa atàti barbati distinsi.

Cu Mehesiu se mai facù maioru inca si capitanulu germanu Kraiter, care a lasatu suveniru placute in regimentu. Anulu 1805 fusese unulu dein cei mai nefericiti. Nu a fostu de ajunsu departarea barbatiloru dela familii, au mai caduutu si ploii necontentite, éra pe tempulu secerei in ténuturile muntene a si ninsu, in càtu seceratóriele trebuea se scuture manunchii de nea; fenulu in parte mare a putredítu, éra papusioiulu a fostu culesu udu si necoptu. Afóra de acestea calamitati, pre càtu tempu regimentele de linia inca fusera scóse dein Transilvani'a, bataliónele confiniarie remase in tiera au fostu dislocate pe la cetati; asia a casa au ramasu mai multu numai femeile si betranii. Intre asemenea

impregiurnri colonelulu, si mai virtosu maiorii batali6neloru trebue se se ocupe si de interesele materiali a le popu-
latiunei.

Dupa trei ani, miscarile bellice se reincepura in Po-
loni'a. Preste puçinu Napoleonu éra si plecà cu armat'a sa
spre Vien'a. Bellulu era declarat. Asia in 28. Februaru
1809 batalionulu romanescu care stà sub comand'a lui Krai-
ter, fu pornitu spre Poloni'a si in 9. Aprile ajunsu la ceta-
tea Cracavi'a, unde generariulu Barnowatzky ilu dis-
locà in apropierea fortaretiei, éra archiducele Ferdinandu ilu
luà in revista si'lu laudà atàtu pentru bun'a ordine, càtu si
pentru cà era bene instruitu si exercitatu. Dupace Ferdi-
nandu stramutà castrele la Varsavi'a, batali6nulu nostru
in 14. Aprile inca fu dislocatu impreuna cu celelalte trupe.

In 17. Aprile lovindu-se calarimea imperiale cu ulanii
poloniloru, venatoriulu Darie Rosca dein comun'a Poieni prinse
unu ulanu calaretu si in naivitatea sa romanésca, ilu duse
archiducelui Ferdinandu, cà se ilu faca prezentu.

Cu totulu alta afacere bellica avù se sustiena batalio-
nulu romanescu indata in urmat6riele dile a le lui Aprile.
In 19. Aprile se decise inpresurarea (obsidiunea) Varsaviei.
Intr'aceea batalionulu anteu dein regimentulu II. romanescu
inca ajunsese dein Transilvani'a in castre. Ambele acestea
batali6ne intrunite, in 25. Aprile fusera expuse cumu amu
dice, in gurile tunurilor Varsaviei; totusi in acea di numai
unu soldatu a fostu ucisu. In 26. Aprile nóptea pe la 1
óra generariulu polonu Kamentzky atacà regimentulu
romanescu in padurea pe unde acesta era se tréca. Mai
antaiu i se opusera numai duoe plot6ne sub comand'a loco-
tenentelui primariu Iliciu; vediendu inse cà foculu se in-
cinge dein parti diverse, mai intrara alte duoe sub comand'a
stegariului Morariu. Acelea patru cete mici tienura foculu
pe unu geru infricosiatu pàna la 4 óre demàneti'a, cu per-
dere numai de 1 mortu si 9 raniti. Inemiculu se retrase
puçinu, inse numai cà pe la 6 óre se se reint6rca cu poteri
induoite si ajutatu de artileria. Pe la 1 óra, acea una semi-
compania romanésca postata de càtra suburbea Prag'a, fu lo-
vita dein dosu. Atunci compani'a comandata de Iliciu si

Morariu perdiendu'si directiunea p'ntre stratele necunoscute, intre focuri necontenite se retrase p'na la casele principelui Radzivil, unde lovita de nou si de aprópe, Morariu cadiu in captivitate la poloni, éra Iliciu restaurandu ordinele si batendu-se mereu dein strata in strata, ajunse p'na la grosulu trupeloru austriace, care acuma fusera constrinse a intra tóte in focu, inse lucru aprópe inesplicabile, fòra tunuri si fòra calarime; pentrucà husarii unguresci comandati de comitele Hotitz in aceeași nópte fusera batuti fòrte reu si luati pe fuga p'ntre paduri si locuri baltóse necunoscute, pe unde intrasera orbesce, cá orice trupa batuta de Ddieu cu comandanti miserabili. Asia dara trupele pedestre austriace lipsite de orice ajutoriu energiosu, se mai tienura barba-tesce p'na la 10 óre inaintea amiediei, pre candu li se anun-tià, cá husarimea scapase numai cá prin urechile acului de perire totale, condusa de doi husari, carii dein intem-plare cunoscea locurile; prin urmare se retrasera tóte regi-mentele dela Prag'a. Dein bataliónele romanesci, au ajunsu in captivitate locotenentele Adamoviciu, stegariulu Mo-rariu, mediculu Ohr, chirurgulu Wilhelm si 169 de soldati.

Dein tóta descrierea acelei batalii esse', cá lupt'a dein acea nópte si demánétia sustienuta de romani, a salvatu tru-pele imperatesci de unu periculu neasemenatu mai mare de câtu a fostu simpl'a retragere dela Prag'a. Acésta se cu-nósce mai virtosu dein fapt'a archiducelui Ferdinandu, ca-rele indata a duo'a di, in 27. Aprile, laudà prin ordinu de di portarea trupeloru, éra soldatiloru li se dete carne si vi-narsu gratis; totu-odata pe locotenentele Coppiciu si pe 50 de venatori romani, carii stetesera in acea [di sub comand'a generariului br. Mohr, pentru meritele castigate la Prag'a Varslaviei, ii recomandà de a dreptulu la imperatulu Franciscu, cá pe unii carii s'au distinsu mai multu decátu altii.

In duoe septemani trupele austriace fiendu restaurate si provediute cu artilleria mai multa, au reinceputu hostili-tatile la Varslaví'a. Pe la 16 si 17 Maiu bataliónele roma-nesci inca se aflá in faci'a inemiciloru. In acelea dile vena-toriulu Ioanu Dragasiu observandu, cá doi poloni si mai

alesu unu francu facu multe stricatiuni prin exactele loru tientiri, isi propuse cá se inpusce pe toti trei; 'ia si inpuscatu pe toti trei de pre unu podu; dara preste puçinu fu ranitu si elu prin unu glontiu de tunu. Generariulu Mohr donà bietului Dragusiu unu galbinu de auru; atàta totu.

Dupa alte scaramusie mai usióre dein 2 et 10 Iuniu, indata in 11 aflandu-se romanii dislocati la Szolkoska-Wala, trei companii romanesci ajutate de ceva calarime, se inieptara de trei ori asupra cetei inemice de 1500 ostasi care stá in faci'a loru, si nu se lasara, pàna nu o sparsera, luandu'i si càteva tunuri si mai multi prinsi, altii raniti si morti.

In 21. Iuniu maiorulu Kraitner a fostu comandatu in avangarda cu trei companii romanesci si cu unu escadronu de calareti si a inaintatu pàna la Konsky, unde s'a lovitu cu inemicii, perdiendu 6 fetiori in captivitate si 2 raniti.

In 11. Iuliu batalionulu lui Kraiter ajunse pàna la Xonecz, unde pusu fiendu in arieru-garda, tóta dio'a stete expusu la puscaturele de tunuri, pàna candu sér'a intrà in focu alaturea Bcu calarimea si tienù la blduptalu pàna nóptea tardiu. In 14. Iuliu ajungèndu la Cracavia in siantiurile de impresurare, totu intre puscaturele inimicului, in fine, cetatea batuta tóta dio'a de austriaci si de rusi, cadìu in potestea acestora.

Alte conflicte si scaramusie mai mici, intemplete pàna in dio'a inceperei armistitiului, le trecemu cu vederea. Dupa inchiaierea pabei dein 12. Decembre trupele se reintórsera n statiunile loru, si bataliónele nóstre inca ajunsera in Ianuaru 1810 in patri'a loru, unde au petrecutu éراسي numai duoi ani pe langa ocupatiunile loru usitate.

In a. 1812 Napoleonu Bonaparte decisu a sfarma, cumu dicea elu, colossulu septemtrionale, a declaratú Russiei bellu, si a plecatu asupra'i cu armata dein cele mai mari. Imperatulu Austriei care acumu ii era socru, sub specie de ajutoriu a scosu armata de observatiune cá de 80 mii. Atunci regimentulu alu II-lea romanescu fu pusu de nou in miscare. Concentratu mai antaiu intre comunele Iadu si Borgau, fù trecutu prin revista, dupa aceea batalionulu 1 plecà in 20. Aprile sub colonelulu Lenk la Galiti'a, de unde se reintórse numai in Iuliu 1813, pentru cá se fia dislocatu in garnisó-

nele transilvane si anume trei companii la Brasiovu, dein caus'a ciumei, care in urm'a campaniei ruso-turcesci de siese ani isi ridicase érase capulu in Romani'a. Batalionulu alu duoilea fu tramisu érase la Itali'a, unde

In lovirea dein 28. Octobre 1813 la Marco Pievo se ranira locotenentele Morariu si 7 soldati, in 20. Novembre la Veza sergentu-maioru Borcocellu si 20 soldati cadiura in captivitate. In 27. Novembre divisiunea comandata de capitanulu Marincoviciu unita cu militi'a nationale la Vumiglio reocupà fortareti'a Tonale, prinse si unu oficiariu si 49 calareti corassati. Aprópe de Laco de Garda corporalulu Ionica Bichisianulu cu 20 de ostasi dein compani'a capitanului Mayer, aruncanduse asupra unei companii de inemici, o scóse dein pozitiune, ii luà unu tunu si deschise ostasiloru drumulu ca se pòta face requisitiune de victualii, pre candu nu mai avea de mancare. Ionica fu decoratu cu medalia de argentu.

In 7. Decembre operandu in Val Camònica sub Monte Tonale, stegariulu Stefani fu ranitu greu, locotenentele Scheidel, chirurgulu Palfi si 40 soldati ajunsera in captivitate.

De aci incolo preste érna operatiunile bellice au fostu mai puçine pàna in 16. Feb. 1814, dió'a bataliei dela Salo. In acea di, batalionulu romanescu separatu de grosulu armatei, insogitu numai de puçina calarime, lovitu de càtra vice-regele Italiei cu trei bataliòne de granadiri si cu trei scadròne de calareti, trebui se se retraga pàna la Toscolano cu perdere de 35 soldati morti. A dou'a di in 17 se restaurà lupta si mai crunta, in care capitanulu Branowatzky fu ranitu, locotenentii Bertleff (sasù) si Motiu, stegariulu Stefanoviciu cu 5 sergenti majóri si mai multi soldati cadiura in captivitate. Generariulu comandante comite Belegarde mirandu-se de acelu atacu furiosu, intrebà pe senatulu dela Salo despre caus'a care irritase pe viceregele asia multu in contra batalionului romanescu, in càtu se mérga in persóna si cu atàta potere asupra lui. Respunsulu senatului fu: „Acelu batalionu a impuscatu pe mai multi oficiari de frunte si chiaru pe adjutantele viceregelui.“

Bataliònele romanesci avea venatori minunati, carii ori-

candu ochiá, nemeriá. De aici si strigarea cunoscuta in Transilvani'a, care se audiá dein gurile insurgentiloru in 184⁸/₉: „Motiule, hotiule, nu pune pusc'a la ochi.“ Pusc'a este arma excelenta, in man'a celui care o cunósce si o scie tracta.

Dupa pacea dein 19. Aprile 1814 bataliónele romanesci s'au intorsu éراسi in patri'a loru, pentru cá se nu mai éssa pàna in a. 1846. In periodulu de ani 33 imperiulu nu mai venise in strimtóre atátu de infricosiata, in câtu se'si calce cuventulu datu in 1763, cá pe militi'a confiniaria nu o va trage dela destinatiunea sa si nu o va scóte in tieri straine.

In a. 1830, pre candu Poloni'a numita a congressului de Vien'a, adeca Poloni'a rusésca, se aflá in flacarele revolutiunei, éra coler'a asiatica pàna atunci necunoscuta in Europ'a, propagata prin trupele rusesci, incepuse a decima populatiunile tieriloru nóstre, câteva companii de ale regimentulu II. romanescu fusera dislocate prin diverse garnisóne ale Transilvaniei, dein care trupele de linia fusesera inaintate càtra fruntariile Poloniei si in Galiti'a, pe lini'a deintre acésta tiéra si Ungari'a, unde factiunea inemica casei austriace se incercá se faca cauza comuna cu polonii. Trupele ausiriace de observatiune au remasu in cantonamentele loru pàna la oppressiunea totale a revolutiunei prin marsialulu Paskievitz si pàna la incetarea colerei.

In a. 1846, pre candu aristocrati'a Galitiei se scolase cu arme in contra domniei austriace, unu batalionu dein regimentulu II. romanescu fu translocatu in acea tiéra, unde inse n'au apucatu a participa la vreo afacere sangerósa, peñtru-cà locuitorii tierani, anume cei de nationalitate rutena, carii suferisera mari si multe rele dela domnii feudali, poloni si renegati, au venitu regimului in ajutoriu promptu, mai virtosu dupa-ce intre altii faimosulu Benedek pe atunci colonelu, pusese premiu câte 10 fl. mon. conv. pentru unu capu de nobilu, viu séu mortu. Preste câteva luni batalionulu nostru se reintórse in patri'a sa.

Anii 1848 et 1849 au fostu pentru trupele confiniarie serbo-croaticice si romanesci, cá si pentru cele de linia, cá si pentru intregulu imperiu austriacu si pentru tóte popórale sale, anii criseloru si ai catastrofeloru, cu atátu mai puçinu prevediute de ochi nedepinsi cu evenimente revolutionarie si bellice, cu càtu prin systhem'a cea absolutistica inaugurata de principele Metternich popórale in partea loru cea mai mare au fostu tienute intru intunecime si in nescientia completa de totu progresulu ideiloru care se desvoltá in câteva staturu mai mari si mai mici, occidentali si meridionali dein Europ'a. Aceeasi intunecime si nescientia grósa planá si asupra populatiuniloru in care se formasera regimentele confiniarie. In scólele acelora se propunea óresi-care cunoscintie macre, care abia ajungea cá se prepare scriitori de cancellarii si oficiari subalterni, celu multu pàna la rangu de capitanu, éra restulu avea se'lu inplinésca disciplin'a, care prea adesse degenerá in brutalitate si chiaru in barbaria. Unii oficiari teneri se mai cerea cá se intre in câte unu regimentu de linia, pentru cá se aiba ocasiune de a vedé si in tempuri de pace lume si tíera, si a invetia pe cale practica mai multu de càtu se potea numai intre marginile unui districtu séu si ale unei provincii. De alta parte inse oficiariloru dein regimentele confiniarie li se facea nedreptate fórté mare prin necurmat'a vîrire de oficiari straini dela linia si chiaru dein tieri straine in midiuloculu loru, mai alesu cà intre straini era destui si de aceia, carii venea in câte unu regimentu de granitia numai pentru-cà la linia nu potea inainta de locu. In acea stare a lucruriloru regimulu centrale dein Vien'a surprinsu de catastrofole, pe care déca nu si-ar fi legatu ochii cu 22 de ani mai inainte, ar fi trebuitu se le prevédia, in Aprile 1848 committe errórea capitale, prin desfacerea in duoe parti a intregéi armate imperiale, prin supunerea uneia la ministeriulu dein Vien'a si a celeilalte la celu creatu nou nouletiu in Pesteá, in a carui potestate a datu si pe regimentele confiniarie dein Croati'a, Slavoni'a, Banatu, Transilvani'a. Dóra de candu este acestu imperiu, nu s'a mai vediutu aversiune si antipathia, ura si urgia atátu de apriga, precumu fu aceea ce se desteptá in pepturile militariloru in tóte acelea provincii,

dein dio'a in care densii aflara că „imperatul“ (serbii dicu tiarulu) 'ia supusu la ministeriulu ungurescu si le-a impusu drapellulu tricoloru ungurescu. Dein acésta causa serbii si croatii s'au si scolatu indata dein Maiu asupra ungureniloru dicundu: Déca tiarulu nostru (imperatulu Ferdinandu) ne-a datu in prad'a ungureniloru, noi vomu scí se ne aparamu de ei. Ungurenii sbierá dein respoteri pe tóte tonurile, că acea ura si acea resistentia sangerósa a serbiloru si croatiloru ar fi numai artificiósá, semenata si nutrita de cátra asia numit'a Camarilla, adeca de membrii dinastiei si de toti adherentii loru, despre carii se credea că lucra in dosulu ministeriului. Se póte si asia ceva, că-ci in lume sunt fórté multe lucruri possibili; cu tóte acestea ungurenii se insielá reu, déca ei credea, că contra-revolutiunea serbo-croatica si dupa câteva luni cea romanésca, ar fi fostu numai fapt'a maniloru Camarillei. Trecutulu acestoru popóra si unu prea sanetosu instinctu de conservare le spunea si le dictá, cá nu care cumu-va se faca causa comuna cu revolutiunea Kossuthiana, precumu n'au facutu strabunii loru cu revolutiunile lui Emericu Tökölyi si cu a le lui Franciscu Rákoczy, ci se aléga in tóte casurile jugulu celu mai usioru, éra de cuventulu ungurescu szabadság, se'si astupe urechile, că-ci acelasiu, asia precumu ilu definescu si'lu practica ungurenii, nu ar fi nici mai multu nici mai puçinu, decâtu ceea aceste in natura Fata morgana, apparitiune vana in aeru, ce dispare cá si ori-ce nuoru. Camarill'a potea se stea totu anulu 1848 cu manile incrucite, se se uite cu sange rece dela Vien'a la totu ce era se se intemple in Croati'a, in Banatu si in Transilvani'a, spre a se corrage grós'a erróre dein Aprile. Mai in scurtu, serbiloru le place multu mai bene se dependa dela unulu singuru, dela „Tiarulu“, decâtu se le frece hrénu sub nasu câte o hydra cu mii de capete.

Acestea premisse constatamu, că de si regimentele romanesci confiniarie era surprinse in modulu celu mai neplacutu, de si era fórté puçinu informate despre cursulu evenimenteloru, totusi níci acestea n'au volitu se jure pe constitutiunea unguresca, nici se primésca stindartulu tricoloru, afóra numai de una parte a oficiariloru de alte nationalitati, de cari in acelea regimente era multi. Dein acésta causa

mai virtosu regimentulu II. confiniariu romanescu avù se suferè mari persecutiuni si daune, atātu materiali càtu si in vieti omenesci, in totu tempulu revolutiunei si alu bellului civile, nu numai pàna in dio'a in care se pusese v. colone lulu polonu Urban in fruntea lui, ci si dupa aceea, pàna la pacificarea definitiva a tieriloru scaldate in sange omenescu. De atunci si pàna astadi s'au aflatu mai multi fosti comandanti de diverse graduri, carii au descrisu si publicatu monografii de ale regimenteloru si batalióneloru de insurgenti, pe care le comandasera si la care servisera. Se pòte óre, cá numai memorialele regimenteloru romanesci confinarie dein 1848 si pàna la transformarea loru in a. 1851 se nu le fia consemnatu si se nu le aiba nici unu oficiariu dein cei betrani, carii au servitu si suferitu alaturea? Se pòte óre, cá monographi'a regimentului II-lea scrisa de profesuru si secretariulu guberniale Ladislau Vaida se nu voliésca a o continua nici unulu dein filii acelui regimentu? Si regimentulu I-lea transilvanu, escadrónele romanesci transilvane, regimentele romanesci dein Banatu, se nu aiba nimicu demnu de a se conserva in historia? Dein contra, ele au fòrte multe; dara unde sunt acelea? Culegemu fabule si cantece popularie; bene facemu cà le adunamu si pe acestea; dara faptele historice, dara actiunile bellice si heroice ale romaniloru care au costatu atàta sange si atàtea vali de lacrime ale familieloru romanesci dein mai multe districte, se nu aiba mai multa valóre in ochii nostrii? Se ne ferésca Ceriulu de aberratiune cá acésta, cà-ci atunci ar fi vai de sufletele nóstre si de ale toturoru descendentaloru nostrii. Se adunamu si se conservamu totu ce se reduce la desvoltarea spiritului militariu, si nici-una dein faptele de barbatia, bravura si heroismu se nu remana necunoscuta copiiloru nostrii.

Poterea armata a ori-carui statu representa in modu eminentè poterea de viétia a poporului dein care a esitu. Ostasimea de nationalitate romàna representa poterea de viétia a poporului romanescu.

Noi dein parte-ne, intre numeróse si grele ocupatiuni de care suntemu inpresurati, cu ajutoriulu si conlucrarea unuia dein prea demnii filii ai regimentului II., carele astadi nu se mai afla in patri'a nóstra Transilvani'a, vomu depune aici

pentru alti 18 ani materialu historicu despre regimentulu II.; éra insasi monographi'a se o continue unulu deintre membrii aceluiasi regimentu. Ce mai sci, póte cà Nasaudulu va pune si unu premiu pentru una monographia, a carei compunere si publicare au ajunsu a fi unu punctu de honóre pentru densulu.

Ministeriulu ungurescu intemeliatu pe legile improvisate dein Aprile 1848, credea cà are acumu in potestatea sa tóte regimentele stationate nu numai in Ungari'a propriu disa, ci si in Croati'a, Slavoni'a, in Banatu si in Transilvani'a, impreuna cu regimentele confinariie, cu cetatile fortificate, cu câteva sute de tunuri si cu totu materialulu bellicu, bunu reu, càtu apucase in tierile situate deincóce de riulu Laita. Preste acésta, ungurenii agitau barbatesce, cà regimentele unguresci si transilvane, câte apucasera sub comand'a renumitului maresiulu Radetzky in Itali'a si pe airea, de ex. in Galiti'a, se fuga de acolo si se se reintórca in patri'a loru. Intr'aceea nu numai serbii au scosu curendu pe ministeriu dein illusiunile sale, ci si romanii dein Transilvani'a prin adunarea cea mare nationale dela Blasiu (15—17 Maiu 1848) si prin conclusele aceleia. Chiaru una parte considerabile de militari secui se oppunea ordonantielor ministeriului ungurescu si nu voliá se ésa dein secuime, nici se mérga la bataia in contra serbiloru, éra cei carii s'au induplecatu a esi, comissera multime de excesse brutali, atátu in drumu, càtu si in garnisóne; asia in Brasiovu se facú intr'o domineca sér'a batalia formale intre militarii secui si intre soldatii imperatesci dela regimentulu Bianchi, cu care ocasiune remasera vreo duoi morti si alti càtiva raniti. Pe airea tragea cu puscile asupra trecatoriloru, numai asia, dein chiaru-seninu, rapea totu ce le cadea in màna, éra altii se reintorcea dein drumu pe la casele loru, precumu; vediuamu cà s'au reintorsu si in Iuniu 1866 cei porniti dela Tergulu-Muresiului preste Clusiu inainte. La Turd'a si impregiuru prindea dein romani si romance, le taiá perulu si spoliá loquintiele.

Dupace bellulu civile in Ungari'a si Slavoni'a incepuse

a lua dimensiuni totu mai mari, si dupa-ce ministeriulu un-gurescu reusise cá se puna in miscare câteva companii si escadróne secuiesci, in fine dete ordinu cá se scótia asupra serbiloru si unu batalionu de militari rómáni dein regi-mentulu II. Pe atunci colonelu alu acelui regimentu era Iovich, unu serbu, omu bunu, inse ignorantu, lipsitu de talentulu de a vedé lucrurile asia cumu era, lipsitu si de tari'a si presenti'a spiritului absolutu necessaria mai alesu in tempuri extraordinarie; éra locotenente colonelu era polo-nulu Urban, barbatu mai inteligente si mai energiosu de-cátu colonelulu, ametítu inse si elu cá si tóta lumea, prin errorile continue care se committea in Vien'a. Unulu deintre maiori era romanulu Leonu Popu, soldatu dein scól'a vechia si care cá toti romanii soldati, sciá se inplinésca ori-ce or-dinu curatu in spiritu militariu, asia cumu cere natur'a vo-catiunei acesteia, déca ordinele venea dela auctoritate legale si cunoscuta. Celalaltu maioru, anume Hatfaludi, unu unguru éra si fóra agerime de spiritu, bunu de a servi in tempuri normali, intre acelea impregiurari inse, nici elu insusi nu sciá unde 'i stá capulu. Insemnamu aici acestea trasuri caracteristice in adensu, pentru-cá anume lui Leonu Popu i s'a facutu nedreptate in acelea dile volburóse, candu se cerea dela elu lucruri imposibili, pentru unu maioru fa-cutu pentru servitiu la fruntarie, si nu spre a joca role politice. Se nu perdemu dein vedere nici impregiurarea, cá oficiarii confinari era, tocma cá si la cei de linia, unu amestecu dein tóte nationalitatile, unguri, sasi, nemti, poloni, bohemi s. a.; éra oficiarii de nationalitatea regimentului se vedea totudeauna si cá de regula, in minoritate, ce batea fórté la ochi. Preste acésta, multime de oficiari era insu-rati si adesea benecuventati cu familii numeróse, inse fóra dreptu de pensiune pentru femeia si copii.

Intre acestea conjuncturi vení ordinulu cá se éssa si unu batalionu romanescu la Banatu. Acelu batalionu se compuse dein companiile culese dein regimentulu intregu si pre cátu numai s'a potutu, totu dein juni vigorosi, inca neinsurati, pentru-cá familiile se nu fia lipsite de capii lor. Companiile concentrate in Nasau du la statiunea de colo-nelu, formate in batalionulu I, plecara domineca in ²³/₁₁

Iuliu 1848 cătra nou'a loru destinatiune fatale.*) In 26 batalionulu ajunsese in oppidulu Desiu, unde'lu asteptá colone-lulu Jablonsky si unu commissariu bellicu ungurescu, anume Schopf, care era sasu trecutú la insurgenti, cu scopu cá se'i ia juramentulu pe nou'a constitutiune a Ungariei, éra gard'a nationale magyara formata acolo cá si in tóta tíer'a in lunile dein urma, intempiná pe batalionu in piatia cu stindartulu tricoloru ungurescu si cu scopu de a ilu da pe acesta si a'i lua pe celu imperatescu negru galbinu, sub carele jurase de atâtea-ori. Spre a face romaniloru tricolórea ungu-résca mai placuta, locuitorii dein Desiu scósera si câteva buti de vinu, cu care voiá se óspete pe fetiori. Romanii audisera inca pe drumu, cá planulu era cá se le smulga dein mana drapelulu imperatescu. Acésta impregiurare facú pe fetiori, cá se aléga indata duoi sergenti, carii se mérga la raportu. Acestora li s'a si permisso a merge la Jablonsky, carele venise cá suplente alu unui generariu de brigada. Sergentii admisi la raportu se rogara in numele fetioriloru batalionului, cá „déca este cá se li se ia juramentulu ostasiescu de nou, se nu se adaoga nimicu la celu vechiu, cà-ci batalionulu este decisu a'si versa sangele si a'si da viét'á numai pentru drepturile prea inaltei case imperatesci.“

Colonelulu Jablonsky carele si elu insusi se aflá pentru positiunea si persón'a sa in situatiune fórté critica, cumu amu dice, siedindu in duoe lunturi, avú atáta prudentia, cá se nu mai fortiedie lucrulu, si asia luá dela batalionu totu numai juramentulu vechiu, dupa care se audí unu intreitu „Se traiésca imperatulu!“ Dein acelu momentu gard'a nationale aflá cu cale a se retrage iute dein piatia, luandu cu sene si butile de vinu. Comissariulu Schopf facú indata relatiunea sa cătra ministeriulu ungurescu despre cele intem-plate la Desiu cu batalionulu romanescu, cerú totu-odata cá pentru districtulu Nasaudului se denumésca unu commissariu guberniale (kormány biztos), éra in acésta calitate a fostu denumitu vicespanulu (viceprefectu) Michailu Gábor, carele fu auctorisatu a publica si in acelu districtu legea stataria (Jus

*) Vedi Annex'a N₁ 1.

statarium, Standrecht), proclamata mai de înainte de br. Nicolae Vay pentru tíer'a intréga, dupa care urmá, cá precumu se facuse in celelalte tienuturi, asia se se ridice si in acelu districtu furcile la fiacare comuna, cá simbolu alu noueloru libertati constitutionali, ceea ce inse in cerculu regimentului nu s'a potutu executa.*)

Dela Desiu batalionulu trecù pe la Clusiu inainte la Oradea-mare, unde ajunse in 5. Augustu, de unde in 7. et 8. a fostu inaintatu in mersuri accelerate pe cara, pàna la Segedinu, cu scopu cá de acolo se fia tramisu iute in castrele dela Beci'a vechia (Ó-Becse), spre a se bate cu serbii; inse pàna se ajunga ordinulu dela Pesteá, batalionulu stete in Segedinu patru dile. In 12. Augustu batalionulu primí ordinu de marsiu la Becea; fetiorii inse fòra picu de conspiratiune, fòra cea mai mica cointielegere cu ofi-ciarii, de care nici cà potea se fia vorba, dechiarara in unanimitate, rotundu si respicatu, cà dieu ei in contra serbiloru nu se voru bate, prin urmare nici in castrele ungueresci nu voru merge; cà-ci ei si serbii au totu acelu drapellu imperatescu, si ei nu potu pusca in propriulu loru drapellu; se'i duca in ori-care alte castre, asupra ori-carui altu inimièu, si se voru bate cumu s'au batutu si parentii loru. Fetiorii atàta sciá si atàta respundea. Ei inse in demànéti'a dein 13. Augustu scurtara vorb'a si in locu de a pleca spre Becea, se reintórsera preste podulu Tisei càtra Banatu intre sunetulu musicèi, si sér'a ajunsera la Beb'a. Deintr'unu documentu alu carui coprinsu se va vedea mai la vale, vomu cunósce, cà si in Clusiu se facuse incercare de a'indupleca pe acestu batalionu cá se puna juramentu pe Uniunea Transilvaniei cu Ungari'a si in genere pe nou'a constitutiune ungu-réna, cà inse fetiorii au denegatu acelu juramentu si s'au tienutu de celu vechiu, depusu mai de înainte.

In 14. Aug. batalionulu pausà in Beba. In aceeași di ajunsera in acea statiune colonelulu Marziany si unu comisariu ministeriale, carii ajutati de maiorulu L. Popu, indu-

*) Vedi: Der Winterfeldzug des Revolutionskrieges in Siebenbürgen, in den Jahren 1848 und 1849. Von einem österreichischen Veteranen. Leipzig 1861, la paginele 50—52.

plecara pe batalionu cá se se reintórca la Segedinu, plecandu chiaru in sér'a dein 14. Ceea ce influintiase mai multu asupra volientiei fetioriloru a fostu impregiurarea, cá magiarii pusesera man'a pe conductoriu lu Ordace, pe caii maiorulu Popu si ai capitanulu Petrizzevich, cumu si pe càtiva fetiori, carii ajunsesera dela Oradea mai tardiu la Segedinu. Vediendu oficiarii cá soldatii se reintorcu fòra volia, cá sunt fòrte càtràniti si cá descarca ici-còlea cate o pusca, toti apucara inainte pe trasuri séu calare, lasandu batalionulu de capulu seu. Vedi inse si Annexele 2, 3 et 4, adeca strictele ordine venite chiaru dela commandantii imperatesci dein Becea si Tèmisiór'a, anume dela generarii Bechtold et Piret, apoi judeca confusiunea.

Batalionulu ajunsu la Segedinu in 15, indata si fu imbarcatu pe corabióre spre a fi transportatu pe riulu Tis'a in susu la Solnocu, de unde in 17 a si fostu pusu pe calea ferata (deschisa cu puçinu mai inainte) spre a fi transportatu la Vatiu (Waitzen), de unde in 18 pusu fiendu pe vapóra, in 20 ajunse la Presburgu (Posionu). Cluj

In Presburgu batalionulu fu trecutuu prin revista de càtra generariulu de cavaleria comitele Lamberg si de generariu-maiorulu Gräser. In 21 pausandu batalionulu in casarma, comitele Lamberg in locu de a'lu tracta dupa rigórea legiloru ostasiesci pentru denegarea subordinatiunei la Segedinu, ii daruí trei butóie de vinu si asistà in curtea casarmei óre întregi la petreckerile si dantiurile nationali a le fetioriloru. Acestu incidente se explica usioru dein impregiurarea, cá generariulu comite Lamberg inca fusese unulu dein acei magnati ai Ungariei, carii condamnaseru dein sufletu errorile comisse la Vien'a. Lamberg a si platit'o cu viéti'a.

Intre 22. Augustu si 16. Octobre batalionulu se aflá impartitu si dislocatu la Presburg, Leopoldstadt si Siopronu (Oedenburg). Indata inse pe la inceputulu lui Septembre ministrulu Mészáros delegà una comissiune insarcinata a investiga fapt'a de insubordinatiune a batalionulu, intemplata la Segedinu. In acelasiu tempu se audia si se citea prin diariiele magiare si magiaróne amerintiarile si pretensiunile cele mai selbatece, cá batalionulu romanescu se fia decimatu

prin tragere la sorti, în cătu totu alu diecelea fetioru se móra de glontiu séu în furci.*). Comissiunea care se asiediaše în Presburgu, sub asemenea presiune a fanatismului, își termină investigatiunile sale în vreo doue septemani. Resultatele investigatiunei și opiniunile comissiunei se potu cunosce pe largu dein relatiunea cea memorabile, compusa de capitanulu auditoru Leitzendörfer sub dat'a 20. Septembrie 1848 și înaintata ministrului la Bud'a. Acea relatiune compusa în limb'a germana, se pôte considera că unu capu de opera; dara și tienut'a fetioriloru dein acelu batalionu românescu este și remane unu modellu de virtuti nationali și civili; că-ci necumu se se afle unu singuru tradatoriu, dara nici macaru vreunulu care se se clatine, se stea în cumpene; toti pentru unulu și unulu pentru toti, și în fine toti decisi a suferi și a mori pentru convictiunile aduse de acasa în pepturile loru.

Relatiunea susu citata o scótemu cătu în traductiune, cătu prescurtata, dupa una copia germana, pe care avù bunatate a ni-o comunica domnulu capitanu Nichita Ignatu, înpreuna cu alte documente și cu unu memorialu particulariu alu seu, de care ne folosiramu fôrte bene în acésta parte a monografie.

Éca opiniunea comissiunei desvoltata prin pén'a capitanulu auditoru Leitzendörfer.

„Cătra înaltulu ministeriu regescu de bellu în Bud'a.

Presburgu în 20. Sept. 1848.“

„În sensulu înaltei ordonantie ministeriale dein 16 ale lunei tr. Nr. 3266/99 comunicate prin decretulu presidiale alu înaltei comande generale dein 18 ale l. tr. Nr. 532, am onóre a substerne cu tóta supunerea relatiunea, prin care se recapitulédia tôte actele respective în caus'a batalionulu I. de romani, pentru-că acela se departase dein propri'a inițiativa dela statiunea Segedinu, și că nu a volitu a merge la locul de lupta, unde fusese comandatu.

Fapt'a cu care batalionulu este incriminatu, că adeca

*) Buna-óra că în dilele lui Wallenstein.

in nóptea dein 12 spre 13. Augustu a parasitu statiunea sa fòra permissiune, si cà nu s'a subordinatu comandai de a merge la Becea vechia, cà se intre in lini'a de operatiune, este adevèrita pe deplinu prin cointielegerea manifestata de càtra toti soldatii.

Dein actele ce ne stau de inainte esse la lumina, cà culp'a acestei portari demne de pedépsa cade numai asupra soldatiloru, carii marturisescu preste totu in unanimitate, cà atàtu domnulu comandante de batalionu, càtu si toti dómni officiaru si-au pusu in cumpana tóta influenti'a loru atàtu oficiale, càtu si cea morale, spre a'i indupleca la subordnatiune.

In càtu pentru caus'a si temeuriile acelei portari illegale, apoi acelea nu trebue se se caute in vreo instigatiune séu seductiune dein cele cunoscute, ci multu mai afundu, in adevèrat'a loru scaturigine. Investigatiunile facute in acestu casu ne convingu, cà acelea cause si temeuri stau in legatur'a cea mai strinsa cu grandió's'a si neasteptat'a prefacere a toturoru afaceriloru publice, in cursu ruperea legamenteloru in care se aflase militi'a confiniaria pàna acumu càtra statu, si cu successiv'a desteptare a simtiementului de nationalitate.

Mai inainte adeca de manecarea batalionulu dein statutiunea sa, se tienuse la Nasaudu adunare de poporu in caus'a uniunei, care era la ordinea dilei. In aceea s'a luat in altele de càtra betranii poporulu inca si decisiunea unanima, cà ei voliescu se remana in strins'a si immediat'a legamenti de pàna acuma càtra cas'a imperatésca, si cà nu voliescu nici-decumu a participa la bellulu escatu in partea meridionale a Ungariei, care loru li se pare nenaturale, in càtu nici nu potu crede cà acelu bellu s'ar porta cu voli'a si dein mandatulu monarchulu, pentru-cà ei vedu in partea cea mai mare granitiari, despre ale caroru sentimente bune, fidelitate si devotamentu càtra imperatulu au convictiune deplina.

Acelu concludu alu poporulu a fostu substernutu si prin deputatiune la Maiestatea sa, si ajunsese in totu tienu-tulu confiniariu se fia consideratu cà lege, de care militariulu asculta orbesce. De-si pe atunci se latise preste totu

faim'a, că acestu batalionu va fi dislocatu la Segedinu numai că se faca servitiu de garnisóna, séu celu multu că se fia asiediatu in nesce castre de parada, totusi pentru casulu candu aru fi comandati in contra granitiariloru, li s'a comissu (de cătra parenti?) in terminii cei mai petrundietori si aducendu-le amente urmarile cele mai grele, că nu cumva se asculte de asemenea comanda, si in nici unu casu se nu se incerce a sfarma prin asemenea lupta acelea legamenti de concordia stabile, care existu intre tóta militi'a confiniaria.

La acea invetiatura de care fetiorii era petrunsi, s'a mai adaosu si ingrijarea insuflata loru prin scirile aduse de foliele publice si prin vorb'a poporului, că granitiarii voru fi rupti cu totul de cătra imperatulu si de cătra statu, ba póte că voru fi incorporati la Ungari'a, in contra volientiei lui, si voru fi supusi la unu regimu, care pentru ei a fostu până acumu strainu. Cu cătu acesti granitiaru inaintá in cãletori'a loru, cu atátu mai multu se desteptá in ei ingrigirea si nesiguranti'a, si nu odata isi manifestara temerile loru, căi voru face se'si schimbe flamur'a imperatésca, de care densii tienu cu atátu fidelitate, cu alt'a órecare.

Asia granitiarii cutrierati in sufletele loru prin prepusuri (suspiciones), candu au ajunsu la Clusiu si au fostu provocati a pune unu altu juramentu de drapellu, s'au oppusu toti, si nu l'au depusu, pentru că se temea că prin aceea voru comitte crim'a de necredintia cătra monarchulu loru.*)

Cu cătu militarii acestia se apropiá mai multu de teatrulu bellului, cu atátu ei toti spunea verde, că suntu fórte decisi a nu intra in lini'a de lupta in acea campania; asia numai prin speranti'a ce le facea domnii oficiari, că prin rogaminti cuviintióse cătra dnii generari voru potea midiloci schimbarea aceloru dispositiuni, se induplecara a inaintá, de si intre indoieli necurmate, până la Oradea si la Segedinu.

*) Intru adevèru, asia ar fi fostu. Pána la anulu (in Oct. 1849) s'aru fi vediutu mai multi oficiari impuscati, séu condamnati la temntie grele pre câte 10—15 ani, precumu s'a intemplatu cu alti oficiari dela alte regimente imperatesci, carii avura pecatulu că se tréca la unguri.

Ajunsi acolo, fetiorii dein tóte companiile se incercara pe calea cea mai legale, adeca prin deputati alesi dein sinulu loru si prin sincer'a descoperire a sentimenteloru si a decisiunei loru, de a midiloci cá se nu fia tramisi in contr'a fratiloru de arme. Dupa unele vorbe consolatórie ce audisera, incepura a crede, cá rogarea loru va fi implinita, si cá cu acésta va luá capetu si marea loru lupta sufletésca, pre candu éta cá veni porunc'a comandai supreme a trupeloru, prin care batalionulu fu comandatu in termini imperativi la lupt'a dela Becea vechia, si asia se facù, cá batalionulu se'si sacrifice simtiulu seu militariu de supunere la comanda.*)

Asia se intemplà apoi, cá in 13. Augustu desdemànétia toti fetiorii comandati in quarré audiendu comand'a de marsiu, declarara in unanimitate, si respicatu, cá sunt decisi a denega ascultarea, inse cu adaosu, cá ori-care alta porunca o voru implini neconditionatu, numai la acésta unica nu se voru supune cu viéti'a odata, pentru-cá ea nu incape nici in anim'a si nici in mentea loru.

In acestu momentu de iritatiune suprema, nu mai potea se petruna la spiritele inversiunate ale militariloru nici amerintiari, nici alte invetiaturi; oficiarii perdusera tóta auctoritatea, si le mai remase numai alternativ'a, cá séu se lase batalionulu de capulu seu, séu se céda cererei sale unanime, de a trece pe malulu stengu alu Tisei la Beba. Alternativ'a dein urma se parea cá este cu atátu mai virtosu pretensa de impregiurari, cu càtu la casulu contrariu potea se urmedie dissolutiunea totale a regimentului, si securitatea publica se fia periclitata in gradulu supremu.

Dupa acestea batalionulu isi facù pe volia si plecà dela Segedinu la Beba. Dar' fiendu-cá despre casulu acesta se facuse indata relatiune la in. ministeriu, batalionulu fu transmisu la Pesteá si de acolo la Presburgu etc. —

De ací incolo commissiunea face comentariu la partea antaia a relatiunei sale, constata ilegalitatea faptei batalionului, ilu escusa inse prin evenimentele revolutionarie si precipitate, prin traditiunile militariloru, prin nerusínat'a por-

*) Vedi Annexele Nrui 2, 3, 4, adeca decretulu generaliloru comandanti Bechtold et Piret si ordinulu colonelului Kiss.

tare a ungureniloru cãtra imperatu si cãtra membrii casei imperatesci, pe cari'i injurã si insultã in terminii cei mai scãrnãvi, ceea ce romanii cã imperialisti ce sunt ei dupa trecutul si dupa tôte traditiunile lor, nu putea se audia, fòra a se revolta in gradulu supremu. Aceeasi comissiune tiene in mare onóre nationalitatea, simtiementele nationali si histori'a militiei confiniarie, cu tôte traditiunile sale; afla apoi, cã era lucru firescu, cã romanii se nu vrea a se bate in contra serbiloru si a croatiloru. La acèsta noi mai adogemu numai atãta, cã intre acei serbi se affã si multime de romani, si cã in Banatu era multe mii de granitiarì romani, de unde ar fi potutu urma usioru, cã romanii se impusce in romani, pentrucã se schimbe domni'a imperatésca cu a lui Kossuth et Compani'a.

Mai departe comissiunea constata, cã fetiorii dein batalionulu romanescu, pentru cã se scape de pericolulu de a se bate chiaru cu frãtii loru de arme, se cerea mereu cã se fia tramisi la Itali'a, spre a participa la bataliile dein acea tièra si spre a dá probe, cã ei sub standardulu comunu imperatescu se voru sci bate totu asia de bene, cumu s'au batutu sí parentii loru.

In fine comissiunea mai aduce in favórea batalionului si in contra decimarei lui duoe momente mari, dein care unulu este, cã chiaru in armat'a imperatésca se vorbesce de unele concessiuni, pe care ungurenii le-au storsu dela imperatulu fòra voli'a lui (cumu a si fostu intru adevèru); éra altulu este, cã de va fi pedepsitu acestu batalionu, romanii confratii loru, adeca poporulu romanescu, póte se se rescóle si se'si resbune pentru sangele fililoru sei.

Dein tôte acestea ratiuni comissiunea cere dela ministeriu gratia pentru batalionulu romanescu. Acea gratia 'ia si venitu pe la inceputulu lui Octobre (vedi Annex'a Nr. 6).

Prea tardíu. Rescriptulu íperatescu prin care se dissolvea diet'a revolutionaria a Ungariei, se publicase; generariulu ministru comite Latour spendiuratu in Vien'a de càtiva strengari venetici; generariulu comite Lamberg, in calitatea sa de commissariu plenipotentè imperatescu, omoritu in modulu celu mai barbaru de cãtra adunaturile de proletari fanatisati prin Kossuth; cei mai multi generari si coloneli dein

cetatile si garnisónele Ungariei si a le Transilvaniei, carii pàna atunci amblá cu doi bani in trei pungi, si nu cute-diá se arunce masc'a, o aruncara acumu departe, declarara si ei pe magiari de rebeli, de fanatici barbari, incepura a denega ministeriului ungurescu ori-ce ascultare, si apoi tocma cu acésta actiune a loru approbara indirecte si justificara in ochii lunei portarea batalionului romanescu dein Transilvani'a, aí carui membrii juni avura unu instinctu asia de finu si sanetosu, precumu ilu avuse in acelu anu cea mai mare parte a romaniloru dein Transilvani'a, in càtu s'ar fi parutu cà ei tragu informatiunile loru dein atmosphaera, candu le spunea aprópe numai firesculu loru instinctu ceea ce era se mai urmedie preste tíera si natiune. Totu de aici vení, cà batalionulu ascultà publicarea gratiei unguresci cu nepasare mare; dein contra, candu li se publicà rescriptulu de disolutiunea dietei, insoçitu de infruntari aspre, fetiorii erupsera in strigate de bucuria, ceea ce inse tienù fórte pucinu.

Ruptur'a intre coróna si magiari era facuta. Asia dara ministrulu ungurescu publicà proclamatiunea sa, prin carea punea tuturoru comandantiloru de cetati si fortaretie, terminu peremptoriu de duoe septemani, in care atátu ei, càtu si ostasimea de sub comand'a loru, se delature flamur'a imperatésca, se arboredie (se inaltie) treicolórea unгурésca, se puna juramentu pe acésta, sub pedépsa de a fi declarati de inemici ai patriei si de a fi cetatile respective impresurate, inchise pe dein afóra de càtra militi'a nationale, éra cei carii nu voliá se pórté cocard'a unгурésca, fusera declarati de proscrisi (nemt. vogelfrei), pe carii adeca se'i póta inpusca séu spendiura ori-ce strengariu. In acelea dile partea mai mare 'a batalionului nostru apucase a fi in garnisón'a cetatiei Leopoldstadt inpreuna cu alte specii de arme. Indata dupa acea proclamatiune terroristica se adunà corpulu oficiariloru de tóte armele la unu locu, in present'i'a colonelului Bibra, care era totu-odata comandante alu cetatiei. In acea adunare corpulu oficiariloru dela artileri'a cetatiei declarà, cà elu apucase a depune juramentulu pe constitutiunea unгурésca inca dein Maiu, firesce in urmarea permissiunei ce le venise pe atunci dela Vien'a. Acumu ce era se faca batalionulu romanescu? Audiendu cà artileri'a dein cetate

póte fi considerata cá unгурésca, se temea de tradare (proditio); asia nu se oppuse la ridicarea flamurei unguresci, dara la juramentu pe constitutiunea unгурésca totu nu se induplecà. Intr'aceea personalulu insarcinatu cu aprovisionarea trupei (Verpflegspersonale) fugí in capu de nópte la Sambata-mare (Tyrnau), si asia ostasii venira in pericolu de a remané preste puçinu chiaru si fòra pane. Acumu portile cetatiei se incuiera si se luara mesuri de aparare. In acelasiu tempu gardele nationali unguresci se asiediara prin comunele rurali invecinate; nimeni nu mai putea se intre in cetate fòra permissiune prealabile; se publicà legea stataria cu pedépsa de furci in contra toturoru carii aru cutedia se duca victualii in cetate. A erumpe dein cetate si a face requisitiuni cu braçiu armatu era imposibile, dein cauza cà, precumu armat'a austriaca fusese redusa fòrte tare la numeru si preste totu, asia si in acea cetate garnisón'a era mica de totu. Intre acestea vení la Leopoldstadt pe neasteptate unu commissariu alu regimului ungurescu, care notificà batalionulu cá are se se reintòrca in patri'a sa Transilvani'a, unde ar fi trebuintia de elu. Comandantele Bibra nu se oppuse, si asia batalionulu plecà de acolo in 16. Octobre 1848, éra in loculu lui intrà gard'a nationale.

In 24. Octobre batalionulu ajunsse pe la Neutra, Kálno, Keménd, N.-Maros la Vatiu, unde generariulu Hrabowsky carele trecuse in partea unguriloru, se incercà in tóte modurile cá se induplece pe batalionu la depunerea juramentulu. Pentru cá scopulu se se ajunga mai usioru, ministeriulu ungurescu a tramisu la Vatiu pe avocatulu Gosdu si pe fostulu professoriu si preotu de Oradea, Sigismundu Popu, cá in calitatea loru de romani se vorbésca fetioriloru càtu se póte mai la intielesu si populariu. Li s'a mai si optitu, cá éca tunuri, voru trage in ei cu mitralii (cartace), déca nu voru jura. In adeveru, era si nesce tunuri in apropiare. Oficiarii vai de ei, in positiunea in care se aflá, se induplecara; dara candu fusera comandati suboficiarii (sergenti, corporali etc.), cá esindu dein linia se faca cercu si se stea gat'a de a pune juramentulu, deintr'odata se audira fòra nici o comanda, sunandu tievile cá in pregatire de incarcatululu pusceloru. Atunci generariulu spaimentatu fòrte

de scen'a cu totul neasteptata, temendu-se de catastrofa sangerósa si funesta, dîse numai cuventele: Was ist dass? Verrath, Verrath! Zurück! Marsch“, adeca: Ce este? Trădare, trădare! Indaraptu! Marsiu, si juramentulu érase nu s'a depusu. In aceleasi momente se retrasera si cei doi commissari romani ai ministeriului unghurescu cu spaim'a in óse si cu incredintiarea, că in romanii ardeleni inca s'a mai conservatu virtutea perseverantiei.

Dela Vatiu batalionulu fu transportatu in aceeasi di sér'a pe calea ferata la Pesteá, installatu in faimós'a casarma cunoscuta sub nume de Neugebaüde, locul de captivitate alu multoru ómeni si mai buni, si rei, specie de bastilla unghuresca; de acolo preste puçinu fu stramutatu in alta casarma numita dela Ullö, unde stete pàna in 15. Novembre, in care di batalionulu nostru fu desarmatu intre multe mesuri de precautiune, apoi aruncatu intr'o casarma parasita, puturósa, fóra ferestrii si usi. De aici fetorii batalionului fusera inaintati in 22. Novembre sub comand'a unoru oficiari, pe cale ferata la Solnocu. De aci companiile fusera impartite prin locuri diverse, intre Kis-Ujszállás, N.-Udvar, Ujváros, Egyek, pe unde bietii fetiori petrecura cá vai de ei pàna in Februaru 1849, inse fóra cá se fia moritu dein ei, decâtu fórté pucini. Maiorulu L. Popu si cei mai multi oficiari ai batalionului remasesera in Pesteá.

In 23. Februaru 1849 batalionulu concentratu in parte mare la Ujváros fu declaratú de captivu (prisonieru), cá si cumu unghurii l'aru fi prinsu in vreo batalia, éra nu prin insielatiunile dein Iuliu 1848. De aci patru companii, la care sa aflá locotenentii Lica si Rainer, date sub custodi'a capitanului Schuster care mai inainte servise in armat'a austriaca, cu 70 de militiani (honvéd), fusera conduse la St. Job; Apoi fiindu-cá fetorii nostrii fugea care cumu sciá, in Transilvani'a, ii dusera la Erkesöri, aprópe de Székelyhid. Inse si de acolo fugea barbatesce, si se stracurá pe unde numai avea cale cevasi sigura, séu dreptu acasa, séu in vreunu altu batalionu imperatescu. Unii dein ei au participatu la bataliile dein Transilvani'a; altii au apucatu calea spre Bucovin'a, nici ei nu sciú cumu.

In fine dupa pacificatiunea dein Augustu 1849 s'au

reintorsu mai toti pe la comunele si companiile lor, in care au aflatu mari desolatiunei, si au avutu se stérge multe lacrime; institutul de in Nasaudu arsu, locuitorii spoliati, éra altii ucisi de insurgenti si mai alesu de nisce mici tirani de in Transilvani'a.

Celelalte doue batalione, séu cá se vorbimu si mai precisu, populatiunea intréga barbatésca de in regimentulu alu duoilea, intrà la 1848 in actiunea bellica numai tómn'a sub comand'a vicecolonelului seu Urban, carui ii trecuse prin capu cá se mérga in acelu anu la Vien'a, de unde se reintórse cu óre-sicare instructiuni confidentiali, pe temeiulu carora nu numai apucà comand'a regimentului, ci provocà si pe romanii provincialisti la juramentu sub drapellulu imperiale si la arme in contra insurgentiloru magiari. Actiunile bellice câte s'au petrecutu in anii 1848 et 1849 sub comand'a lui Urban, facu parte essentielle de in histori'a bellului nostru civile, de aceea voru si merita tóta attentiunea nóstra la loculu lor, adeca in istori'a revolutiuniloru si a bellului civile de in acei ani.

Cu acea ocasiune voru esi la lumina si faptele renumitului batalionu romanescu de granadiri, cunoscutu pe atunci sub numele italianu Urracca, precumu si faptele regimentului I., ale husariloru romanesci, apoi ale regimentelor ardeline numite pe atunci Carolu Ferdinandu si Leiningen.

Dupa-ce colonelulu Jovich (de natiune serbu) se retrase sub pretestu de morbu, v. colonelulu Carolu Urban luandu comand'a regimentului II. conchiamà la Nasaudu indata pe 7. Septembre deputati dela tóte comunele si companiile regimentului, apoi intrebandu'i despre ceea ce vreu, luà tóte dreptele si patrioticele lor cereri la protocollu. Essenti'a lor era: Noi nu volimu se scimu de ministeriu ungurescu, de in cauza cá tóte faptele câte le vediuramu pàna acilea dela elu, au de scopulu principale cá se desbine Ungari'a de càtra imperiu si pe acesta se'lu sacrifice. Acea tendentia noi o declaramu de tradare; noi vremu integritatea si unitatea monarchiei, pentru care si suntemu decisi a lupta de in respoteri. Mai departe noi nu vremu cu vièti'a

odata că se fimu magiarisati; apoi ministeriulu ungurescu tocma acésta tirania voliesce se exercite asupra popóraloru nemagiare, cà-ci elu cutédia si se încérca se introduca limb'a magiara in scólele si basericele altoru popóra, ba inca si la regimentele dein Ungari'a si Transilvani'a. Acésta tirania de limba este singur'a causa, pentru care serbii si croatii s'au scolaru cu arme de aparare si s'a încinsu bellulu civile. In Transilvani'a cele mai innocente manifestatiuni nationali a le poporului romanescu sunt amerintiate cu furcile, ceea ce noi nu potemu se suferimu. In contra uniunei Transilvaniei cu Ungari'a protestamu si noi, pentru cà aceea s'a proclamatu in diet'a dein urma in modu terroristicu si in contra protestului natiunei romanesci. Dupa-ce batalionulu I. fu scosu dein midiuloculu nostru, ceremu că pe langa alu duoilea se se convóce si unu alu treilea batalionu, si apoi se se puna la dispositiunea ministeriului imperatescu dein Vien'a cu atátu mai virtosu, cà populatiunea regimentului nostru fiendu désa, se mai potu scóte inca alte duoe batalióne, alu patrulea si alu cincilea. Cele 1913 pusci cu cremeni, care s'au luat de la noi dein porunca Comandei generale dela Sibiiu si s'au datu gardeloru nationali unguresci, se ni se restituie.*) In fine fiendu-cà cuventulu „Walachu“ dà ocaziune la unele observatiuni bajocuróse, Maiestatea sa se binevoliésca a dispune, că regimentele romanesci se fia numite de aci incolo pe nemtiesce Romänen Regimenten.

Acelu protocolu fu inaintatu indata la imperatulu Ferdinandu, carele pe atunci se aflá la Eniponte (Innsbruck), éra in copia se transmise la ministrulu bellicu dein Vien'a si la celu dein Bud'a, la comandantele generale br. Puchner in Sibiiu, la celu dela Leopole (Lemberg), la comand'a militaria dela Cernauti, cumu si baronului Nicolae Vay, care venise dein 29 Iuniu la Clusiu, si carele inca totu se mai aflá in Transilvani'a in calitate de commissariu regescu.

*) Pàna si dela regimente se luasera câteva mii de pusci si se impartisera la gardele magiare, pentru că se aiba cu ce se bate in contra dinastiei, si se póta sugruma drepturile inalienabili ale celoru lalte natiuni conlocuitórie.

In 10. Septembrie s'a ținut și la Orlatu memorabil'a adunare a regimentului I. românesc, la care au participat și așa numiții provincialiști, adică nemilitari, în fruntea lor renumitul barbatu Aug. Tr. Laurianu, pe care militarii îl scapaseră din captivitatea ungherească prin intervenirea lor la comandantele generariu br. Ant. Puchner. Colonelulu regimentului I. br. Carolu Rauber, unu germanu magiarisatu, din secuiime, vedindu și el, că și Jovich, că nu e în stare să lupte în contra valorilor, s'a cerut în pensiu. În regimentulu I. a început maiorulu Iosifu Riebel să imite pe Urban. Dăra acestea au loc în monografi'a acelu regimentu.

Diarele magiare s'au ferit a publică manifestatiunile regimentelor românești, care de frică a teroristilor, care erau din cauza că și ele se ținea de partit'a celor, și nu voia să se descurageze pe ai lor cu publicațiuni de acestea. Mare aberratiune acăsta. De aici urmă, că multime de familii ungherești nu știa nimic despre ceea ce se prepară și fierbea în pepturile românilor, căci de ar fi știut, de sigur că multe lucruri s'aru fi intemplat în Transilvani'a cu totul altu-mentre; dăra teroristii de una, poltronii de alta parte, o au pe sufletele lor, că dela Septembrie înainte ori ce împaciuire a devenit absolutu imposibilu. Așa se intempla ori-când și ori-unde predomină trufia, fanatismulu, egoismulu, reutatea, căci în fine decidu totu numai armele. Destulu atăta, că manșii'a cu care partit'a teroristică plesnise în față pe români în cursu de patru luni, o ridică mai antaiu regimentulu II. și mai deintr'odata cu acela regimentulu I. românesc. Așa bellulu civilu între cele două popora era declarat înainte de a emite br. Ant. Puchner proclamațiunea sa din 18. Octombrie în calitate de commissariu plenipotentu alu imperatului și comandante alu miculu corp de armată, rămasu în Transilvani'a.

Acelu bellu înse era să se poarte cu poteri foarte inegali, precumu se știe din nenumerate acte publice, și precumu își voru aduce prea bine amente totu contemporanii mei. În Aprilu 1848 imperatulu și regele dădese în dispozițiunea ministeriului ungherescu toate regimentele din Ungari'a și Transilvani'a, cu tota artileri'a, cu munițiune, magazine de

montura, cassele publice (banii). Dein aceeași luna înainte magiarii începura a se arma barbatesce; inrolara neincetatu sub titlu de militia teritoriale (honvéd), de garda nationale, de voluntari (önkéntesek), de husari etc. Simbri'a soldatiloru unguresci se adaoșe. Aristocrați'a își dechise armamentariile sale și impartí armele la tenerime. Inca dein Iuliu diet'a votase unu imprumutu de 42 milióne fiorini moneta conv. și duoe sute mii de recruti, éra in Augustu se începù tiparirea noteloru unguresci de câte 1 și 2 florini cu miliónele. Monarchulu nu sanctionase nimicu dein aceștea proiecte; dara teroristiloru prea pușinu le mai pasá de sanctiune; ei mergea înainte. Pe langa trupele de armata regulata câte era in tíera, ungureniloru le mai venira vreo 20 de batalióne și 7000 husari de airea.*) Deintre oficiariii imperatéscei au trecut in partea loru nu numai cei de nationalitate magiara cu fetiori cu totu, ci și alții, mai alesu nemti și poloni, inca și serbi cá Damjanics și càtiva romani, dara anume polonii le detera generari de renume mare, cá Dembinsky și Bem.

Pentru romani nimicu dein aceștea. Imperatulu Ferdinandu, atunci cá totu-dauna suferindu de unu morbu greu, cadiutu până in Septembrie in potestatea ungureniloru, chiaru se fia volitu, nu potea face nimicu in favórea romaniloru. Dupa adunarea cea mare dela Blasiu dein Maiu, romanii càti participasera la aceea, persecutati cu temnitia și cu furci. Dupa proclamarea emancíparei tieraniloru, introducere de iobagia noua sub titlu de restantie, executata cu ajutoriu ostasiescu, pe care br. Puchner ilu dá aristocratiloru. Desarmarea toturoru romaniloru sub cea mai grea pedépsa. Paralísarea fatale a ori-carei actiuni nationale mai energióșe prin impregiurarea, cá cei duoi episcopi, pe carii natiunea 'i alesese de presiedenti și conductori ai sei, nu numai siedeá in Pesteá și participá la desbaterile parlamentarie, in care se prepará bellulu civile și desbinarea monarchiei, dara condamnă totu-odata ori-ce mesuri de aparare justa s'aru fi incercatu se ia ceilalti membrii ai comitetului.**)

*) Kóvári Erdély története 1848 - 1848-ben, pag. 73—74.

***) Vedi intre altele proclamatiunea episcopésca dein 8 Octobre 1848.

Acea paralisia luase caracteru si mai periculosu dein caus'a portarei celei aequivoce (indoióse) si insuflatórie de mare neincredere a comandantelui generariu si a colegiloru sei, caroru nu le putea aflá nimeni voli'a si nevoli'a. Au trebuitu se intrevia alte evenimente dein afara, care au cutremuratu imperiulu dein temelii, pentru cá comand'a generale dein Sibiiu se'si ésa dein starea sa de passivitate, fóra inse cá se desvólte alta energia mai mare, decâtu numai pre câtu se putea dela unu omu trecutu de 70 de ani, care mai suferia infricosiatu si de podagra.

In 11. Septembre ministeriulu ungurescu isi dete dimissiunea; dein celu nou Kossuth si Szemere au fostu stersi; diet'a inse 'i tienù cu poterea, si cá se faca in mani'a monarchulni, auctorisà pe Kossuth, cá se tiparésca si note de 5 fl. In aceleasi dile romanii se adunara a dou'a óra la Blasiu, acumu inse armati care cu ce avea. Vine acolo si br. Vay; este primitu omenesce. Elu amerintia mai antaiu cu mitralii si cu mórte; dupa aceea ese in midiuloculu poporului, cerca totu ce scie prin elocentia, dara se reintórcé fóra nici-unu resultatu. In 21. Septembre nefericitulu archiduce Stefanu provocatu de dieta, a mersu la banulu Jelachich, cu scopu de a impaciú differentiele intre unguri si croati. Nu s'a potutu. Stefanu desgustatu fórté, trece iute prin Peste la Vien'a, unde incarcatu la curte de mustrari amare, pentru cá dedese crediementu neconditionatu ungureniloru, isi ia dimissiunea si se duce in exiliu pe tóta viéti'a sa. In loculu palatinului fu denumitu generariulu locotenente-de-maresialu comitele Lambertg cá comandante supremu si commissariu plenipotenté imperatescu. In 28 Septembre diet'a declara pe Lambertg de tradatoriu alu patriei, éra plebea incuragiata de Kossuth, precumu credea tóta lumea, ilu omóra pe podulu de preste Dunare in modulu celu mai selbatecu, éra studentele Georgiu Kolosi, secuiau transilvanu,*) care'lu taiase mai antaiu cu sabii'a in capu, alergandu la dieta impreuna cu complicitii sei si aratandu arm'a incrunzata de sange, sbiéra infuriatu: „Acesta este sangele lui Lambertg!“ Fiori de

*) Dela Cuiesti (Kövesd), in comitatulu Albei de susu.

ghiatia coprinse pe cei mai multi deputati. Comitele Stef. Szécheny dein acelu momentu isi perdù mintile, dupa aceea se aruncà in Dunare, de unde'lu scósera cá prin minune. Chiaru faimosulu revolutionariu br. Nicolae Veselényi orbulu, luà lumea in capu impreuna cu altii, apoi mai tardiu mustratu de conscientia, morí in desperatiune. Deputatii sasi fugira si ei acasa. In aceleasi dile rebellii calcara in capu de nópte locuintia episcopului Andreiu Siaguna, sub pretestu cà ar avea la sene stindarte muscalesci, hâtira pe secretariulu seu Iacobu Bologa prin câteva strate, cá se le arate unde sunt stindartele. Ambii scapara cu vietia cá prin urechile acului. Görgei prinde si pune de impusca pe comitele Zichi in 29. Septembre, apoi ii confisca averea. In 20. Sept. batalia dela Pákozd intre Jelachich si unguri. In 7. Oct. generarii Roth et Philipovich batuti de unguri si dusi in captivitate cu 8000 de ostasi. Ací tradarea era pe façia. In 6. Octobre plebea dela Vien'a si studentii spendiurara pe generariulu de artileria si ministru comite Latour. In 12. Octobre spendiurara si ungurii de la Clusiu pe juristii romani Betraneanulu si pe Simionu, éra la Tergulu-Muresiului pe junele teologu de Sibiiu, anume Vasilie Popu, dupace mai antaiu l'au torturatu. Cu acelea executiuni br. Vay si guberniulu voiá se insuffle romaniloru terróre. Romanii respunsera cu repressalii, cà-ci in 13 Oct. taiara pe tiranii Alexe Gyárfás dela Sancelu si pe Sigismundu Dobay dein Rosii'a impreuna cu fetele lui, dupa aceea in 14. Octobre cu macelulu dela Sangatinu (Kis-Enyed), unde dupa lupta de mai multe óre tienuta dein pusci, 141 de membrii ai familiiloru unguresci au remasu morti, inse si câteva romani impuscati de prin ferestrii.

Façia cu atâtea evenimente ametitórie si fioróse, era tempulu cá episcopii romanesci inca se se întórca la turmele lor, si comandantele Puchner se intre in actiune. S'a intemplat si un'a si alt'a, inse prea tardiu.

Intr'aceea noi aici nu ne ocupamu cu istoria imperiului, si nici macaru cu a Transilvaniei; dara actiunea ulterioara a regimentului II. stà in legatura strinsa cu alte evenimente; dein acésta cauza cautámu se atingemu si acilea macaru pe unele deintru acelea.

Dupa adunarea dela Nasaudu romanii de prin comitate alergă la Urban că la barbatulu celu mai populariu si mai decisu pentru actiune, cu diecile de mii, că se depuna juramentulu de fidelitate cătra „imperatulu Austriei si alu Romaniloru,” si se'i cęra protectiune in contr'a tiraniei de acasa; ęra tenerimea romanęsca se imbultia cu miile la densulu, cerendu că se fia inrolati, inarmati si exercitati alaturea cu soldatii regimentului. VEDIENDU Urban acelu entusiasmu alu romaniloru pentru imbraęiosiarea armeloru, a rogatu pe comandantele generalu br. Puchner, că se'i permita a inrola diece mii de juni romani, pe carii se'i formedit intr'unu corpu de venatori, ęra spre scopulu acesta se'i tramita si bani. Idea sanetosa si fericita, pe care inse br. Puchner o respinse, ęra in locu de aceea adopta nefericit'a idea de a rescola pe poporulu intregu parte barbatęsca, apta de a porta arme, in numeru de 195 de mii. Inse si acęsta mesura se luà numai in momentele supreme, si cumu? fora a impartii la poporulu romanescu nici macaru una miie de pusci, nici unu banu, celu puęinu spre coperirea speseloru mai indispensabili la inceputulu organisatiunei; vomu vedea apoi, că mai tardiu s'a poruncitu strinsu, că si puęinele arme ce se află in mandle romaniloru, se se ia dela ei. Asia dara colonelulu Urban nu 'ia mai remasu alta, de cātu că si acea mesura salutaria se o ia numai pe respunderea sa; prin urmare a si inrolatu 700 de voluntari; mai departe nici chiaru dorint'a sa de a forma in regimentu alte duoe batalione, alu 4-lea si alu cincilea, nu a fostu in stare de a o realisa dein lips'a armeloru si a baniloru. 10 mii de venatori in partea septentrionale si alte 10 mii in cea meridionale a Transilvaniei, adaoze la regimentele de linia si la cele confinarie, aru fi datu campaniei bellice in Transilvani'a cu totulu alta faęia; crudimi si devastatiuni s'aru fi intemlatu multu mai puęine; pacificarea era se urmedie multu mai currendu, si ajutoriulu rusescu era se fia cu totulu de prisosu. Dara cu trei generali morbosi, cu alti duoi, cătra carii br. Puchner nu avea nici o incredere, cumu era se se intielęga Urban, si cine se nu'si perda patienti'a!

In 19. Septembre v. colonelulu ese dela Nasaudu numai cu 1000 de tetiori si cu trei tunuri mici pana la comun'a

Macudu, de unde provóca pe colonelulu ungurescu Carolu Dobay, cá se se retraga cu trupele sale dela Desiu, unde esíse dela Clusiu in contra romaniloru, cá de nu, elu ilu va loví. Dobay s'a si retrasu.

Faimosii secui Berzenczey, Pálfy si alti deputati secuiesci isi dedesera mai de inainte parol'a loru de onóre in diet'a dein Pesteá, cá ei voru fi in stare de a scóte pe campulu de batalia in orice tempu 100 (suta) de mii secui bene armati, prin carii se exterminu pe romani si pe serbi. Vendiendu Urban cá in vecin'a secuime se iau in adeveru measurele cele mai energióse de armare si versare de sange, se decise a esi dein tienutulu regimentului mai aprópe spre secuime, si asia in 14. Octobre veni la opidulu Reginu, inse numai cu duoe batalióne de granitari, cu 2 tunuletie si ceva calarime, precumu recunósce chiaru si Kővári in susu citat'a istoria (pag. 96). In 16. Octobre se tienù faimós'a adunare fatale a secuiloru la comun'a Luteni (Agyagfalva) sub presiedenti'a comitelui Emericu Mikó, trámisu inadinsu de cátra guberniulu dein Clusiu si de br. Vay. Se adunaserá cá vreo treidiecei de mii, parte mare armati. De fácia era si coloneliu regimentelor granitariu secuiesci, Franciscu Dorschner (némtiu) si Alexandru Sombori. La provocarea furiósa a lui Berzenczey se decide in contra cátoruva ómeni mai moderati, cá secuii se se declare de garda nationale, se'si aléga comandanti si se plece indata asupra romaniloru. Acésta s'a si intemplatú atrei'a di, adeca in dio'a dein care e data proclamatiunea lui Puchner. Comandante fu alesu Sombori, carui i se detera coloneli Dorschner, Dobay, Donáth, Betzmann (némtiu, nevasta-sa sasca dein Brasiovu), comitele Dionisiu Lázár, éra de thesaurariu comit. I. Bethlen. 10 mii armati cu pusci cu baionete, póte alti atáti cu lanci, plecara in patru colóne mari; ceilalti mai betrani se dusera pe la casele loru.*) Preste totu pe unde au trecutú acelea colóne, au lasatu urmele devastatiunei si ale satelorú arse. Aflandu-se pe drumu, le

*) Kővári la pag. 94; dara la pag. 103 pune numerulu secuiloru armati si porniti dela locul adunarei numai la 16 mii. Prea destui si atátia in casulu de fácia.

venira patrudieci de maji (cantarie) cu érba (prafu de pusca), cumu si alta munitiune. Dein acelea patru colóne, una parte comandata de comitele Dionisiu Kálnoki fu batuta reu de maiorulu Kleiser dela regimentulu Sivkovich in 25. Octobre la comun'a Siarosiu. Trup'a secuiesca a lui Dion. Lázár batù pe prefectulu Micasiu la Jernotu si'lu goni pàna la Ludosiu. Comunei Ernotu (Radnoth) ii detera focu, si ucisera 20 de romani; La Siaul'a, Cipau, Ogra inca au datu focu, si au ucisu 43 romani; apoi br. Georgie Apor mai spendiurà pe 26 (Gazet'a Nr. 105 an. 1848). Grosulu trupei secuiesci comandatu de Dorschner si Beczman, pàna eri cameradi si colegi ai lui Urban, apucà dreptu in contra acestuia, carele asteptase indesiertu cá se ajunga generariulu Wardener cu brigad'a sa in ajutoriu; cà-ci in locu de alte trupe regulate ii veniva numai 580 ostasi sub comand'a capitanului Rosner si câteva sute de lancheri de prin tienaturile vecine, armati cá vai de ei. In 21. Octobre trupele inemice se aflà fația in fația la comun'a St. Ioan'a (Vajda St. Iván) aprópe de Reginu, si adeca: 1300 ostasi de granitieri si de linia, alaturea cu ei lancherii, sub comand'a lui Urban; celu pucinu 10 mii secui bine armati, in partea ceealalta. Resultatulu bataliei era de prevediutu. Dupa cele de antaiu puscaturi trase in carne, parte mare a lancheriloru o luà la fuga spre unu batalionu de granitieri, pe care in locu se'i fia de ajutoriu, ilu adusera in cea mai mare disordine. Nu ve mirati de acésta; curatu asia o patira mai tardioru lancherii secui la Tergului-Marasiului; cumu audira bombanitul tunuriloru, o luara la fuga in tóte partile. Cu tóte acestea, batali'a la St. Ioan'a tienù dela 1 óra pàna pe inserate. Urban perdù 36 fetiori morti si duoi oficiri locotenentii Hönig si Kalivoda, si asia se retrase dela Reginu, fòra cá se fia persecutatu. Secuii incuragiatu de Berzenczey, detera focu orasiului, predara si omorira pe toti càti le cadea in màna, éra pe 17 ostasi remasi in spitalu ii macelara cá ori-ce selbatici dein Americ'a. Secuii mai detera flacariloru, éca asia, dein chiaru seninu, inca si comunele Mirasteu, Archiudu, Beseric'a alba, Grebenisiulu. Ori-ce disciplina disparuse deintre ei. Urmarea fu, cà batali'a dela Tergulu-Murasiului dein 5 Novembre, o perdura in modu atàtu de rusinosu, in càtu déca generariulu

Gedeon ar fi dezvoltat numai cevasi energia mai mare, si br. Puchner asemenea, secuii aru fi ramasu pe pace in muntii loru. In locu de acésta inse br. Puchner dise cãtra comitetulu romanescu carele in 19. Nov. mersese la densulu in corpore cá se'i gratuledie: „Tiér'a este pacificata, afara numai de Trei-Scaune, pe care le voiu pacifica eu. Ve recomandú cá se desarmati pe poporu si se nu mai suferiti nici-unu feliu de crudime.“

„Vomu desarma Excelentia. Crudimi n'amu suferitu nici-odata, ne-amu silitu se le evitamu dein respoteri; dara crudimile insurgentiloru producu repressalii“, observà Baritiu.

„Repressalii? Asia? Bine. Asia dara diumetate tunurile mele am se le intorcu asupra dvóstra, si diumetate asupra rebelliloru. Ati intielesu?“

Cu acésta resolutiune esiramu dela septuagenariulu podagristu, carele si in acea di abia se redicase dein aster-nutu. S'a insielatu bietulu betranu, amaru s'a insielatu. Elu au ascultatú de ómeni cá Fronius, cá Bedeus si cá secretariulu seu Florian Glanz, inemici jurati ai romaniloru; a perdutu Transilvani'a si tóta reputatiunea sa si a celoru-lalti generari, deintre carii Gedeon si Pfersman au fostu trasi mai tardiu si in cercetare aspra; ceilalti au fostu pensionati.

Dupa-ce generariulu Wardener a venitu in ajutoriu lui Urban cu 2420 ostasime regulata si cu 5 tunuri, s'a decisu cá se ocupe capital'a tierei, adeca Clusiulu, ceea ce s'a si intemplatú in 17. Novembre cu neasteptata usiorime, pentrucà insurgentii magiari dupa doue loviri scurte o luara la fuga spre Ungari'a. Cele doue batalióne ale regimentulu II. au luatú parte activa la tóte operatiunile câte s'au intemplatú pe lini'a deintre Nasaudu si Clusiu.

Puçine dile dupa ocuparea Clusiuulu unu corpu de insurgenti comandati de Nicolae Katona si de comitele Alexandru Teleki, loví dela Bai'a mare dreptu la Desiu cu 14 mii de armati si cu 16 tunuri. Urban le-a esitu inainte in 24 Nov. si batendu'i 'ia gonitu pàna la Siomcuta, in drumu inse a datú numai preste sate arse si ruine fumegatórie, pentru cá acei duoi boieri, ambii vitia de romani renegati, inca avusera pasiunea satanica de a omóri si a da focu ori pe unde

trecea.*) La batali'a acésta luara si cele doue batali'one parte activa. Insurgentii perdura 100 morti, câteva cara cu munitiune si cu victualii. Dela cei imperatesci remasera morti capitanulu Lambert, 1 sergent-majoru si 2 soldati, 7 insirani si 16 cai impuscati.

Urban decisese a scóte pe Katona si pe Teleki inca si dein Bai'a-mare, dara generariulu Wardener a interdisu ori-ce operatiune ulterióra spre Ungari'a, si in locu de a se folosi rapede si cu tóta energi'a de victoriile castigate pàna acilea, facù cá trupele se pérda in Clusiu si prin pregiuru trei septemani irreparabili, pàna candu insurgentiloru ardeleni le vení in ajutoriu dela Ungari'a unu corpu numerosu sub comand'a renumitului generariu polonu Iosifu Bem. Intr'aceea secuii se rescolasera de nou, omorîndu si devastandu barbatesce mai alesu in partile Brasiovului. Acumu chiamara iute dela Clusiu pe generariulu Schurter cu una parte de trupe in ajutoriu la Brasiovu. Asia la Clusiu mai remasera numai 3800 pedestrime, 410 calarime si 13 tunuri. 1 batalionu romanescu era in garnisóna la Desiu, vreo doue companii de linia la Turd'a, altele la Aiudu. Langa acelea trupe comandara pe unu geru infricosiatu, in lipsa totale de munitiune si arme, pre trei prefecti cu lancerii loru la Huiedinu. Totu mesuri intardiate. Si apoi ce este mai memorabile pentru romanii ardeleni, in acea óste a lui Bem era celu puçinu doue batali'one de romani dela Ungari'a, intre lanceri asemenea multime de romani ungureni. La partea romanésca a óstei lui Bem, episcopulu Vasilie dela Oradea dedese si duoi capelani, pe Munteanu si pe Christianu. Façia cu trupele imperatesci, Bem avea sub comand'a sa 11600 pedestrime regulata, 1318 calarime si 28 de tunuri, preste acésta si lanceri dein Ungari'a. Asia dara Kóvári insíra lucruri de fantasia candu dice, cà Wardener avuse la Ciucea 93 companii de pedestrime, 15 escadróne si 37 tunuri. In tíer'a intréga era atâtea, nici-odata inse concentrate la unu

*) Der Winterfeldzug, pag. 181—3. Vedi mai virtosu proclamatiunea lui Urban, in care spune, cà in acea expeditiune aflase 32 de romani spendiurati de acei tirani si apoi noingropati, lasati mancare lupiloru.

locu si cu atâtu mai puçinu in dilele de batalia dela Huie-
dinu si Ciucea (18. et 19. Dec.), care tocma pentru aceea
s'a si perdutu, dupa care trupele imperatesci au fostu scóse
nu numai dein Clusiu, cì dein tóta partea septemtrionale a
Transilvaniei pàna in Bucovina, éra generariulu Wardener
infrantu de suparare si rusîne, mori lovitu de apoplexia.
Acumu incepura se cunósca si la Sibiiu, cà tier'a nu era
pacificata. Éra si prea tardiu. Dupa alte trei septemani Bem
ajunse chiaru la Sibiiu.

Intr'aceea colonelulu Urban se stracurà cu trup'a sa
cea mica pàna la Bistritia p'ntre inemici, di si nópte, pe
unu geru de 20 graduri, fàra victualii si cu soldatii reu im-
bracati. In acea retragere una parte de trupa se lovì cu
insurgentii la comun'a Capaln'a. Candu au ajunsu la Bistritia,
mai avea sub comand'a sa: bataliónele 1 et 2 dela regi-
mentulu de linia Carolu Ferdinandu, mai totu romani, fòrte
bravi, cele 2 batalióne a le sale de granitieri, dara
reduse numai la 4 companii, pentru-cà dupace ungerii au
datu focu Nasaudului si altorui comune, fetiorii s'au cerutu
pe la casele loru, 2 companii de cordonu dela Bucovina, 1
escadronu calarime, cu totulu numai 1680 pedestrii, 125
calareti si 7 tunuri. Nu mai era vorba de a da peptu cu
Bem. Asia Urban dupa unele loviri mai usióre s'a retrasu
in Bucovina pàna la Campulungu, unde a statu in neactivi-
tate vreo cinci septemani, asteptandu in desiertu ajutoriu
dela generariulu Malkowsky. In fine colonelulu Urban per-
diendu'si éra patienti'a, s'a decisu a lovi numai cu mic'a sa
óste pe trupele magiare ce tienea ocupatu districtulu regi-
mentului seu. Acésta expeditiune intreprinsa numai cu 6
companii de linia si cu 2 de granitieri (cele postate la Tihu-
ti'a) in 5. Februaru st. n., a esitu fòrte bine. Dupa unu
marsiu de di si nópte in tempu de 20 de óre, p'ntre munti
neamblati si strimtori fòrte pericolóse, innotandu óstea in
nea uneori pàna in brîu, aduo'a di des-demànétia ajunsera la
comun'a Murasieni, unde ridicara cumu amu dice dein aster-
nutu, pe maiorulu Kofler cu 11 oficiari ungueresci si cu unu
medicu, si dusera in captivitate trei companii de linia dela
regimentulu Alexandru, càtiva husari si tunari, 1 flamura, 2
tunuri, 2 cara cu munitiune, 74 cai si tóte armele. In ace-

leasi momente celelalte trupe unguresci asiediate in apropiare, alergara la ai loru in ajutoriu, dara trup'a lui Urban le batù si se luà pe fuga.

Dupa acésta expeditiune maiéstra se decise in fine si generariulu Malkowsky, cá se tramita lui Urban ajutoriu spre a reintrá in Transilvani'a. In bataliile dela Baiersdorf (Király-Némethi) si dela Magiarusiu insurgentii fusera batuti reu, colonelulu Riczko impuscatu, 3 oficiari si 150 soldati cadiuti in captivitate, ceilalti goniti pàna la Desiu si la Clusiu. Atunci Malkowsky audiendu cà Bem le vene in ajutoriu cu tóta puterea sa, in locu de a veni si elu lui Urban in ajutoriu, mai vertosu ii demandà cá se se retraga éراسi spre Bucovin'a! Elu s'a retrasu dupa atâtea operatiuni fericite, inse cu ànim'a infranta de dorere amara, pàna la Campulungu si Vam'a, dupa aceea atátu elu, càtu si multime de fetiori au cadiutu in langóre (typhus), care a fostu resultatu calamitatiloru venite asupra loru, cumu geru extraordinariu, lipsa de vestimente si de mancare, strapatie mai presusu de poterile omenesci, in fine tortur'a sufletésca din caus'a gróseloru erori commisse de comand'a generale dela Sibiiu, cumu si de cea dein Galiti'a. Asia tóte operatiunile ulterióre dein partea regimentului II. s'au curmatu pàna in Iuniu, candu au reintratu ostile confederate rusesci si austriace, atunci inse comand'a regimentului trecuse dela Urban la v. colonelulu Springinsfeld. La ce puncte, in care batalii au intratu bataliónele regimentului II-lea romanescu in actiune, pre càtu a duratu campani'a de véra in 1849, nu mai suntemu in stare se descriemu in modu demnu de credintia, prin urmare aici remane lacuna, pe care o voru impliní altii. Atàta este sciutu, cà acea parte de trupe austriace care esise in Februaru a duo'a óra la Bucovin'a, in 17 Iuniu s'au alaturatu la Vatr'a-Dorna langa corpulu de armata alu imperatului Rusiei, comandatu de generariulu Grotenhjelm, carele a intratu pe la Bistritia in Transilvani'a. In acea parte a tieiei au fostu cu adevératu câteva batalii intre dilele dein 20. Iuniu si pàna la 26. Iuliu, inse usióre, pentru-cà insurgentii comandati de secuiulu Iosifu Dobai, de Sam. Inczédi, com. Dion. Lázár, Damaskin, Sárosi, Kálnoki etc., unde au tienutu mai multu in munti la Murasieni

și la Ilva, au fostu trei óre, éra in alte casuri dupa câteva puscaturi de tunuri și descarcaturi de pusci au luat'o la fuga; anume fug'a loru dein 26. Iuliu dela Tergulu murașului o numesce chiaru Kóvári cà a fostu fòra paruchia.“*)

In dilele dein urma Urban se nacajise reu pe granițarii sei; acelu necasu inse a semenatu fòrte multu cu alu unoru tati de familia, carii dupa-ce au multime pe neplaceri cu lumea dein afara, apoi isi descarca mani'a a casa pe ai sei. De ar fi fostu elu colonelu la secui, atunci se'lu fimu vediutu. Urban are se multiamésca renumele seu romaniloru. Se nu uitamu, cà bataliónele care au ajunsu sub comand'a lui dela regimentele transilvane de linia, anume Carolu-Ferdinandu și Leiningen, inca au fostu mai de totu romanesci, dein cauza cà magiarii dein acelea regimente fugisera la insurgenti. Apoi insusi Urban a fostu acela, care au admiratu virtutile militare ale acelor trupe, și elu insusi isi publica scrisórea sa de cea mai mare lauda pentru bataliónele dela Carolu-Ferdinadu, adressata maiorului Wieser. Éca limbagiu adevératu ostasiescu:

„Carolu Ferdinandianii sunt ómenii dracului; ei mergu cá diavolii etc.“*) Acelea trupe facusera intr'unu singuru marsiu dela Dorța-Candreni pàna la Murasiani siepte miliarie nemțiesci. Dara batalionulu Urraca la Sibiiu! In momentele supreme betranulu Puchner vedienduse necessitatu a baga și rezerv'a in focu, „Meine Grenadire vorwärts!“ a comandatu, și liniile unguresci fusera sparte, batali'a dein 21. Ianuariu castigata. Nici-unu comandante imperatescu nu a patitu rusíne cu trupe romanesci, au patítu inse trupele nu odata, dein caus'a unoru comandanti nauci.

Anulu 1851 aduse desfientiarea intregi institutiuni de militia confiniaria in Transilvani'a și prefacerea respective-loru trupe in regimente de linia. Acelu evenimentu a lovit in

*) „E futás páratlan volt.“ pag. 256. De altu-mentrea inca de mai înainte era cunoscuta in tíera expressiunea lui Bem, care invetiase unguresce se strige intre altele: „Ne fuss mágyár, ne fuss mágyár.“ Au fugitu și ei sarmanii fòrte desu. Asia e in bataia, sortile se schimba.

modulu celu mai dorerosu nu numai pe populatiunea romanésca militarisata in secolulu trecut, ci pe toti locuitorii de nationalitate romana dein Transilvani'a. Romanii adeca s'au simtitu insultati, nu prin actulu desfientiarei, ci pentru modulu cu care si tempulu in care s'a intemplat, adeca deintrodada cu militi'a confiniaria a secuiloru. Romanii combatusera pentru dinastia si integritatea monarchiei, secuii in contra dinastiei Habsburg si spre a desmembra monarchi'a. Secuiloru li se luara armele cá spre pedépsa si infamia; dara pentru-ce se desarmara si romanii? Repausatulu patricianu dein Sibiiu br. Bedeus, pre cátu tempu petrecuse si elu trei luni refugiatu la Bucuresci deinaintea glóntieloru de care au cadiutu Benigni si parochulu Aug. Roth, elaborase unu memorialu politicu in cestiunea Transilvaniei, in care densulu dá cabinetulu dein Vien'a mai multe consiliuri relative la organisarea acestei tieri, unele bune, altele nespusu de periculóse, si éراسi altele ce respirá ura nationale cumplita. In acelu memorialu Bedeus cerea, cá institutulu militiei confiniarie se se desfientiedie cu totulu si armele se se ia atátu dela militarii secuí, cátu si dela romani. Incátu pentru granitiiarii romani, Bedeus aflá, cá ei in decursulu beilului civile nu aru fi corespunsu asteptariloru, cá nu s'aru fi batutu bene, cá la ei s'aru fi aratatu mare lipsa de disciplina (firesce dupa-ce capetele cele seci si ametíte dela Sibiiu ii ametisera si pe ei si demoralisasera pe tóte trupele); dara tocma se nu se fia aratatu acelea defecte, este fórté necessariu, cá pe viitoriu se se ia armele dein manile romaniloru, cá-ci se póte intempla usioru, cá precumu astadi au rebellatu secuii si aristocratii magiari, mai curendu séu mai tardiu se se rescóle si valachii, precumu s'au mai rescolatu si in dilele imperatului Iosifu II., si se se incerce a restaura imperiulu Daciei etc. Alaturea cu Bedeus au mai datu si altii totu asemenea consiliu curtiei imperiale, care 'ia si ascultatu.

Consiliulu lui Bedeus si alu compliciloru sei ar fi avutu sensu si aru fi fostu onestu numai atunci, candu ei aru fi disu imperatului: Maiestate! Invasiuni turcesci nu mai sunt; ciuma nu mai este; securitatea publica este sustienuta de corpulu gendarmiloru; nu e cu dreptu, cá numai una parte de romani si de secuí se fia supusi la greutatea por-

tarei armelor. Introduceți conscripțiunea, servitiulu tuturor in armata.

Se pare că cabinetulu de in Vien'a observase prea bene profund'a rana ce s'a infiptu in ànimele romanilor; de aceea in câteva decrete si ordine de di se încercà se indulcésca amarele pilule cu frase de lauda si ceva recunoscintia. Romanii le citea si tacea, pentru-cà si de aru fi voitu se vorbésca, legea martiale nu'i suferea. Unu articlu anonimu trimisu Gazetei in acésta cauza de càtra Dr. P. V. a remasu conservatu până in dio'a de astadi numai in manuscriptu. Mai sunt multi romani, carii n'au uitatu insult'a de in 1851 nici până in dio'a de astadi, si credu că nu o voru uita in totu restulu vietiei lor. De aci incolo populatiunea isi vediu de calamitatile sale si de regularea averiloru ce possedea regimintele, atātu in mosii intense, càtu si in capitaluri.

In anulu 1851 vedemu comand'a acestui regimentu stramutata de in Transilvani'a in Ungari'a la Dobritienu, cu batalionulu I, éra divisiunea a 6-a la Agria.*) In 1852 comand'a (Regimentsstab) e stramutata la Klagenfurth. In acea capitala a ducatului Carinthiei s'a intemplatu in 20. Maiu alu aceluasi anu solemnitatea memorabile, candu Maiestatea sa supremulu belliduce alu armatei, a datu acestui regimentu una medalia de auru, spre a fi legata la drapelulu batalionului 1 in memori'a constantei sale fidelitati si a suferintieloru de in 1848/9. Cei 24 fetiori remasi de in acei ani la batalionu, fusera numiti custodi ai stindartului (Vedi Anexele Nr. 7 et 8). Cu acea ocasiune generariulu Kellner, adjutantele gen. alu Majest. sale, portà tôte spesele solemnitatiei, éra champani'a la més'a cea stralucita, ce s'a datu in onórea dilei, a fostu tramisa de in celariele imperatesci. Pe atunci colonelu alu regimentului era Stefanu de Mesko.

In a. 1853 aflamu acestu regimentu in Itali'a la Udine, la Treviso si la concentratiunea cea mare dela Martigniacco, Fagania si St. Daniele.

Pe tempulu bellului orientale regimentulu acesta fu trimisu alaturea cu alte trupe de ocupatiune in Munteni'a,

unde in Octobře 1854 ilu vedemu in Olteni'a, dislocatu între Craiova, Rimnicu, Dragasiani etc. In acelea localitati stete elu in garnisóna pâna in Augustu 1855, de unde apoi in Septembře reintră prin passulu Turnu-rosiu in Transilvani'a, si trecundu pe la Sibiiu inainte, ajunse in 'garnisón'a dein Alb'a-Iuli'a.

In dilele nóstre este fapta istorica adeverita pe deplin, că cabinetulu austriacu participase la evenimentele orientali dein acei ani cu scopulu pronuntiatu, că se ocupe tierile romanesci militaresce si nici se le mai lase dein mana. De una parte inse moldavo-romanii au aflu de acestu planu si au lucratu pe la cabinetele celelalte dein respoteri in contra realisarei lui; pentru-că déca romanii s'au aparatu la tóte ocasiunile de russificare, cu atátu mai ferbente era ei determinati a se apara de germanisare si de potestatea absoluta austriaca; de alta parte érase la unele regimente de invasiune se committea multime de brutalitati si crudimi, batai cumplite, omoruri, incendiuri, predatiuni, portare brutale a unoru oficiari. Dein acestea ur'a cea mare ce colcaia pe atunci in pepturile romaniloru.

Regimentulu Nr. 50 a facutu una dein exceptiunile cele mai laudabili. Pre câtu a statu acelu regimentu in Romani'a, fetiorii cá si cei mai multi oficiari, s'au portatu de modellu, de aceea au si fostu primiti bene de către populatiune, care nu avea a se plange de excesele si brutalitatile soldatiesci, cumu s'a intemplatu de ex. in Bucuresci, Ploiesci, Focsiani, Iassi si pe airea, despre care mai tardiu insusi monarchulu aflandu-se in Cernauti, a primitu informatiuni de cele mai neplacute, atátu dela Grigorie Ghica-voda, câtu si chiaru dela unii functionari de ai agentiei c. r. dein Iassi.

In a. 1859 acestu regimentu, de si comandatu a merge de Itali'a, nu apucà se ia parte activa la campani'a italiana, dein caus'a rapediunei cu care s'a portatu bellulu acela.

De si prefacutu in 1851 dein confiniariu in regimentu de linia cu numele Thurn- et Taxis Nr. 50, elu inse nu a potutu se úite, că facea servitiu patriei si tronului de 100 de ani. In anulu 1863 regimentulu avù érase una dein acelea

serbatori, care au facutu totu-deauna epoca in viéti'a legiuniloru. Aceea fu aniversari'a sa secularia serbata in memori'a primei sale intemelieri si formatiuni dein anulu 1763. Solemnitatea fu inaltiată inca si prin impartirea de drapelle noue in loculu celoru vechi de 100 de ani, rupte si sparte de multimea glóntieloru câte au trecutu prin ele. Comand'a regimentului (Stab) era in statiune la Cened'a, in provinci'a Venetiei, cu batalionulu 1 si 2. Serbatórea secularia si solemnitatea santirei drapelletoru s'a intemplatu la Cened'a in 20. Augustu 1863 cu adevărata pompa. Matrinele (naside) drapelletoru au fostu Maiest. sa imperatés'a si inaltimea sa c. r. archiduces'a Sofii'a mam'a imperatului. Imperatés'a tràmise in loculu seu pe dómn'a comitess'a Hunyadi, nascuta comitessa Buol-Schauenstein. Colonelulu regimentului era bravulu si amabilele barbatu Schwaiger, care apoi a picatu la Custozza in 1866. Drapellele fusera consacrate de càtra episcopulu dela Ceneda si de preotulu romanescu alu regimentului anume Bocsi'a. Professorulu italianu Marinelli compuse in limb'a germana una oda sublîma in onórea regimentului. Serbatórea acésta pe langa caracterulu seu strictu militariu avù si altulu nationale. Drapellele s'au santítu si dupa ritulu orientale; càtra ostasi s'au tienutu cuventari romaneschi; pentru 60 de fetiori se procurasera costume romaneschi nationali dein Transilvani'a, in care densii jocara „Calusariulu“, spre marea placere a corpului oficiariloru si a tuturoru celoru-lalti óspeti. In fine ostasii de bucuria ce simtiá, ridicara pe generariulu Mesko, fostu inainte comandante alu regimentului, si pe colonelulu de atunci Schwaiger, si'i portara pe umerii loru. In totu tempulu solemnitatiei, alu petrecerei si ospetarei capell'a regimentului a executatu intre altele, si piese nationali.*) (Vedi Annexele Nrii 8, 9, 10).

Pentru comunele regimentului aniversari'a s'a serbatu in 18. Iuniu, éra anume in comun'a Salva servitiulu dum-

*) Pre càtu tempu se batea cuiele la drapelle, music'a executà acestu programu: Rogatiune inaintea bataliei, de Körner. Cleopatra, de Giorza. Stabat Mater, de Rossini. Il Templario, de Nicolai. Osteianulu transilvanu, marsiu romanescu de parada.

nedieescu se executà pe locul unde repausa tiern'a sarmanelui Todoranu si a sociloru sei. Elu fusese sfarmatu pe rôta, pentru-cà in innocent'a sa nescientia agitase in contra militarisarei, mai virtosu dein cauza, cà prăcumu dicea elu: „De ce ne jura cà ne vomu bate de uscatu si pe mare (formul'a juramentului), cà la noi nu este mare, si nemtii ne-au disu, cà luamu arme numai cá plaiasi (granitari, confiniari), cà se aparamu hotarele de turci, de hoti si de ciuma. Convictiunea lui Todoranu, a sociului seu Popu si a celoru-lalti vreo nouespredece inisi, carii au suferitu mórtea pentru resistenti'a loru, a fostu, cà ei facu bine, cà-ci consiliulu bellicu ar fi insielatu pe poporu. Anume Atanasie Todoranu a mersu la mórte cu atātu curagiu, in càtu dupace l'au trasu hoherii pe rôta, elu inca totu mai strigà: „Ómeni buni, eu moriu, dara voi se nu ve dati.“ Ce sufletu de Regulus, in acelu tieranu! Umbr'a ta Todorane, se invetie pe toti dacoromanii a cunósce ce este constanti'a si perseveranti'a, si ce semnifica se aiba cineva caracteru, in ori-ce positiune sociale s'ar afla. Todoranu atàta pricepuse; elu inse avea fôrte mare dreptate dēca dicea oficiariloru instructori veniti dela regimente de linia: Nu ne portati cu minciun'a, nu vorbiti cu duoe limbi; spuneti-ne curatu, ce vreti se faceti dein noi, ostasi de linia, séu numai plaiasi, cumu au fostu si mai de demultu. (Vedi date mai speciali despre acelea executiuni selbatece in Appendice.)

Alu patrulea batalionu a serbatu aniversari'a secularia totu la 20. Augustu in Alb'a-Iuli'a, cu solemnitate ce se parea a rivalisa cu cea dela Cened'a.

In anulu 1866 regimentulu Nr. 50 stá in Martiu pe la Rovigo, éra in Aprile trecù la Verona si in Maiu la St. Bonifacio, unde veni ordonantia cà are se fia intregitu si pusu in stare de a intra in actiune bellica. Intre acestea bellulu se declarà. Asia regimentulu Nr. 50 inca fu inaintatu in 22. Iuniu spre campiile destinate a se ingrasia de nou cu sange omenescu. In acea di trupele ajunsera la St. Michaille aprópe de Veron'a, unde stetera nóptea intre agrii semenati cu papusioiu. In urmatóri'a di sér'a pe la 10 $\frac{1}{2}$

óre venira la Castel-Nuovo pe o caldura africana inecatória.

24. Iuniu, dio'a bataliei celei mari, a fostu pentru regimentulu nostru un'a dein cele mai glorióse, de si glóri'a se cumparà fórte scumpu. Trupele manecara in faptulu dilei spre a intra in actiune. Dela St. Giorgio pàna la Corte mersulu a fostu fórte incetu; de aci inse inaintara in marsiu de assaltu. Pe la 6³/₄ óre siuierà primulu glontiu de tunu italianu pe de-asupra regimentului. Batali'a cea mai crunta tienù mai vîrtosu dela 8 óre dem. pàna càtra 4 óre dupa am. Regimentulu 50 inaintà intre lupta de assalturi continue pàna la Monte Veneto, carele dominá tóta regiunea de prin pregiuru. Intre altele, companiile 3 et 4 facura patru asalturi asupra positiuniloru luate de italieni, carii atacá si totuodata se apará fórte bene. Anume la Fontana freda batalionulu 1 inaintatu prea tare prin errórea maiorulu: Krippel, care nu determinase „lini'a de focu," fu respinsu pàna la Casa busetta si adusu in periculu de a'si perde chiaru si stindartulu; aici inse s'a reculesu si intaritu cu unu despartimentu de venatori; indata apoi in alu patrulea asaltu ocupà Monte Veneto. Acésta s'a intemplatu pe la 3 óre; dupa aceea luptele partiali mai tienura pàna dupa 7 óre sér'a. Preste nópte batalionulu remase in acea positiune. Victori'a castigata la punctulu acesta a costatu multe vietide omu. Au cadutu adeca morti séu la momentu, séu indata dupa batalia: Colonelulu regimentului Carolu Schwaiger, cavaleru alu ordinului leopoldinu, maiorii Fridericu Krippel et Frid. br. Schirding, ambii cav. ai coronei de feru; capitanulu Ioanu Staff decoratu pentru merite, locotenentii primari neuitatulu Georgie Popu in asaltulu datu asupra unei baterii la Casa brina, Carolu Sutsa, Casimiru Jaroszynski, cumu si locotenentii Ericu Otto Th. Müller, Carolu Frid. Beck si Carolu Steinbüek, toti decorati cu crucea pentru merite si cu cea bellica. Deintre fetiori dela sergentu-majoru (Feldwebel) in diosu au remasu morti, cumu si mai greuraniti 450. (Vedi Annex'a 11).

Deintre oficiari au fostu raniti mai greu si mai usioru capitanii Weilenbeck, Vladu, Minkievicz, Statkievits, Schuhmacher; locotenentii primari Glöck-

ner, Dworzak, Wimmer, Popitianu, Nichita Ignatu; locot. Bartl et Toth. Caus'a acestoru perdi se explica dein necurmatele assalturi date asupra diverselor puncte, pe care italianii le apará cu ori-ce pretiu, precumu si dein impregiurarea, cà acestu regimentu se batù tóta dio'a in primele linii, nemancatu, nebeutu, fòra cá se fia fostu mai schimbatu cu alte trupe; éra la acestea se mai adaose si errórea susu memorata, comissa de nefericitulu maiòru Krippel, carele o platí si elu cu viéti'a. Intr'aceea auctoritatile supreme consolara pe regimentu pentru enormele sale perdi cu victori'a dela Custozza.

Cumu se intensese teatrulu bataliei dela Veron'a pàna la Valeggio, adou'a di sér'a venindu pe aici supremulu comandante archiducele Albrecht cu statulu majoru si cu tóta comitiv'a sa pe plóia mare, si vediendu pe càtiva oficiri dela regimentulu acesta Nr. 50, le dise: „Ve gratulediu, v. colonelului si regimentului, care in batali'a de eri s'a portatu cu atàta bravura.“ In acelu momentu apparù si locotenentele colonelu, care acumu comandá in loculu colonelului ca diutu. Atunci archiducele mai adaose: „Me bucuru ca acestu regimentu bravu a corespunsu inalteloru mele asteptari pronuntiate inainte cu câteva dile.*)

Preste puçine dile regimentulu Nr. 50 trecù dela Valegio la Casa nuova, unde in 1. Iuliu éراسi vení archiducele Albrecht spre inspectiune. Pre candu ajunse la batalionulu alu 2-lea, care'lu intempinà cu vivate romanesci, inaltimea sa stete pe locu si adressandu-se càtra corpulu oficiariloru intrebà despre starea celoru raniti, apoi éراسi mai pronuntia cuvintele acestea: Acestu regimentu s'a portatu cu fórte mare bravura. Pentru acésta me bucuru dein sufletu. Regimentulu acesta merità medali'a de auru.**)

*) In limb'a germana: „Ich gratulire dem Obristlieutenant und dem Regimente, das sich in der gestrigen Schlacht so brav gehalten hat.“ — „Es freuet mich dass das brave Regiment meinen vor wenigen Tagen ausgedrückten hohen Erwartungen so glänzend entsprochen hat.“

**) Das Regiment hat sich gar brav benommen; diess freuet mich ungemein. Das Regiment ist der goldenen Medaille würdig.“

Pentru că se pricepemu deplinu caus'a bucuriei archiducelui si greutatea cuventelor sale adressate acestui regimentu, se mai aflamu, că inaltimea s'a ingrijatu că ori-care comandante seriosu in predilele bataliei, in 20. Iuniu visitase la St. Bonifacio brigad'a numita a baronului Piret, dein care facea parte si regimentulu Nr. 50, si avendu impregiuru de sene pe corpulu intregu alu oficiariloru brigadei, se adressà càtra ei precumu urmèdia: „Ve gratulediu domnule generalu la o brigada asia frumòsa. Domniata ai aci unu regimentu, carele pentru fidelitatea si constanti'a sa pòrta medali'a de auru la drapellulu batalionulu 1, carele si este uniculu decoratu asia in tóta armat'a. Eu sunt convinsu, că in momentele decisive acestu regimentu eminentu va fi totu asia de bravu, precumu au fostu antecessorii sei.“*)

Ce satisfactiune mai mare potea se aiba archiducele, decātu că predicerile si asteptarile sale despre acestu regimentu s'au implinitu asia dicundu, ad literam! Éca, asia sciut tracta pe romani acei comandanti, carii se inaltia mai presusu de orice preocupatiuni si ura nationale, si carii in locu de a respinge, a desgusta si demoralisa pe ómeni, mai virtosii in pinta ambiutiunea si le inaltia valòrea morale.

Dupa-ce veni scirea despre cessiunea Venetiei, regimentulu Nr. 50 asia cumu fusese inpuçinat la Custozza, fu pornitu spre Vien'a in contra prussianiloru. In acelu marsiu regimentulu fu primitu pe la diverse statii cu mare bucuria si ospetatu de càtra poporu, de si noulu colonelu Pencke se oppunea, se scie dein ce cauza. Regimentulu ajunse la Simering tocmă pre candu se inchiaiè armistitiulu intre Austri'a si Prussi'a, dupa care era se urmedie si pacea definitiva. Dara nesciendu-se déca va potea urma si impaciui-

*) In limb'a germana, asia cumu s'au pronuntiatu: „Ich gratulire Ihnen Herr General zu einer so schönen Brigade. Sie haben hier ein Regiment, welches für seine Treue und Standhaftigkeit an der Fahne seines 1. Battalions die goldene Medaille trägt, das einzige in der ganzen Armee in dieser Art. Ich bin überzeugt, dass wenn der Augenblick gekommen sein wird, dieses ausgezeichnete Regiment ebenso brav sein wird, wie ihre Vorfahren.“

rea cu Itali'a, regimentulu fu comandatu éراسi acolo de unde venise.

Inainte inse de a pleca regimentulu càtra Itali'a, emanà prea inaltul ordinu de di dein 19. Iuliu, prin carele Maiestatea sa pe langa dispositiunile luate in favórea altoru regimente care au combatutu la Custozza, pe temeulu informatiuniloru si reporturiloru ce'i venisera pentru regimentulu Nr. 50 cu numele de Baden, benevolí a destiná: 1 Ordinu-Leopoldu, 5 de ale corónei- de feru, 11 cruci pentru merite, 3 medalii de auru pentru bravura, 13 medalii mari de argentu si 11 mici totu de argentu si totu pentru bravura. Celoru alesi spre a fi decorati, càti se aflá in viétia, Maiestatea sa le affipse cu man'a sa decoratiunile in 25. Iuliu in presentia corpului alu 5-lea de armata, scosu in parada pe terenulu numitu auf der Schmelz. (Vedi numele celoru decorati in ordinulu de di alu colonelului Penecke, annex'a Nr. 11.)

In 26. Septembre aflandu-se regimentulu in statiune la cetatea Lubiana,*) corpulu oficiariloru a dispusu a se servi unu parastasu (Requiem) pentru repausulu celoru cadiuti la Custozza, oficiari si fetiori, care s'a si executatu cu solemnitate demna de marimea perderiloru regimentului. Intre casurile de mórte dein batali'a cea mare dela Custozza au fostu mai multe in adev eru dramatice. Noue ne sunt cunoscute de acelea numai trei, pe care ne-amu tienea de pecatu a nu le depune in acésta historióra pentru posteritate.

Este probatu prin experientia si recunoscutu de scientia, cà unii ómeni, de altu-mentrea sanetosi, celu puçinu dupa càtu póte vedé ochiulu omenescu, chiaru si afara de casuri bellice, isi presimtu si predícu mórtea loru, cu mai multe séu mai puçine dile inainte. In evenimentele bellice se intempla uneori, cà individulu presimte cu una cu doue

*) Ital. Lubiana, sloven. Ljubljana, nemt. Laibach, capital'a Carinthiei.

Dela 5. Nov. 1866 regimentulu Nr. 50 fu stramutatu la Kaisers Ebersdorf; dela 28. Aprile 1867 vení la Vien'a, de acolo — dupa infintiarea dualismului — ajunse la Komarom (Komorn), dela 1. Maiu 1871 in Presburg, éra dela Ianuariu 1874 batalionulu 1 cu statulu majoru este la Siopronu (Oedenburg), 2 et 3 la Eisenstadt.

dile înainte ca va cadea; in locu inse de a cerca se evite mórtea, elu mai virtosu o cauta, alergandu orbesce totu la punctele cele mai periculóse, cá si cumu ar vrea se'si bata jocu de mórte si se lucre in mani'a ei. Dein dilele nóstre scimu despre trei oficiari de nationalitatea romana, carii au presintitu, dara au si cautatu mórtea. Unulu dein filii lui Oprea Circa dela Cernatu, cautase mórtea orbesce la Veneti'a in 1848, unde o si aflà. Capitanulu Itulu dein regimentulu I. confiniariu romanescu, adevveratu ostasiu nascutu si crescutu, in érn'a anului 1849 isi predise mórtea. Tocma se incredentiase cu o femeia de familia fruntasia dein Brasiovu; in dio'a bataliei potea se exoperedie substituirea sa prin altulu. Nici vorba. Elu esí pe campulu bataliei deintre Brasiovu si Hermanu, unde atensu prin glontiu de tunu, remase mortu la momentu. Locotenentele primariu Georgie Popu, barbatu asemenea de unu curagiu extraordinariu, înainte cu o di, si chiaru demànéti'a in 24. Iuniu, prevediù cà va pica, si totusi nimicu nu'lu impedecà, cá in assalturile cele furióse dela Casa brina aprópe de contrata Pasquali se nu se expuna orbesce la grandin'a de glóntie, cautandu óresicumumu se'si bata si elu jocu de ursita, pàna candu tocma dupa amiédi pe la 3 óre, adeca pre candu armat'a italiana era mai de totu infranta, aflà si elu mórtea cá unu adevveratu erou, in flórea vietiei de ani 34. Amiculu seu de cruce spunea in scrisórea sa adressata dela Campagnola in 25. Iuniu dlui Ioachimu Murasianu, cà îndata la inceputulu bataliei pe la 6³/₄ óre Georgie isi pusesè la urechie o garóffa frumósa si asia intrà in focu. Aici s'a inplinitu dîcatórea romanésca: „Nu'mi pasa, flori la urechia (séu flori in pelaria).

Altu casu de mórte dramatica. Nicolae Blebea, nascutu dein Ilieni in districtulu Fagarasiului, comandante de plotonu (Zugführer) in Compani'a a 14-a, vediendu cà la Casa-Valpezone duoe batalióne italiene ocupasera colinele, a fostu celu de antaiu care s'a decisu se atace cu cetisió'a sa pe acea trupa, si asia deschise drumulu pentru batalionulu alu treilea spre a face assaltulu; cà-ci focurile soldatiloru de sub comand'a sa adusera pe italieni in atàta disordine, in càtu elu cutedià a urca dealulu si a'i ataca chiaru

in acea positiune a loru; dar versaglierii (venatorii) italieni atacara acumu batalionulu intregu. Atunci Blebea retragènduse isi aflà positiune buna intr'o vale, de unde italianii voiá se'lu scótia prin stratagama; elu inse éراسi se aruncà asupra loru cu unu curagiu temerariu; dara fu lovit de unu glontiu in braçiuulu dreptu. Acuma Blebea se putea retrage, dara nu: „Inainte fetiori!“ Alu duoilea glontiu ilu loví in umerulu dreptu, care'lu si resturnà la pamentu. Dupa doreri infricosiate Nicolae Blebea isi dete sufletulu, inse inainte de a expira, dise de câteva-ori càtra oficieri si cameradi gemendu: „Me bucuru cà moriu mórte de erou pentru imperatulu meu si patri'amea!“

Alu treilea casu. Soldatulu gregariu Ioanu Moca totu dein a 14-ea compania, nascutu in Datesiu (com. Turdei), la fiorosulu assaltu dela Casa Pasquali luà trei glóntie in peptu; atunci isi desfacù peptulu, aretà cameradiloru sei ranele sale strigandu: Se traiésca imperatulu! Sunt mandru cà am luatu acestea rane pentru elu; cà-ci noi invingemu, si eu inca m'am batutu alaturea cu voi.“ Ultimele sale cuvinte fusera: „Nu mai pociu lupta; singur'a mea dorere este acésta!“ Dicèndu acestea, cadíu mortu. (Vedi atestatulu capitanului C. Klein, Annex'a Nr. 14.)

Mai are acestu heroismu, acestu sublime respectu càtra juramentu sub drapellu vreo trebuintia de comentariu?!

Inflacaratulu patriotismu alu poporului italianu, mandri'a sa nationale, cultur'a sa superióre, aspiratiunea secularia de a pervení la independentia si la unitatea politica a Italiei, energi'a si perseveranti'a cu care natiunea mergea càtra scopulu acesta, sunt totu atâtea calitati ale italieniloru, cunoscute in Europ'a; ele inse au fostu si totu atâtea arme vigozóse, cu care poporulu italianu combatea dominatiunea austriaca, nu numai in Itali'a superióre (Lombardo-Veneti'a) supusa immediatu Austriei, ci si in celelalte provincii supuse dominatiunei vreunui archiduce austriacu, séu altui suveranu consangénu, ori confederatu cu Austri'a. De aici se judece ori-cine poterea de resistentia ce avea se intempine trupele austriace in Itali'a, mai virtosu dela 1848 încóce. Natiunea intréga cu puçine exceptiuni, era conspirata in

contra regimului, fòra cá se mai fia vorba de formalitati, de secrete de a le conspiratoriloru, ci se sciá puru si simplu, cá cine este italianu nascutu, trebuie se fia inemicu alu austriaciloru, cá si alu burboniloru. Inchiaierile de pace era in adeveru numai armistitiuri subscribe prin forti'a impregiurailoru, éra nu cá se fia observate, cà-ci poporulu nu voliá se scia de nici-o pace. Urmarea fu, cá trupele asediate in garnisóne trebuia se stea gata di si nópte de a trage arm'a cá si in campania, la totu momentulu, spre a se apara. Mai virtosu oficiarii era supusi la pericule permanente. Pàna si in locurile publice, in teatru, pe piatile de exercitiu, inca si in unele beserice se aruncá p'ntre densii petarde si bombe orsiniane. In mai multe cetati era vai de acelu italianu, care ar fi cutediatu a se insoci cu austriacii fòra permissiune prealabile, si asia numai cu scopu de a se initiá in secretele armatei si ale regimului. Chiaru preotii si episcopii carii stá in prepusu cá se au bine cu austriacii, séu cá sunt increditiu regimului, era vediuti fòrte reu, urgisiti si persecutati. In armat'a italiana se dá medalii commemorative anume la cei carii au participatu la bataliile avute pentru independenti'a si unitatea Italiei*); se impartia scripte, poesii, cantece, prin care ostasii era provocati si incuragiatii a'si sacrificati viéti'a pentru sublimele scopu nationale. (Vedi intre alte multe Annex'a Nr. 15).

Éta cu ce inemici avea a face trupele austriace, prin urmare si regimentele imperatesci scóse dein Transilvani'a si translocate in Itali'a. Tocma pentru aceea inse cu atátu mai mare pretiu trebuie se aiba in ochii nostrii virtutile militari a le acelu ostasi transilvani, carii fòra se se puna inaintea loru cá de tienta liberarea patriei si libertatea natiunei, se batu heroicesce pentru cuventulu simplu, cá au juratu se se bata ori-unde'si vedu drapellulu loru.

Marele principatu alu Transilvaniei, asia precumu este

*) Medalia commemorativa delle guerre combattute per l'indipendenza e l'unitá d' Italia nel 1848, 1849, 1859, 1860—1. Istituita con. reg. Decreto in data 4 Marzo 1865.

elu trunchiatu de patru districte incorporate in an. 1861 la Ungari'a, dein populatiunea sa de $2\frac{1}{10}$ milioane suflete concurge la intregirea armatei imperiale de linia cu siette (7) regimente de pedestrime, 2 bataliune de venatori, 2 regimente de calarime (husari); preste acésta se mai recrutédia dein Transilvani'a câte unu numeru anumitu de fetiori inca si la regimentulu 8-lea de artilleria, la corpulu de gendarmi si la institutulul prasirei de cai (eparii, stave, erghelii). Militi'a territoriale (Honvéd, Landwehr) infientiata si pentru Transilvani'a de trei ani incóce, inca se afla in ajunulu formatiunei sale in doue brigade.

Dein acestu conspectu scurtu se póte cunósce, cá junimea transilvana are oca siuni destule spre a imbraçiosia statulu militariu si a se perfectiona in artea acésta, intocma cá si junimea celoru-lalte provincii ale Monarchiei, si déca vreti, cá junimea dein tóte staturile Europei. Exemplele antecessoriloru inca le are de inaintea sa. Curagiulu firescu nu póte se lipsésca la nici unulu, sub pedépsa de a'si perde dreptulu la numele de romanu. Sciu cu totii, cá celu care se teme de mórte, va mori de frica. De alta parte éراسي ne este cunoscutu la toti, cá in armat'a imperiale in dilele nóstre sunt vacantie celu puçinu pentru diece mii de oficiari subalterni si pâna la capitani, éراسي lips'a de suboficiari (sergent-majori, sergenti, corporali) inca este destulu de simtita; prin urmare pentru teneri caroru le place activitatea si nobilea arte a armeloru, sunt deschise carierele de inaintare. Scóle bune militare sunt chiaru si in sinulu fia-

*) Pâna inainte cu câteva ani in armat'a austriaca se numerá 62 regimente infant. Pe langa alte reforme, dein care unele radicali, cu statulu regimenteloru s'au schimbatu si numerulu lor, care astadi este de 80. Regimentele de pedestrime care esu dein Transilvani'a sunt cu numele ce pórtá si dupa numerulu loru acestea: Imperatulu Alexandru Nr. 2. Marele duce de Mecklenburg-Strelitz, (mai inainte Culoz, vechiu) Nr. 31. Marele duce de Baden (Nasaudu) Nr. 50. Archiducele Carolu Ferdinandu (vechiu) Nr. 51. Regele de Bavari'a Nr. 62. Regele Olandei (Bisitritia) Nr. 63. Sachsen-Weimar (Deva) Nr. 64. Regimente cal. sunt 41; de husari, dein Transilvani'a sunt M. principe Nicolae Nr. 23 et comite Crenneville Nr. 28. Bataliune de venatori 30.

carui regimentu. Tractarea de astadi differe fôrte multu de cea vechia. Disciplin'a e severa cumu trebuie se fia, dara individii brutali scadu la numeru pe anu ce merge, éra cei carii iti insultá nationalitatea si injurá cu „verfluchter Walach,“ au disparutu mai de totu; insulte cá cea dela Aradu coprinsa in expressiunea „schlechtes Material“ esita dein gur'a unui veneticu, inca au ajunsu a se numera intre raritati. Oficiari straini, veniti in armat'a austriaca dein mai multe tieri europene, éra mai virtosu dein Germani'a cu miile, carii trecea pe de inaintea filiiloru patriei, s'au inpuçinat. Fia-care oficiariu este obligatu prin lege a invetia bine limb'a regimentului, séu a se duce dela acela. Ómenii dein regiunile superiori si supreme ale armatei au venitu la cunoscentia, cá fusese una dein errorile capitali, pre candu nationalitatea soldatului era ignorata, limb'a lui nationale despretiuita, datinele sale religióse si nationali batjocurite cu tendentia de a substitui loru pe altele. Astadi barbatii cei mai intielepti vedu si pricepu, cá pentru ajungerea scopului este fôrte necesariu, cá pe langa ce te provoci la juramentulu soldatului, la onórea stégului, se faci totu-odata apellu la simtiulu si ambitiunea lui nationale, la exemplele luate dein sinulu poporului, alu carui filiu este elu; cá-ci intr'o armata poliglotta numai asia se póte destepta si nutri adeverata rivalitate nobile, éra nici-decumu defaimandu pe câte unu poporu, natiune, gente, si inaltiandu pe alt'a, nici favorandu mai multu pe unele decâtu pe altele. Si in fine lumea va vedea, cá barbatii de statu si comandantii de trupe se voru reintórce successive la cele mai multe maxime de statu ale imperatului Iosifu II-lea si ale celoru esiti dein scol'a lui. Candu Iosifu II. a scosu mai antaiu pe regimentele romanesci in contra turciloru, nu a statu unu momentu la indoiéla a destepta ambitiunea loru, declarandu pe ostasii romani de descendentii ai legiuniloru romane, dandu-le de simbolu „Virtus romana rediviva, asecurandu'i cá sub imperiulu seu va fi „Salva Romuli Parva Nepos“, si asia a facutu dein ei heroi si a vediutu minuni de bravura. In campaniile austro-francesci li s'au datu mai multi oficiari romani si càtiva italieni, carii au sciutu se le vorbésca in limb'a loru si se le strige „Inainte fetiori!“ éra rezultatele admira-

bili ale acelei tractari le veduramu dein extrasele protocolarie publicate pâna la anulu 1814.*) Si deca colonelulu Urban ar fi disu romaniloru in 1848: „Veniti fetiori dupa mine, cá se ve invetiu cumu se ve prefaceti in germani séu in magiari,“ óre cu ce ànima si cu ce curagiu s'aru fi miscatu ei dein locu? Ací se respundia portarea batalionului I. alu regimentului II-lea documentata in acésta istorióra a nóstra.

Distinctiunea facuta regimentului acestuia in a. 1852 prin darea medaliei de auru, pentru cá fetiorii batalionului I isi aruncasera la 1848 viét'ia in siantiu pentru imperiu si tronul, cá romani, a fostu unu balsamu vindecatoriu tornatu preste ranele natiunei intregi. Serbatórea cea mare dela Ceneda Venetiei in 1863 tocmá pentru-cá i se dete totu-odata caracteru nationale, a preparatu asia de bine pe fetiori pentru dio'a cea mare dela Custozza.

Dein istori'a regimentului alu II-lea de militari romani transilvani invetiamu intocma cá si dein istori'a altoru regiménte, cá depende fórté multu dela modulu cu care este tractatu poporulu si ostasii esiti dein trensulu, pentru cá se faci dein ei cei mai buni ostasi dein lume. Cere dela ostasiulu romanu ori-ce servitiu greu, pe care ai dreptu se'lu ceri in proportiunea poteriloru omenesci, dara nu'lu porta desbracatu, descultiu si mai mortu de fóme, cá in érn'a an. 1849, cá la Magenta si la Soferino. Pedepsesce'lu deca o merita, conformu legiloru, dara nu'lu mai insulta, si cu atátu mai puçinu se cutedi a te atinge de onórea lui nationale, ca'lu dóre si'lu sagéta pâna la sufletu. Inaltia valórea lui morale si simtiementulu demnitatiei omenesci; da'i educatiune in limb'a lui materna, cá acésta puçina osténela nu te costa milióne. Fà'lu se simtia, cá pre càtu tempu elu stà sub arme, parentii si toti cei de aprópe ai lui, sunt aparati cu mana tare si cu braçiu inaltu de inpilarile si spoliatiunile unoru mici tirani de a casa, si preste totu, se nu mai suferi privilegiuri sub nici unu titlu si nici unu pretestu; se infreni ori-ce attentatu alu unui poporu de a incaleca preste celalaltu. Asia tractatu soldatulu romanu, va fi totu-deauna in stare se'ti tréca prin focu si prin apa.

*) Dupa carticic'a Poemation, de secunda Legione valachica etc. Magno-Varadini 1830.

Documente la istori'a mai noua a regimentului II.

Annex'a Nru. 1. Formarea batalionului 1 in Iuliu 1848, comandatu a esi in contra serbiloru.

Das am 23. Juli 1848 nach Ungarn ausmarschirte 1. Bataillon des 2. Romanen 17. Grenz-Regiments bestand aus:

1 Major Leo Popp	}	Bataillonsstab
1 Adjutant Lieut. Rainer		
1 Oberarzt Dtor. Jancsia		
1 Unterarzt Wimasal		
2 k. k. Kadeten Mihailas u. Molnar		
1 Fourier Georg Wasilichi		
3 Stabsführer: Ordace, Macarie Popu		

U. Oproe Central University Library Cluj

Hptmann Carl Minier	}	1. Feldcomp. Mannschaft von der 1. u. 2. Hauscompagnie
Lieut. Jacob Rinsis		
Malkomes		
Feldwebel Sever Hangea		

Hptmann Carl Osmolsky	}	2. Feldcomp. Mannschaft von der 3. u. 4. Hauscompnie
Oberlieut. Carl Kohl		
Lieutenant Wilh. Vellican.		
Feldwebel Johann Purceilla		

Hptmann Anton Petrizzevic'	}	3. Feldcomp. Mannschaft von der 5. u. 6. Hauscompnie
Oberlieut. Ignatz Ditz		
Lieutenant Simion Voith		
Feldwebel Stefanu Borgovanu		

Hptmann Maximilian Kafka	}	4. Feldcomp. Mannschaft von der 7. u. 8. Hauscompnie
Oberlieut. Teodoru Piorasiu		
Lieut. Aron Philippovic		
Feldvebel Demeter Rusz		

Hptmann Franz von Zatetzky	}	5. Feldcomp. Mannschaft von der 9. u. 10. Hauscompnie
Oberlieut. Albert von Szöts		
Lieut. Georg Licca		
Feldwebel Johann Popp		

Hptmann Josef Reichel
Lieutenant Carl Kontz
" Eugen Borcoeselu
Feldwebel Leo Puteleanu

} 6. Feldcomp. Mannschaft
von der 11. u. 12. Haus-
compnie

Naszod 21. Juli 1848.

Urban mp. Oberstlieut.

Annex'a Nr. 2. Baronulu Bechtold, comandantele corpului mobile transmisu in contra serbiloru, provóca pe maiorulu L. Popu, cá déca nu e in stare se aduca batalionulu la Becea, se dea comand'a la unu capitanu si se ia protocalu asupra casului.

Vom mobilen Corps Comando zu
Ó Becse am 11. August 1848.

An Das Wallachen I. Bataillons Comando.

Der hier anwesend gewesste Herr Obertswachtmeister Leo Popp erhält hiemit von dem obigen k. k. mobilen Corps Comando den bestimmten Befehl, sich sogleich zu seinem Bataillon zurückzugeben, und selbes über die Art seiner Bestimmung und Dienstesleistung vor dem Feinde — gleich wie es alle k. k. hier befindlichen Truppen aller Waffengattungen getreulich leisten — deutlich aufzuklären, und unweigerlich hierher ins Hauptquartir Ó Becse mit demselben abzumarschieren.

Sollten der Herr Major mit der beschworenen Pflicht Ihres Ehrenstandes, nicht auch die hinlängliche moralische Kraft in sich finden, das unterhabende Baon. welches vielleicht von irrthümlichen Begriffen befangen zu sein scheint, zur Schuldigkeit, d. h. zur unbedingten Gehorsamsleistung zu vermögen, so haben der Herr Major das Bataillons Commando an den ältesten Hauptmann, oder den im Range nachfolgenden zu übergeben, und über eine neuerlich erfolgende Renitenz ein Protokoll mit der eigenhändigen Unterschrift aller Gehorsam versagenden Herrn Offiziers — wie auch zweier Unteroffiziers und Gemeine per Kompagnie — zur weitem höheren Entscheidung hierher vorzulegen, zugleich auch diesen Befehl anzuschliessen.

Baron Bechtold mp. FMLt.
und Corps Commandant.

Annex'a Nr. 3. Generariulu Piret, comandante generale in Temisiór'a, informatu falsu de càtra commissariulu regescu Vucovich, infrunta pe maiorulu L. Popu, îi amerintia cu legile martiali, si apellandu totu-odata la onórea militaria, ilu trage la respundere.

K. k. General Comando in Temesvár.

Nr. 414

Präsidual.

An Das Baons. Comando des nach Ó Becse beorderten 2-ten Wallachen Grenz Regiments.

Temesvar am 13. August 1848.

Nach einer von dem königlichen Commissär Herrn von Vukovich erhaltenen Mittheilung soll das Bataillon gegen den Befehl des Corps Comandanten Herrn Feldmarschalllieutenant Bechtold statt nach Ó Becse, in das diesseitige Generalat abgerückt sein.

Ich befehle dem Bataillons Comando kraft der zu Recht bestehenden Kriegsgesetze, und bei der Militär Ehre unweigerlich der ihm vorgezeichneten Bestimmung zu folgen, und so gleich den Vollzug dieser Anordnung, wie überhaupt die Ursache anzuzeigen, welche das Bataillons Commando vermocht hat, einen unter allen Umständen nicht zu rechtfertigenden Akt so eclatanten Ungehorsams zu begehen.

Piret mp. Fmlt.

Annex'a Nr. 4. Colonelulu Kiss, comandantele de brigada la Becichereculu mare in contra scrbiloru, trage asemenea la respundere pe maiorulu L. Popu pentru resistenti'a batalionului.

Mobile Truppen Brigade in Banat.

Nr. 362.

An Das Bataillous Commando des 2. Wallachen Grenz Infanterie Regiments.

Ich erhalte soeben die Mittheilung, dass das Bataillon heute früh von Szegedin über Béba gegen Grosskikiinda abgerückt ist; da ich aber in Kenntniss bin, dass das Bataillon nach Ó Becse bestimmt war, so fordere ich das Bataillons Commando hiemit auf, mir unter persönlicher Verantwortung, durch Ueberbringer dieses ohne allen Verzug die grundhältige Anzeige za erstatten:

was es mit dieser Bewegung zu Land, für eine Bewandniss habe, und wohin das Bataillon nun zu marschieren beabsichtigt.

Gross-Becskerek am 13. August 1848.

Kiss mp. Oberst.

Annex'a Nr. 5.

Abschrift.

An Das hohe königliche Kriegsministerium zu
Ofen.

Pressburg am 20. September 1848.

Mit Bezug auf den durch die hohe General Commando-Präsidial Verordnung dto. 18 v. Mts. Nr. 532 herabgelangten hohen Befehl ad. 16 v. Mts. Nr. 3266/99 habe ich die Ehre über das 1. Bataillon Walachen, wegen dessen eigenmächtiger Entfernung aus der Station Szegedin und Verweigerung der dortigen Gefechts-Verwendung angeordneten Erhebungsakten mit nachstehendem, den völlig aktenmässigen Reasumirungs Bericht gehorsamst vorzulegen.

Durch allseitiges Einverständniss völlig ausser Zweifel gesetzt, erscheint die dem Bataillon zur Last gelegte Thatsache, dass dasselbe in der Nacht des 12. auf den 13. v. Mts. die Station eigenmächtig verliess, und den schuldigen Gehorsam gegen den Befehl nach Ó Becse zur Operationslinie abzurücken verweigerte.

So wie es die vorliegenden Akten darthun, ist nur die Mannschaft allein dieses sträflichen Benehmens schuldig, indem sie durchaus einstimmig zugesteht, dass sowohl der Bataillons Commandant, als auch sämtliche Herrn Offiziere alle ihnen zu Gebote gestandenen moralischen und dienstlichen Einfluss aufgebothen, sie zur Erfüllung jenes Befehls zu vermögen.

Was nun die Veranlassung und Gründe eines solchen gesetzwidrigen Betragens betrifft, so müssen selbe nicht in der gewöhnlichen Aufwiegelung oder Verführung, sondern in ihrem eigentlichen Ursprunge viel tiefer gesucht werden, und die deshalb gepflogenen Nachforschungen geben an die Hand, dass dieselben mit dem grossartigen Umschwunge aller öffentlichen Zustände, mit der Rüttlung der Grenze aus ihrem bisherigen Staatsverbände und mit dem allmälligen Umsichgreifen des Nationalitäts Gefühls im engen Verbände stehen.

Schon vor dem Ausmarsche des Bataillons war es nämlich zu Naszod, wo in einer Volksversammlung über die damals

angeregte Unionsfrage unter andern auch der einhellige Beschluss von Seite der Volksältesten gefasst worden, nur in dem bisherigen innigen und direkten Anschluss an das Kaiserhaus verbleiben und sich keinesfalls an dem ihnen unnatürlich erschienenen Kriege im Süden Ungarns betheiligen zu wollen, den sie umsoweniger als mit Wille und auf Befehl des Monarchen geführt ansehen konnten, da ja unter den gegenüberstehenden Feinden sich grösstentheils Grenzer befanden, von deren gleich guter Gesinnung und völliger Treue und Hingebung für den Kaiser sie ja die innigste Ueberzeugung hegen.

Dieser Volksbeschluss wurde auch mittelst Deputation S. Majestät unterlegt, und galt schon gleichsam in ihrer ganzen Grenze als Gesetzausspruch, dem der Grenzer mit blindem Gehorsam folgt.

Obgleich damals die allgemeine Meinung vorherrschend war, dass das Bataillon lediglich nach Szegedin als Garnison oder höchstens zur Vergrösserung eines Paradelagers auszurücken habe, so wurde doch schon dieser Mannschaft für den Fall, als sie zu jenem Kampfe berufen werden sollte, mit den eindringlichsten Worten und unter den schwersten Folgen aufgebothen, einem solchen Kampfbefehl sich nicht zu fügen, und in keinem Falle durch ein feindliches Gegenüberstehen, das unter allen Grenzbrüdern enggeschlossene Band stetter Eintracht zu zertümmern.

Zu solch tiefeingeprägten Lehren gessellte sich nun auch die durch öffentliche Blättern und Volksreden in ihnen vorge-rufene Besorgniss aus ihrem bisherigen Verbaude zum Kaiser und dem Staate gänzlich losgerissen, vielleicht auch gegen dessen Willen an Ungarn abgetreten, und einer ihnen bisher fremden Regierung unterstellt worden zu sein.

Mit dem weitem Marsche stieg auch immer mehr und mehr des Grenzers Befangenheit, die Unsicherheit in seinem Innern, und mehrmals äusserte sich sein lautausgesprochenes Misstrauen seine kaiserliche Fahne, welcher er so eifersüchtig treu angehängt, mit einer andern vertauschen zu müssen.

So in seinem Innern durch Zweifel erschüttert, war er auch nicht zu bewegen, den neuen Fahneneid, während des Marsches zu Kolosvar abzulegen, lediglich aus Besorgniss, hiedurch einen Treubruch gegen seinen Monarchen zu begehen,

Je näher dem Kampfplatze rückend, desto lauter sprach sich der feste Entschluss jedes Mannes aus, in jenen Gefechten sich nicht verwenden lassen zu wollen, und nur die von den Herrn Offizieren ihnen gegebene Hoffnung durch gehörige Bitten und Vorstellungen bei den Herrn Generälen eine Abänderung solcher Bestimmung zu erlangen, vermochte sie unter stetem

Schwanken den Marsch bis Grosswardein und Szegedin fortzusetzen.

In völlig gesetzlichem Wege versuchte es nun zu wiederholten Mahlen daselbst die gesammte Mannschaft mittelst ihren Deputirten durch unverhohlene Darstellung ihrer Stimmung und ihres Entschlusses die Befreiung von jenem so gefürchteten Rufe zu erwirken, und schon glaubte sie nach manch vernommenen Worten die Erfüllung ihrer Bitten, und mit ihr das Ende ihres harten inneren Kampfes in nächste Aussicht gestellt, als denn doch plötzlich jener Befehl des Truppen Ober Comandos erschien, der sie beharrlich zum Kampfe nach O Becse beorderte, und ihr unverletztes militärisches Pflichtgefühl zum Opfer werden liess.

So geschah es denn also des frühen Morgens am 13. v. Mts., dass die in Quarré aufgestellte gesammte Mannschaft nach Vernehmung dieses Marschbefehls mit festem einmuthigem Entschlusse den Gehorsam verweigerte, und sich erklärte, jeden andern Befehl unverbrüchlich, aber diesen ihrem Herzen und Verstande widerstrebenden Befehl unter keiner Bedingung, und gälte es selbst ihr Leben, vollziehen zu wollen.

In diesem Momente der höchsten Aufregung konnte keine Drohung und Vorstellung der Herrn Offiziere in den erbitterten Gemüthern Eingang finden, und es blieb denselben bei ihrer völligen Ohnmacht nur die Alternative, das Bataillon zu verlassen, oder dem einstimmigen Begehren desselben auf das linke Theisufer nach Beba zu rücken, nachzugeben.

Letzteres schien nun durch die Umstände um so dringender geboten, als sonst eine völlige Auflösung des Bataillons, und hiedurch die für die öffentliche Sicherheit gefährlichsten Folgen zu besorgen standen.

So erfolgte nun der eigentliche Abmarsch des Bataillons aus Szegedin nach Beba, von wo dasselbe über sogleich erstattete Anzeige dieses Vorganges an das hohe Ministerium, nach Pesth und sohin nach Pressburg beordert wurde.

Zwei Gefühle waren es also, wie dieses hohe Ministerium aus den vorliegenden Akten und dem gegenwärtig getreu entnommenen Berichte hochgefälligst zu entnehmen geruhe, welche diese jungen unerfahrenen Gemüther aufregte und als Hebel ihres jedenfalls gesetzwidrigen Benehmens angesehen werden müssen, nemlich das Gefühl der Treue und Hingebung für Tron und Gesamtvaterland, und das Gefühl der Anhänglichkeit für seine Gefährten und Landsleute im engen Sinne.

Das erstere hat sie bei der plötzlich neuen Unterstellung der Grenze unter ein anderes Ministerium von argen Zweifeln umstrickt und insbesondere durch die vielen auf Ungarnsboden vernommenen, in den Akten näher detaillirten argen Ausbrüche gegen den Monarchen und den treuen Sinn des kaiserlichen

Kriegers tief verletzt; und gerade in diesem Gefühle dürfte das hohe Ministerium einen Anhaltspunkt der Gnade erblicken, umsomehr, als man bei der minderen politischen Bildungstufe des Grenzers eine feinere Unterscheidung der verwickelten Fälle mit Billigkeit wohl kaum fordern kann.

Das Letztere machte die Grenzer aber auch abgesehen von dem insbesondere in der Heimath empfangenen dringenden Verbothe, vor dem Gedanken zurückbeben, gegen jenen zu streiten, welchem er als seinen Waffengefährten seinen Bruder erkennt, dem er durch Kleidung, Pflicht, Recht, Verfassung und gemeinsame, erhebende, durch Volksgesänge und Traditionen Gemeingut gewordene Geschichte, unzertrennlich verbunden ist; es dürfte dies als ein Gefühl erscheinen, welches die Gegenwart wie keine Zeit noch ehrt, und welches dafür in den öffentlichen Stimmen der Gegenwart den Stempel höherer Menschlichkeit aufdrückt.

Aus dieser vermeintlichen Collision von Pflichten suchte sich des schlichten Grenzsoldaten einfacher Sinn mit aller Innigkeit den Ausweg auf Italiens Ebene, wo Ungarn, Slave und Deutsche derselben Fahne folgend, für des Vaterlandes Blüthe und Grösse mit gleichem Muthe und gleichem Ruhme kämpfen, und wollte so durch die That beweisen, dass er auch für Ungarns an die Gesamtmonarchie geknüpftes Interesse freudig Blut und Leben in die Schanze schlagen möchte.

Also nicht für Ungarn seine Pflichten zu erfüllen, weigerte sich das Bataillon, sondern bloss gegen seine vermeintlichen Brüder wollte es nicht fechten, und also nicht in die Kategorie jener bereits von der öffentlichen Stimmung im Königreiche verdamnten Grenzer versetzt zu werden, welche gegen Ungarn in den Waffen stehen.

Lässt sich nun auch des Bataillons Vorgang vom gesetzlichen Standpunkte durchaus nicht entschuldigen, so dürfte die Menschenfreundlichkeit dieses hohen Ministeriums doch im Gesagten — Gründe zur Milde gnädigst entnehmen können.

Hochdasselbe möge dem Irrthum der Verblendung, welche aus dem verweigerten Ausmarsche anderer Grenzkörper, so wie aus dem in den Akten berührten Unstrafbarbleiben der vom Hussaren Regimente Würtemberg im ähnlichen Wahne entwichenen Escadron ebenfalls Nahrung sog, gnädigst Rechnung tragen, es möge die allgemeine Weltwirrniss, die Stimmung der Armee, welche selbst hie und da so manche neue Zugeständnisse des Monarchen, als unfreiwillig öffentlich erklärt, und selbst in höheren Schichten oft mit Widerstreben sich ihren anschnigt — einzig und allein aus der höchst ehrenwerten Besorgniss ihre beschworene Treue zu verletzen, — berücksichtigen; — es möge auch hochgeneigtest die grossen Schwierigkeiten in Exequirung

extremer militärischer Massregeln, ja selbst, wie es vorliegt, die zum Zwecke der Rache zu besorgende Erhebung der Stammgenossen nicht unberücksichtigt lassen, und überhaupt der Stimme der Gegenwart das Ohr nicht verschliessen, welche lehrt, dass in einer Zeit, deren Pulsschlag so fieberisch geht, Gnade, Nachsicht und Geduld, weit heilsamer als heroische Mittel wirken.

Mit der Bitte bei der Wichtigkeit des Falles die freiere aber pflichtgemässe Sprache des Richters gnädigst zu entschuldigen, erlaubt sich der ehrerbietigst Gefertigte gehorsamst den Antrag zu stellen, das hohe Ministerium möge sich im vorliegenden Falle zu Gnade bewegen, und die aangedrohte kriegsrechtliche Untersuchung zu erlassen bestimmt fühlen.

Leitzendörfer m/p.
Hauptmann Auditor.

Annex'a Nr. 6. Decretulu ministeriului unguurescu bellicu de dato Buda-Pestea 4. Octobře 1848., prin care notifica comandantului gener. br. Puchner la Sibiu pe cale presidiale, că dupa cercetarile facute in caus'a resistenției batalionului romanescu 1 dein regimentulu II., fetiorii sunt de escusatu, prin urmare in locu de a purcede dupa rigórea legiloru, li se dà gratia. Acestu decretu ajunsese in Sibiu pe la 15. Octobře, de unde ajunsese la Nasaudu in 19, adeca dupa inceperea bellului civile, dupa facut'a ruptura totale.

A u s z u g

aus dem Befehls Protocolle der 11. Compagnie des II. Romanen 17. Grenz Infanterie Regiments.

Nr. 1155. am 15. Oktober 1848 Pag. 2338.

In der Anlage wird dem Regmte eine Abschrift des ungarischen Kriegsministerial Erlasses dtto. Buda-Pest am 4. dMts. 5814/441 h. u/h n. t. zur Verlautbarung im Regimentsbezirke übermacht.

Hermannstadt am 14. Oktober 1848.

Im Namen des kommandirenden Herrn Generals
Gedeon m/p. Feldmscht.

expedirt Hermannstadt 29. 8-ber 1848 *)

Naszod am 29. 8-ber 1848.

Vorstehende hohe General Comando Verordnung wird den Compagnien zur Wissenschaft und Verlautbarung in Abschrift mitgetheilt.

Reininger m/p. Obstlieut.

vidi Angerer m/p. Hptm.

*) Se pare că aici este erróre in copiarea datei 29. Dóra 19?

Abschrift.

5814 h. u./44 h. u. t.

An das siebenbürgische General Comando
Präsidium

Budapest am 8. 8ber 1848.

Aus den mit dem Berichte des ungarischen GComando Präsidiums vom 26. v. Mts F. 532 vorgelegten Voruntersuchungs Akten, über die eigenmächtige Entfernung des 1. Walachen I. Feld-Bataillons von dem ihnen angewiesenen Bestimmungsorte geht zwar hervor dass der Mannschaft desselben dieses höchst pflichtwidrige Betragen wirklich zu Last falle, allein das selbes keineswegs durch eine Renitenz gegen das ungarische Ministerium bedingt war, vielmehr in der unrichtigen Meinung, als ob die getroffenen Anordnungen gegen das Interesse der Dynastie stünden, und dadurch ein Treubruch gegen die Fahne, auf welche sie geschworen, herbeigeführt werden wollte, ihren Grund hatte, wozu noch kömmt, dass durch den in neuester Zeit stattgefundenen Umschwung aller Verhältnisse, die Mannschaft nicht im Stande war, solche gehörig aufzufassen, und richtig zu würdigen, bewegen dieses Kriegsministerium nicht die gesetzliche Strenge eintreten, vielmehr die Gnade vorwalten zu lassen. Hievon wird das General Comando Präsidium mit Bezug auf den hierstelligen Erlass vom 16. August d. J. 3266/99 h. n. t. mit dem Beifügen in Kenntniss gesetzt, dass in dieser Angelegenheit weder der Mannschaft noch dem Offiziers Corps etwas zur Last falle, man es übrigens dem eigenen Ermessen das General Comando Präsidium überlasse, ob dasselbe für nothwendig finde dem Feld-Bataillone des 2. Walachen Rgmts., die von diesem Kriegsministerium, der Mannschaft des I. Feld Bataillons ertheilte Straf-Nachsicht bekannt zu geben.

Das ungarische Kriegsministerium

Mészáros m/p. General-Major.

Annex'a Nr. 7. Comandantele militariu dein Clagenfurt notifica prin ordinu de di, că Maiestatea sa transmisese regimentului Nr. 50 (mai inainte granitariu Nr. 2) prin adjutantele seu General-maioru Keller medali'a de auru, spre a se lega la drapelulu batalionului 1, cu solemnitate cuvenita.

K. k. Militär Comando in Klagenfurt.

Nr. 1654.

An Das k. k. Bataillon des Inftr. Rgmts. Thurn
Taxis in

Villach.

Der Herr General Adjutant Sr. Majestät des Kaisers, Ge-

neral Major von Keller ist Allerhöchst befehligt, die für die Fahne des ersten Bataillons des Inftr. Rgmts. Thurn Taxis Nr. 50 bestimmte goldene Medaille „für standhaftes Ausharren in der beschworenen Treue im Jahre 1848“ demselben zu überbringen und mit angemessener Feier im Namen Allerhöchst Sr. Majestät an dessen Fahne zu heften.

Zu diesem feierlichen Anlasse ist das Regiment zu Folge Allerhöchsten Armee Ober Commandobefehl vom 14. dieses Monats Nr. 2870/g d. am 20. dieses Monats in Klagenfurt zu concentriren.

Das Bataillon hat nach Erhalt des gegenwärtigen Befehls noch heute derart von Villach abzurücken, um heute noch in Velden einzutreffen; morgen, am 17 dieses Monats wird der Marsch nach Klagenfurt fortgesetzt, und ist zu trachten, sobald wie möglich hier einzutreffen.

Nach geschehener Feierlichkeit rückt das Baon. am 21. dieses Früh von hier wieder nach Velden, und am 22. nach Villach ab.

Es versteht sich, dass das Bataillon möglichst gut adjustirt und in der grösstmöglichen Rottenstärke hieher abtrücke, und nur dasjenige an Montur mitnehme, was dasselbe zu dem Zwecke der Parade benöthiget.

Zur Bestreitung des Dienstes in Villach ist bloß das unumgänglich nothwendigste an Mannschaft zurückzulassen.

Vom Inhalte dieses ist die dortige k. k. Bezirkshauptmannschaft in Kenntniss zu setzen.

Klagenfurt am 16. May 1852.

Keller m/. GM.

Annex'a Nr. 8. *Ordinu de di alu comandai regimentului in aceeasi materia, cu adaosu, ca cei 24 fetiori carii se mai afla in batalionu dela 1848, se fia denumiti custodi ai drapelurilor.*

50. Regmts. Commando. Tagsbefehl.

Klagenfurt am 19. Mai 1852.

Art. 1.

Seine Majestät der Kaiser bewilligt der gesammten Mannschaft für den morgigen Tag eine 3tägige Gratslöhnung, welche zuversichtlich noch morgen auszuzahlen ist.

Die noch im Regimente befindlichen 24 Mann des nach Ungarn im Jahre 1848 ausmarschirt gewesenen 1. Bataillons erhalten ihre Eintheilung bei 3. und 4. Compagnie zunächst

der Fahne, sind als Fahnenhüter zu bezeichnen, und beziehen von morgen an die Grenadierslöhnung.

Die Feldzeichen haben heute Nachmittags in derart wie bereits befohlen abgeholt zu werden.

Morgen $\frac{1}{4}$ 8 Uhr früh haben die Bataillone in grösster Parade auf dem Fürstenplatze gestellt zu sein, worauf auf den Paradeplatze (Haide) abgerückt wird. Vor dem Kapellenzelt sind die 2 ansehnlichsten Mann des 2 Bataillons aufzustellen.

Das 1. Bataillon sendet vorher einen Zug unter Comando des Herrn Oberlieutenant Russ mit dem Fahnenführer Timofteiu Alexa in die Wohnung des Herrn Generaladjutanten Sr. Majestät, um die der Fahne bestimmte goldene Medaille in Empfang zu nehmen, und zur Kapelle auf die Haide zu bringen, allwo sie unter Hut des Herrn Oberlieutenants, des Führers und eines Doppelt-Postens bleibt.

Die in den Stand der 3. und 4. Compagnie gelangenden Fahnenhüter sind:

Gem. Timoftei Titieni	} zur 3. Compagnie	Gem. Iuon Uretse	} zur 4. Compagnie.
„ Stefanu Kirku		„ Gabriel Muskan	
„ Iuon Slevoaka		„ Basil Hordovan	
„ Illie Bretan		„ Basil Botta	
„ Gregor Wermesian		„ Basil Wararian	
„ Thoader Kosma		„ Iuon Iedean	
„ Petre Petras		„ Grigore Csianka	
„ Gabriel Gabor		„ Kirnile Moldovan	
„ Basil Popp		„ Theodor Niamtz	
„ Basil Marku		„ Iuon Csira Prostyl	
„ Gregor Filip und Bataillonstambour Gabriel Popp		„ Alexander Iuonel u. Bataillonstambour Arsenté Eremie.	

Mesko m/p. Oberst.

Annex'a Nr. 9.

A n r e d e

Gesprochen vom Herrn Obersten und Generalcommandanten Karl Schwaiger an das I. und II. Bataillon bei der Fahnenweihe zu Ceneda am 20. August 1863.

Soldaten!

Hier übergebe ich Euch die Fahnen, welche soeben der priesterliche Segen geweiht!

Die alten Fahnen, welche ihr heute zum letztenmaale in Euerer Mitte sahet, waren durch ein Jahrhundert Zeugen des

Treue, der Tapferkeit, des unerschütterlichen Gehorsams Eurer Väter, Eurer Brüder! Ihr hoher stolzer Flug, hat das Regiment über so manches Schlachtfeld ruhmvoll geführt; viele Eurer Vorgänger haben unter diesen Fahnen den Kriegertod gefunden, doch nie und nimmer — selbst in den grössten Gefahren — hat ihnen deren mannhafter Schutz gefehlt.

Nicht vor lange erst in unseren Tagen haben Eure Brüder wieder Beweise von unerschütterlicher Treue für ihren Kaiser — vor unerschütterlichem Ausharren in der beschworenen Soldatenpflicht gegeben! Seine Majestät — unser Allergnädigster Kaiser und Kriegsherr hat dem Regimente als Zeichen ewiger Erinnerung an dieses ruhmvolle Benehmen Eurer Vorgänger durch Anheftung der goldenen Medaille an die Fahne des I. Bataillons die schönste Belohnung und Auszeichnung verliehen.

Die zwei erhabensten Frauen: Ihre Majestät unsere geliebteste Kaiserin Elisabeth und die durchlauchtigste Mutter unseres erhabenen Monarchen, Ihre k. k. Hoheit die Frau Erzherzogin Sofie, haben geruht bei diesen neuen Fahnen die Pathestellen huldreichst anzunehmen. —

Zeugt Euch stets würdig dieses höchsten Vertrauens — würdig auch des ehrenvollen Rufes Eurer Vorgänger!

Nie sollen Euch diese Fahnen wanken sehen, wo es gilt Beweise der Treue, der Tapferkeit, der unbeugsamen Ausdauer und des Gehorsams zu geben!

Hoch sollen sie fliegen im dichtesten Gewühl des Kampfes, im Kugelregen, im Kartätschenhagel sollen sie Euch weisen den Weg zum Ruhme!

Euer Wahlspruch bleibe gleich Eurerer Väter:

Alles für den Kaiser! Alles für's Vaterland! Ihnen unsere Liebe, unsere Treue bis zum Tode!

Hoch Oesterreich über Alles!

Ansprache an die beiden Fahnenführer:

Uebernehmen Sie hier in Ihre getreueste Obhut diese Fahnen — das kostbarste Gut des Regiments! Nie sollen sie Ihren Händen entsinken! Hoch und fliegend sollen sie von Ihnen dem Regimente selbst in der grössten Gefahr vorgetragen werden. Der Tod allein darf Sie von diesen Fahnen trennen.

C u v e n t u l u !

pronunțiatu de către demnulu colonelu și comandante alu regimentului Carolu Schwaiger, adresatu batalioneloru 1 și 2 cu ocașiunea santirei drapelurilor la Cened'a in 20. Augustu 1863.

Ostasi! Aici ve dau cu voue nouele drapelle, santite tocma acuma de către preoti.

Vechile stéguri pe care voi astăzi le vedeti mai pe urma, au fostu în cursu de unu vécu întregu martore ale credinței, ale bravurei și nestramutatei supunerii a părintilor și a fraților voștri! Sborulu loru celu înaltu și mandru a condusu pe acestu regimentu cu mare gloria preste multe campuri de batalii. Multi deîntre antecessorii voștri au aflatu sub aceste drapelle mórtea de ostasi; totu-deauna înse, și chiaru între cele mai mari pericole, au știutu se le apere cu celu mare curagiu.

Nu este asia de multu, de candu frați de ai voștri, acumu în dilele nóstre, au datu érași probe de credința neclătită pentru imperatulu și de perseveranța extraordinaria întru împlinirea datorințelor de ostasi! În semnu de aducere-aminte eterna la acea portare glorioasă a loru, Maiestatea sa prea grătiosulu nostru imperatu și belliduce supremu le-a datu că cea mai frumoasă respălă și distincțiune, acea medalia de auru, ce se vede aternată de drapellulu batalionulu 1.

Augustele duce dómne: Maiestatea sa prea iubit'a nóstra imperatésă Elisabeta și prea înaltiat'a mam'a augustulu nostru Monarchu, înaltimea sa cer. reg. dómn'a archiducesă Sofi'a, au benevoitu cu multa grătia a lua locul de matrine (nasie) la aceste drapelle noue.

Aratati-ve totu-deauna demni de acésta prea înalta încredere, demni și de onorific'a chiamare a predecessorilor voștri!

Acestea stindarte se nu ve védia pre voi nici-odată standu la îndoiéla, ori unde se va cere că se dati probe de credința, de bravura, de perseveranța neînduplecată și de ascultare. Susu se fâlvâia aceste drapelle în amesteculu celu mai mare alu luptelor, în ploia de glonție, în grindina de mitralii, se ve arate voue calea cătra gloria!

Simbolulu vostru se fia celu care a fostu și alu părintilor voștri: Totulu pentru imperatu, totulu pentru patria! Loru se pastramu iubirea și credința nóstră până la mórte!

Se traiésca Austri'a mai pre susu de tóte!

Apostrofa cătra ambii stegari (port-drapelli).

Luati aceste drapelle, că cea mai pretioasă avere a regimentulu, în paz'a credințoasă a Dvoștra! Acelea se nu scape nici odată dein manile domnea-voștra. Susu și falvaindu se le portati în fruntea regimentulu chiaru și în cele mai mari pericole. Numai mórtea se ve despartia de drapellele aceste*).

*) Dein gallicismulu Drapeau în Romani'a facura Drapellu, ceea ce mai înainte se dicca Stégu, de unde și stegariu. Noi încă traduseramu

Annex'a Nr. 10.

C u v e n t a r e

pronunziata de càtra unu dn. oficiariu in limb'a romanésca.*)

Ostasi! Astadi regimentulu nostru tiene una dein serbatoile cele mai rare. Elu isi serbédia intemeiera sa cea de antaia, care s'a intemplatu tocma inainte cu o suta de ani.

Póte fi cà sunt unii deintre voi, carii nu cunoscú bine istori'a regimentulni acestuia; de aceea eu voiescu se vi-o facu pe scurtu cunoscuta.

Nenumeratele navaliri ale turciloru indemnasera pe imperatés'a Mari'a Teresi'a cea buna si vrednica de aducere amente vecinica, cá se infintiedie in marele principatu alu Transilvaniei inainte de acésta cu 100 de ani, cincí regimente de granitia, deintre care unulu fusese si acesta alu nostru.

Regimentulu nostru cá regimentu de granitia infintiatu in a. 1763, a existatu pàna in a. 1851, adeca 88 de ani. In acestu restempu istori'a ni'lu arata intr'unu síru lungu de ani luptandu pe campulu de onóre, pentru Imperatu si Patria. Despre barbati'a si de bravurele regimentului nostru voiu aduce amente dein cele multe numai una. Marsialulu principe de Coburg, cá comandante alu armatei in contra turciloru, in un'a dein relatiunile sale scrie urmatoriele cuvente: „Déca regimentulu alu duoilea romanescu de granitarii ar avea oca-siune de a da probe despre virtutile sale ostasiesci, atunci simbolulu seu: „Virtutea romana reinviata“ s'ar adevéri totu-deauna.“

In viforosulu anu 1848 batalionulu 1 alu acestui regimentu pàna la atàta sciù se remana statornicu in credinti'a pe care jurase, in càtu prea bunulu si gratiosulu nostru imperatu — totu-deauna insetatu a da meritulu coron'a sa, decorà steagulu acelui batalionu cu medalia de auru, care pe una parte ne arata chipulu Maiestatiei sale, éra [pe ceecalta pórtá inscriptiunea ce suna asia: „Pentru statornicia in credinti'a jurata la anulu 1848.“

nemtiesculu Fahne cu Drapellu, nu numai pentru scopulu de a veni la uniformitatea limbei militare, cá si la a limbei nóstre preste totu, ci si dein alte cause. Steagu (lat. Vexillum) in Transilvani'a se dice si Flamura, cu care inse amu fi aplecati a intielege numai stéguri mici. Dara stégu si flamura sunt numiri generali, éra noi avemu trebuintia si de numiri care se se dea exclusivu stéguriloru si flamureloru ostasiesci, lat. Signum militare, Semnu militariu. Sub Drapellu se intielegu stegurile mari dela regimentele de pedestri-me. Sub stindartu (franc. Etendard, nemt. Standarte, dela lat. Extendo) intielegemu flamurele mici la Calarime.

*) Acésta cuventare conceputa in stílu si termini càtu se póte mai populari, mai la intielesu, era destinata cá se fia intielésa si de ostasii carii nu avusera parte de invetiatura la scóla.

Frumosu semnu acesta si unicu iu tóta armat'a cea mare austriaca.

Precumu inse in lumea acésta tóte lucrurile omenesci sunt supuse la schimbari, asia s'a intemptatu si cu acestu regimentu in calitatea sa de granitiaru. Maiestatea sa prea bunulu nostru imperatu aflà, cà ar fi mai bine, déca s'ar preface si acesta in regimentu de linia. Asia dara voi dela anulu 1851 incóce sunteti ramurele tenere, esite dein tulpin'a cea vechia.

Virtutile cele mai frumóse ale ostasiului sunt bravur'a si credint'ia. Precumu aflatati dein acésta vorbire scurta, parintii si fratil' vostrii au fostu totudeauncea bravi si credintiosi. Urmati deci voi inainte pe calea cea aratata de ei. Fiti totu-deauna bravi si credintiosi, cà-ci numai asia ve poteti castiga onóre si gloria pentru Imperatu si Patria, care se traiésca!“

Aceesai tradusa in nemtiesce.

S o l d a t e n !

Heute begeht unser Regiment die seltene Feier seines 100 jährigen Bestandes.

Es dürften einige unter uns sein, welche die Geschichte dieses Rgmts. nicht genau kennen, deswegen will ich Euch im Kurzen mit derselben bekannt machen.

Die unzähligen Einfälle der Türken veranlassten unsere gute und der ewigen Erinnerung werthe Kaiserin Maria Theresia vor 100 Jahren 5 Grenz Regimenter in Siebenbürgen zu errichten, von denen eines auch das unserige ist.

Als Grenz Regiment bestand dasselbe vom Jahre 1763 bis 1851 (d. 88 Jahre). Im Verlaufe dieser Zeit wird uns dasselbe durch die Geschichte zu sehr viele Malen am Felde der Ehre gezeigt, für Kaiser und Vaterland streitend.

Ueber seine Bravuren will ich von vielen andern nur eines Dokumentes erwähnen.

Feldmarschall Prinz Koburg, Armee-Commandant im Türkenkriege, sagte in einer seiner Relationen folgendes:

„Wenn das 2. Romanen Grenz Rgmt nur immer Gelegenheit hätte Beweise seiner kriegerischen Tugenden zu geben, so würde man sein Symbol „Virtus romana rediviva“ (die römische Tugend aufgewacht) bei diesem kriegerischen Volke stets bewährt finden.“ Im stürmischen 1848 wusste das 1. Baon, dieses Rgmts. mit einer solchen Standhaftigkeit in der beschworenen Treue auszuharren, dass unser ritterliche Monarch, — stets bereit dem Verdienste seine Krone zu bringen, — die Fahne desselben mit der goldenen Medaille decorirte, die auf einer Seite das Bild Sr. Majestät repräsentirt, auf der Kehrseite aber die Inschrift trägt „Für standhaftes Ausharren in der beschworenen Treue im Jahre 1848.“

Ein schönes Zeichen dies, und einzig in seiner Art in der ganzen grossen österreichischen Armee.

Wie aber in dieser Welt Alles veränderlich ist, so war auch das Schicksal dieses Regiments in seiner Eigenschaft als Grenzer.

Unser guter Monarch fand den Zeitverhältnissen entsprechender, dasselbe in ein Linien Inf.-Rgmt. umzuwandeln, und so seid ihr seit 1851 her die jungen Triebe aus dem alten Stamme.

Tapferkeit und Treue sind die schönsten Tugenden des Soldaten. und wie ihr aus dieser kurzen Rede erfahren habet, waren Eure Eltern und Brüder stets tapfer und treu. Wandelt also die durch sie vorgezeichnete Bahn, seid tapfer und treu, denn nur auf diese Weise werdet Ihr Ehre und Ruhm ernten für Kaiser und Vaterland, welche sollen leben!!

Annex'a Nr. 11.

Zur Säcularfeier und Fahnenweihe des k. k. 50. Linien-Infanterie-Regiments Grossherzog von Baden

zu Ceneda im Venetianischen

am 20. August 1863.

BCU Cluj Central University Library Cluj

Virtus romana rediviva!

Es waren schmucke Führer, die *Salva* einst gebar:
Auf ihrem Kleide prangte der kaiserliche Aar,
Auf ihrem Scheitel ruhte ein jugendfrischer Kranz,
Und ihr Gewand, es strahlte im gold'nen Kriegerglanz.

So kamen sie zur Kirche, dem Herren sich zu weih'n,
Dem Gott der Macht und Stärke, dem Gott der Schlachtenreih'n,
Und die mit ihnen kamen zum hehren Gotteshaus,
Sie riefen All' begeistert: „Wir harren standhaft aus!“

Und was sie da gelobet, das hielten sie auch treu:
Es folgte diesen Führern ein jeder ohne Scheu;
Gen Preussen, Türken, Polen, in Frankreich, Ungarland,*)
Hob ihre kühnen Waffen die siegesreiche Hand.

Die vaterländ'schen Grenzen, so oft vom Feind bedroht,
Sie färbte der *Romane* mit seinem Blute roth,
Und was ihm gold'ne Berge auch der Rebell verhiess, —
Der Treue treu geschworen, nicht von der Treue liess!

*) Asia suna acestu versu in originalu si in editiunea prima tiparita; in a dou'a editiune se schimbă asia: Gen Preussen, Türken, Polen im fern-nen Frankenland. Caus'a acestei correcture este invederata.

Wohl sanken all' die Väter, doch Söhne kamen nach,
Und keiner von den Söhnen der Väter Treue brach,
So viel auch ihrer fielen im wilden Sturm der Schlacht,
Ein Wink der alten Führer hat neue Schaar'n gebracht.

— Und kennt Ihr diese Führer, für die Ihr selbst gekämpft
Und unter deren Augen den Aufruhr Ihr gedämpft? —
Sie stehn in Eurer Mitte, sie sanken nicht ins Grab,
Sie schauen ernst und mahnend auf Euch noch jetzt herab.

Zwar ist ihr Leib voll Narben und ihr Gewand verblich;
Doch sagt mir, welche Zierde der gold'nen Zierde glich,
Die mit dem Bild des Kaisers und seinem hehren Wort
Der Eine dieser Führer für alle trägt hinfort? !*)

Die Führer sind die Fahnen, zu Salva einst geweiht,
Sie sehen ein Jahrhundert im Meer der Ewigkeit,
Und schlachtenmüd wie Keiner, der unter ihnen fiel,
Geh'n heut die Invaliden zur Kirche in's Asyl.

Noch eh' sie scheiden, winken dem Regiment sie zu,
Als sagten sie! „Wir danken!“ und gehen jetzt zur Ruh!
Doch unser Erb, die Medaille, und Eurer Ehre Pfand
Die heftet stolz und freudig an's neue Fahnenband.

Und denkt der alten Treue und bleibt der Väter werth,
Die nur die Brust dem Feinde, den Rücken nie gekehrt,
Und schwört: „Wir halten Treue und harren standhaft
aus!“

„Gott schütz' des Reiches Einheit und Habsburgs
Kaiserhaus!“

Marinelli professor.

(In traductiune).

La serbatórea seculara si santirea aculeloru c. r. regimentu
de infanteria de linia Nr. 50 marele duce de Baden, la Cened'a
in Veneti'a, in 20 Augustu 1863.

Virtus romana rediviva!

(Telegrafulu romanu Nr. 72 1863).

Ce mandri fura ducii, cari salv'a ii nascù!
In hain'a loru unu vulturu cesareu se vediù,
Pe crescetuli se puse cunun'a virginala,
Vestmentulu loru portat'a splendóre triumfala:

*) Die Fahne des 1. Bataillons erhielt die goldene Medaille mit dem Bilde des Kaisers und der Umschrift; „Für standhaftes Ausharren in der beschwornen Treue im Jahre 1848.“

În templu se jertfira, împinsi d'unu sacru doru,
La Domnulu celu prea tare, la Domnulu ostiloru,
Si toti, câti mai intrara în murii cei giganti,
Strigara dintr'unu sufletu: „Noi remanemu constanti!“

Si ceea ce votara, tienura credintiosi;
Acestoru duci urmara cu totii curagiosi.
Polonii, Turcii, Prusii, precum si Franci, Ungari
Simtira man'a grava si armele loru tari.

Alu patriei fruntariu dusmanii atacandu-lu,
Lu aperá Romanulu, cu sange colorandu-lu;
De i promisea rebellulu totu munti de munti aurfi,
Celu ce jurá credintia, credinti'a si-o pazí!

Cadiura, dreptu, parintii, dar fiii resarira,
Credinti'a loru nici unii din fii n'o parasira;
Ori-câti lasara viéti'a în luptele barbare,
Betranii duci creara osti noue c'o strigare.

Cnnósceti-Ve ducii, sub cari Voi ati luptatu,
Si sub a caroru umbra revolt'a o-ati calcatu? —
Ei sunt în sinulu Vostru, nu 'ntrara în mormentu,
Spre Voi privescu si astadi severi si 'mbarbatandu.

Cu corpulu plinu de plage, cu hain'a invecchita;
Dar spuneti-mi: e stima atátu de multu marita,
Cá cea cu 'nalta vorba si tipu imperatescu,
Ce-o pórtá din duci unulu, dar toti se renumescu?!*)

Acuilele suntu ducii la Salv'a consacratu,
O suta de-ani vedu ele 'n vecie stracuratu,
Si obositi, cá nimeni din cei caduti sub ele,
Mergu invalidi în templu, la locu scutitu de rele.

Saluta regimentulu în ór'a despartirei,
Si'n mersulu spre repausu dîcu vorb'a multiamirei;
Medali'a eredita, etern'a-Ve decóre,
De steagulu nou legata, lasati-o 'n ventu se sbóre!

Tieneti credinti'a vechia; la mosi, parinti, urmati,
Totu peptulu la dusmanulu, nu spatele se-i dati!

*) Acuil'a (steagulu) batalionului 1 priimí medali'a de auru cu tipulu Imperatului si emblem'a: „Pentru eroic'a constantia în credinti'a jurata la anulu 1848.“

Jurati: Pestramu credinti'a, stamu: Domnulu santu pazésca
Pre Austri'a un'a, si cas'a habsburgo-'mperatésca!

Z. B.

Annex'a Nr. 12. Necrologu

Mittwoch am 26. September 1866 um 10 Uhr Vormittags
wird in der hierortigen Domkirche für die in der Schlacht bei
Custozza am 24. Juni gefallenen und nachträglich ihren Wunden
erlegenen

CARL SCHWAIGER

k. k. Oberst und Regiments-Commandant, Ritter des k. k. öster-
reichischen Leopold-Ordens mit der Kriegsdecoration;

FRIEDRICH KRIPPEL

k. k. Major, Ritter des k. k. österr. eisernen Kronen-Ordens 3.
Classe mit der Kriegsdecoration, Besitzer der k. k. Militär Ver-
dienstkreuzes mit Kriegsdecoration;

FRIEDRICH Freih. v. **SCHIRDING**

k. k. Major, Ritter des k. k. österr. eisernen Kronen-Ordens 3.
Classe mit der Kriegsdecoration;

JOHANN STAFF

k. k. Hauptmann, Besitzer des k. k. Militär-Verdienstkreuzes
mit der Kriegsdecoration;

GEORG POPP

k. k. Oberlieutenant;

CARL SUTSA

k. k. Oberlieutenant;

CASIMIR JAROSZYNSKI

k. k. Oberlieutenant;

ERICH OTTO THEOD. WILH. MÜLLER

k. k. Unterlieutenant;

CARL FRIEDRICH BECK

k. k. Unterlieutenant;

CARL STEINBÖCK

k. k. Uuterlieutenant.

sämmtlich Besitzer des Militär-Verdienstkreuzes mit der Kriegs-
decoration, und für die geliebene Mannschaft des k. k. 50.
Linien Infanterie-Regiments ein Seelenamt abgehalten, zu welchem
das Officiercorps des Regiments höflichst einladet.

Laibach am 25. September 1866.

Annex'a Nr. 13. Ordinu de di alu colonelului Peneke, in care se coprinde numele celoru decorati in a. 1866.

A u s z u g

aus dem Regiments-Tags-Befehl Nr. 167, Hütteldorf am 24. Juli 1866.

Art. 12.

Seine k. k. Apostolische Majestät haben mit Allerhöchster Entschliessung d. d. Wien am 18 d. Mts. (Armee Verordnungsblatt Nr. 37) in Anerkennung hervorragend tapferer Leistungen in der Schlacht von Custoza am 24. Juni 1866 verliehen:

Die Kriegsdecoration des Ordens der eisernen Krone 3. Klasse:

Dem Herrn titular Major Friedrich Freiherr v. Schirding, den Herrn Hauptleuten Carl Weilenbeck, Ferdinand Vlad und Achilles Gatti.

Das Militär Verdienstkreuz mit der Kriegsdecoration: nebst mir noch dem Herrn Majoren Wilhelm Wellikan von Boldogmezö, den Herren Hauptleuten Josef Tehsach, Adolf Stattkiewitz, dem Herrn titular Hauptmann Adolf Schuhmacher, den Herren Oberlieutenants Basil Popizzan, Carl Glöckner, Alexander Stokliu, Friedrich Wimmer von Ebenwald und titular Oberlieutenant Casimir Jaroszinski.

Die Allerhöchste belobende Anerkennung wurde ausgesprochen:

Dem Herrn Majoren Vincenz Krafft, den Herrn Hauptleuten Jacob Offenmacher, Heinrich Gabor, Albert Scholtes, Carl Klein, Josef Kämpf, Anton Weber, Friedrich v. Bundschuh, Josef Pohnert, Franz Siegl v. Siegwille, und Adolf Ulrich, den Herren Oberlieutenants Franz Klein, Alloys Csikos, Wilhelm Hiden, Rudolf Holenia, Franz Kick, Victor Ruckgaber, Camillo Gadzinski, Josef Toth, Anton Guth, Paul Ferenczi de Bodok, und Gusztav Zidek, den Herren Unterlieutenants Franz Mally, Ignaz Budzinski, Felix Graf Orsini-Rosenberg, Johann Martin Rumph, Vincenz Benischko, Anton Angerholzer und Emil Ritter von Streerovitz.

Ferners haben Sr. Majestät Nachbenannten, welche vor dem Feinde geblieben, oder ihren Wunden erlegen sind, allergnädigst zuerkannt:

Das Ritterkreuz des Leopold Ordens:

Dem Herrn Obersten Carl Schwaiger.

Den Orden der eisernen Krone 3. Klasse. mit der Kriegsdecoration dem Herrn Majoren Friedrich Krippel.

Das Militär Verdienstkreuz mit der Kriegsdecoration:

Dem Herrn Hauptmann Johann Staff, den Oberlieutenants Georg Popp und Carl Sutsa; den Unterlieutenants Otto Wilhelm Müller, Carl Friedrich Beck und Carl Steinböck.

Mit hohem Armeebefehl Nr. 43 ddtö Galliera am 11. Juli haben der Herr Armeecommandant Sr. kais. Hoheit der Durchlauchtigste Erzherzog Albrecht Nachstehendes zu erlassen geruht:

Auf Grund commissioneller Prüfung der eingelangten Belohnungs-Anträge finde ich der nachstehenden Mannschaft für ihre hervorragenden Waffenthaten, sowie für besonders tapferes und rühmliches Verhalten in der Schlacht von Custozza am 24. Juni l. J., sowie bei den vorhergegangenen und nachgefolgten Gefechten, folgende Auszeichnungen, dann Belobungen zuzuerkennen, und zwar:

Beim 50. Linien-Infanterie-Regimente:

Die goldene Tapferkeits-Medaille:

Fahnenführer Michael Bajutz des Stabes, Feldwebel Franz Jeczminek der 13., Leo Grohmann der 6. Compagnie.

Die silberne Tapferkeits-Medaille 1. Classe:

Führer Stutz Anka der 14., Gemeiner Juon Prutza, Gem. Vice-Gefreiter Georg Witzu und Gefreiter Theodor Popa der 15., Corporal Samuel Kerestury der 16., Gefreiter Vasilie Puja, Gemeiner Josef Borbely der 18., Gemeiner Filip Oaitz der 1., Gefreiter Georg Kretsun und Gem. Josef Kristea der 2., Corporal Peter Zbutea der 7., Führer Dionis Illicsch und Corporal János Zsida der 8. Compagnie.

Die silberne Tapferkeits-Medaille 2. Classe:

Fahnenführer Samuel Aranyi des Stabes, Gemeiner Johann Pack, Georg Kováts, Juon Rusa, der 16., Gemeiner vice Corporal Michael Berkopatz, Feldwebel Johann Stances der 3., Feld. Corporal Thodor Wintilla, Gemeiner Wasilie Popp der 5. Führer Stefan Kaszt, Zimmermann Juon Haiduk, Gemeiner Simon Pragia, Feldwebel Josef Becker, Corporal Wasilie Woda, Gefreiter Michael Csiki und Gemeiner Rustan Hendrea der 7. Compagnie, — Gemeiner Miron Kuok, Führer Michael Botzan der 10., Führer Constantin Oprisu der 12 Compagnie. —

Belobung.

Gemeiner Pavel Udrea, Alexander Kulda, Feldwebel Sigmund Hengl, Corporal quasi Feldwebel Geisa Laszloffy, Führer Theodor Stoika, Georg Wermescher der 14. Compagnie, Führer Nicolae Kozma der 18, Feldwebel Johann Szentpéteri der 4. Compagnie, Corporal Simion Placsintaru der 16. Führer Theodor Kostin der 4., Corporal Nicolai Romosan der 6. Feldwebel Johann Wallassa, Gemeiner Pavel Wana der 10., Feldwebel Erasmus Starkl und Corporal Thodor Kioran der 11. Compagnie.

Ich gebe mit Stolz dem Regimente diese allerhöchsten und höchsten Anerkennungen tapfern Benehmens bekannt, und bin überzeugt, dass wir in künftigen Gelegenheiten den erlangten Ruhm des Regiments nicht nur festhalten, sondern auch erhöhen werden.

Peneke mp. Oberst.

Annex'a Nr. 14. ^{no}Attestatulu capitanului Carolu Klein, despre eroismulu lui Nicolae Blebea si alu lui Ioanu Moca. „Gr. H. von Baden 50. Lin.-Inf. Regiment.

Abschrift.

G. H. von Baden 50. Lin. Inf. Reg. Hauptmann Karl Klein.

Beiträge zur Ehrenhalle

aus der Schlacht bei Custozza am 24. Juni 1866. über den Zugführer Nicolai Blebea der 14. Compagnie obigen Regiments, gebürtig aus Illie, Fogarascher District in Siebenbürgen.

Bei der allgemeinen weiteren Vorrückung der Brigade des Herrn General-Major Bar. Piret nach der Einnahme von Oliosi gegen Monte-Vento erhielt das 3. Bataillon obigen Regiments den Befehl Casa-Valpezone und die sonst südlich davon gelegenen, von zwei Bataillons des 43. Infanterie-Regiments und 1 Bataillon Versaglieri (italienische Truppen) stark besetzten Höhen zu nehmen.

Bei dieser Gelegenheit zeichnete sich der obgenannte Zugführer, welcher einen Schwarm der 14. Compagnie befehligte, durch kluges Vorgehen, Kaltblütigkeit und Tapferkeit besonders aus.

Durch seinen Hauptmann auf die vom Feinde besetzte Höhe aufmerksam gemacht, eröffnete er mit seinem Schwarm ein wohlgezieltes Feuer, und war beim allgemeinen Sturm der erste, welcher die Höhe erklimmte und mit seinem Schwarm Alles niedermetzelte, was sich ihm entgegen warf.

Während des weitern siegreichen Vorgehens der ganzen Brigade gegen Monte-Vento respective des 3. Bataillons auf Casa Pasquali wurde letzteres in der rechten Flanke durch eine 80 bis 100 Mann starke Abtheilung Versaglieri bedroht, da war es der obgenannte Führer, welcher sich in eine muldenartige Vertiefung anfangs ihrem Anblicke entzog, und als die feindliche Abtheilung einige Mann von ihm bemerkten, schwangen sie ihre der Kopfbedeckung unserer Jäger ähnliche Hüte, um zu täuschen, was ihnen aber nicht nur nicht gelang, sondern damit bezahlten, dass der besagte Führer, ohne sich einen Augenblick zu besinnen, auf diesen bedeutend starken Gegner mit Ungestüme warf und ihn nach kurzem, aber energischen Kampfe in die Flucht jagte.

Anfangs erhielt er einen Schuss in den rechten Arm; — er beachtete denselben nicht, setzte die Verfolgung des retirirenden Gegners fort und spornte die Mannschaft zu weiteren kühnen Thaten an.

Bald darauf erhielt er einen zweiten Schuss in der rechten Schulter, worauf er ohnmächtig auf den Verbandplatz zurückgetragen wurde, und in Folge seiner Verwundungen bald darauf starb.

Nur hörte man ihn sagen, er freute sich für seinen Kaiser und sein Land ehrenvoll den Heldentod erwarten zu können.

Ueber den Gem. Juon Moka der 14. Compagnie des Gr. H. von Baden 50. Lin. Inf. Reg. gebürtig aus Maros-Datos in Siebenbürgen. Derselbe erhielt am 24. Juni 1866 bei dem Sturme auf Pasquali drei Schusswunden in der Brust; er riess seinen Mantel auf, zeigte selbe seinen Kameraden und rief: „Es lebe unser Kaiser! Ich bin stolz für ihn diese Wunden erhalten zu haben, denn wir siegen, und ich habe dazu beigetragen.“ Seine letzten Worte waren: „Ich kann nicht mehr, — dies mein einziger Schmerz,“ — fiel und verschied.

Kaiser-Obersdorf, am 16. Februar 1867.

BCU Cluj / Central Archives for the Romanians, Cluj **Karl Kleinmp, Hauptmann.**“

Annex'a Nr. 15.

Lo spirito militare scritto dal caporale del-corona del 30. Fanteria.

Nei verdi campi de Somma e Fojano,
Mia bella Italia, si studia per te,
Non si abbandoni il fucile alla mano,
Ma si ricolmi di giubilo il Re.
Già risorge nella mia mente
Uno spirito dolente;
Dico: Italia, sei possente,
Ti dobbiamo liberar.

Or l'armistizio finito vogliamo
Le posizioni dei Campi imparar,
Roma e Venezia d' assalto pigliamo,
Allor Durando potrem ringraziar.

Già risorge ecc.

Ogni mattina che il gallo mi desta,
Annunzia l'alba col canto arrivar;
La mia trombetta squilando e più lesta,
Chiama suoi fidi Guerrieri a pagnar.

Già risorge ecc.

Ogni mattina mi sveglio e ripenso,
Dicendo: Italia, tu soffri per me!
E vacillando ricerco un compenso.
Per liberare la Patria ed il Re.

Già risorge ecc.

Vieni; deh vieni, Vittorio Secondo,
Il Padre nostro sta in Cielo e poi Te,
Leggi a'tuoi figli nel core giocondo,
Sei nostro Duce, Monarca e sei Re.

Già risorge ecc.

Noi ti aspettiamo, magnanimo Duce;
La tua rivista vogliamo passar;
Quel Dio supremo che quà ti conduce,
Voglia il Trono in eterno salvar.

Già risorge ecc.

Ma iddio spirotti nel core, lorquando
I tuoi Guerrieri volevi assuefar
Ai gran disastri; mandasti Durando.
Che altro dal Cielo poteva calar.

Già risorge ecc.

Noi conserviamo coraggio e pazienza; Cluj
Amaci dunque, Sabauda Re,
La tua tremenda e marziale presenza
Farà tremare chi fia tremar Te.

Già risorge ecc.

Tu sei innalzato fra milli regnanti,
E mille, e mille han' temenza di Te,
Diran la terra dei suoni e dei canti
Fu liberata col sangue del Re.

Già risorge ecc.

Ma voglia il Cielo che Italie languente,
Non perda il fido suo Sposo Guerrier;
Chè se perdesse l'Italia il Reggente,
Saria fallito per sempre Falier.

Già risorge ecc.

Io ti conosco, magnanimo e bravo,
Da quei momento che venni con Te,
A Solferino tu fosti Zuavo
E abbandonasti le spoglie di Re.

Già risorge ecc.

Se le papali scomuniche elette,
Potranno un dì retrocedere in là,
Ei le riprende e in tasca le mette
Ed ai Latini ne dà la metà.

Già risorge nella mia mente
Uno spirito dolente;
Dico: Italia, sei possente,
Ti dobbiamo liberar.

Brescia 5 Giugno 1866.

Annex'a Nr. 16 si appendice.

Planulu primitivu la compunerea acestei istorii fragmentarie fusese numai: a scrie una dissertatiune, a carei lectura se tiena celu multu 1¹/₂ óra. Me vediusemu indemnatu a me restringe numai in cadrulu unei scurte dissertatiuni cu atatu mai virtosu, ca rogarile mele cá se se comunice si dein tienuturile fosteloru regimente confiniarie documente demne de a coprende locu in istori'a patriei si a natiunei, in cursu de siepte ani, au remasu fara resultatu; éra a caletori in persóna pe la archive, pe langa ce costa tempu si spese grele, nu permittea celelalte ocupatiuni. De alta parte credeam, ca scopulu pe care'lu urmarimu de multi ani, de a indemná pe junime la portarea armeloru, se póte ajunge si cu mai pucine documente si cu vorbe mai pucine. Cu tóte acestea, nu sciu cumu se intemplá, ca scriendu, materialulu mi se imbuldiá n péna, si dissertatiunea crescea fóra voli'a mea.

Dupa ce incepuramu a publica fragmentele in Transilvani'a, si dupa-ce in Nr. 20 se anuntiasa esirea acestei istorióre, venira abia, spre cea mai placuta surprindere dein vreo trei parti cateva informatiuni istorice si unele observatiuni critice. Acumu inse esise si cól'a a patr'a de sub tipariu, prin urmare era prea tardiu cá se me folosescu de acelea informatiuni si observatiuni in contextulu istoriórei; éra cá se le dau cu totulu la parte pana la alta ocasiune, imi tieneam de pecatu. Asia m'am decisu a scóte dein tóte acelea ce mi s'a parutu a fi mai esentiale, póte si mai de urgentia, éra restulu remane cá se'lu folosésca acei barbati dela Nasaudu si Orlatu, carii se voru decide a scrie, séu a pune se se scria istori'a regimenteloru confiniarie. Atunci apoi, documentele pe care le-au arsu insurgentii unguri in Nasaudu, se voru cauta in duplicate si in copii la Sibiu, Bud'a, Vien'a.

Despre turburarile dein a. 1763 insocite de pedepse feróse, luaramu dela dn. Ioanu Margineanu acestea informatiuni.

Nasaudu in 5. Novembre st. n. 1874*). Pré onorate Dom-

*) Coprinsulu acestei corespondentie cu informatiunile sale adunate dela unii veterani deintre cei mai inaintati in etate, este destinatu a implini in catu-va lacun'a dela paginele 7. si 9. ale istoriei. Lucruri de acestea nu s'au potutu publicá cu nici unu pretiu sub vechi'a censura de carti.

nule! La pretiuit'a scrisóre a Dvóstre din 29. Octombre st. n. 1874 am ouóre a ve da la 2 puncte din acea scrisóre urmátóriele informatiuni autentice:

ad. 1. Tanase Todoranu, nascutu in comun'a Bichigiu, in partea septemtrionala a acestui districtu, situata sub muntele Ciblesiu (Cibeles), ai carui stranepoti si acuma traiescu, a fostu dupa traditiupe cunoscatoriu de carte, omu fruntasiu in comuna, si precum se dice, collectoru de contributiune in comunele de pre ap'a Bichigiu si Salautia, pe care o administrá dupe spusele betraniloru, la magistratulu din cetatea Bistritiei. Acelu romanu, inoitu cu mai multi fruntasi, a tractatu in anulu 1761 et 1762 cu guvernulu de atunci din Vien'a pentru de a se militarisá 21 de comune de pre valea Bichigiu, Salauti'a si Some-siulu mare; elu a fostu si in persona la Vien'a, insocitu de alti ómeni fruntasi, unde a si inchiaietu pactulu cu guvernulu din Vien'a pentru militarisare, si li-s'au facutu cunóscute acolo in Vien'a conditiunile favorabili pentru locitorii romani liberi de pre valile susu-memorate.

Acei barbati romani fruntasi din mai multe comune in-torcúnduse dela Vien'a multiamiti, au comunicatu poporulu pactulu si conditiunile de militarisare inchiaiete in Vien'a cu guvernulu mititariu de acolo, la a caroru sfatuire romanii satui de asuprirea sasiloru din districtulu Bistritiei, au primitu cu multiamire acelu pactu, si inca in anulu 1761, 1762 li-s'au tramisu oficiari militari spre ai deprinde in arme si au formatu dintre romani militia pedestra, tunari si calareti. Sosindu anulu 1763, vér'a s'au tramisu comisari imperatesci dela Vien'a, cá pre acei romani deprinsi in arme se-i jure sub stégulu loru propriu, si se continue cu formarea si regularea si se-i deprinda in art'a militara.

Cu acésta ocasiune au chiamatu pre toti fruntasii de pre sate si militi'a tenera la comun'a Salva, situata pre ambele maluri ale apei Salautia, care e dela Nasaudu spre apusu in de-partare de 4/8 mile. De asupra acestei comune in partea orientala se redica unu podereiu largu, numitu „Mocirla“. Pre acestu platou frumosu comisarii tramisi au publicatu militiei pactulu si conditiunile inchieiate in Vien'a, apoi au voitu a luá juramentulu prescrisu pentru soldati. Cu acea ocasiune fiindu de façia si Tanase Todoranu cu alti fruntasi cari fusesera la Vien'a, — s'a sculatu acesta si a spusu militiei tenere, ca pactulu e falsificátu, si nu e acelu originalu, ca-ci conditiunile publicate suntu prea apasátóre pentru ei, si au indemnatu pre poporu cá sub acelea conditiuni se nu se primésca armele si se nu se depuna juramentulu. De aicea s'a nascutu tumultu si din acésta cauza Tanase Todoranu si vr'o 20 consoci ai sei au fostu arestati si tractati cá tumultuatori dupa legile martiali. Dupa spusele autentice ale consangeniloru lui si ale altoru ómeni betrani, pro-

cessulu loru a decursu-camu in 14 zile, in urm'a caruia Tanase Todoranu au fostu trasu pe róta, éra unii din soóii lui au fostu trasi in tiapa si altii condamnati la móрте prin streangu, si a-nume deasupra comunei Salva in marginea de catra comuna a podereiului „Mocirla,“ unde si astadi se afla mormentulu séu gróp'a sedri'a unde suntu inmormentati acei athleti romani.

In memori'a acestoru barbati s'au serbatu parastasu in 18. Iuniu 1863 toema in loculu unde suntu inmormentati pre podereiulu Mocirla, de asupra comunei Salva, la care si eu cá asesoru la sedri'a districtului Nasaudu am luatú parte si am fostu de facia cu tóta famili'a. Processiunea au fostu incantatória si miscatória de animi; conducatoriu alu ei au fostu fericitulu in Domnulu prepositu Macedonu Popu, vicariulu foraneu Grigorie Moisilu din Nasaudu, apoi tóta preotimea din districtu si mai multe mii de ómeni din totu districtulu si din pregiuru, asia catu totu platoulu acelu mare era unu campu de serbatóre, unde falfaiá mai multe stendarte si prapore in onórea repausatiloru bravi romani.

Betranii mai spunu, ca in 1763 cu ocasiunea tumultulu causatu intre poporu prin Tanase Todoranu si consoóii, ar fi fostu de facia si unu episcopu romanescu (dupa cumu sciu eu din istori'a basericesca, acelu episcopu au potutu se fia Petru Pavelu Aaronu de Bistra, care a moritu in visitatiunea canonica in Baia-mare la 25. Februarin 1764). Acelu episcopu vedindu tumultulu si nepotendu molcomi cu oratiunile sale pre malecontenti, si nepotendu'i aplicá la supunere, s'a departatu de pre „Mocirla“ fora nici unu succesu. Unii voru a sci, ca ar fi fostu episcopulu Grigoriu Maioru, ce inse nu convine cu cronic'a, pentru-ca Grigoriu Maioru a fostu consacratu de episcopu in 23. Aprile 1773 in Vien'a prin Vasiliu Bosicovicu episcopulu din Crisiu in Croati'a.

Locotenentele c. r. in pensiune Petru Tancou mi a naratu, ca dupa cum isi aduce elu aminte din istori'a regimentulu scrisa prin fostulu directoru scolariu Istrate, si copiata prin Petru Tancou pe la anulu 1830, inse perduta in anii 184^{8/9}*), la acelu tumultu intre tumultuatori pe Mocirla ar fi fostu de facia si unu calugaru cu numele Sofroniu Popu, care inca ar fi fostu condamnatu la móрте. Eu in acésta privintia sciu din istori'a basericesca a lui Petru Maioru, ca pre acelu tempu agitá intre romani calugarulu Sofroniu, cá poporulu se nu se unésca cu baserica Romei; inse cum au fostu finitulu vietiei calugarului Sofroniu, nu-mi mai aducu aminte din istoria, pentru ca acuma nu o amu la mana. Tóte acestea din spuse si isvóre autentice.

*) Acea istorióra a lui Istrate a fostu temeli'a istoriei regimentulu pe cata se afla ea trecuta in carticic'a Poemation dela pag. 45 pana la 89, dara ii lipsescu multe. G. B.

ad. 2. Fostulu vicariu Ioanu Nemesiu, care in anulu 1834 au fostu denumitu de canonicu la capitululu din Blasiu, au fostu nascutu din comun'a Baitia*) comitatulu Clusului, cerculu Milasiulu-mare, dincolo de opidulu Teaca. L'am cunoscutu foarte bine, pentru ca eu tocma in toamna anului 1834 am mersu la scola in Blasiu, si mi au fostu directoru gimnasiale. In anulu acela si 1835 sciu foarte bine, ca pre onoratu Dvóstra erati profesoru de phisica in liceulu din Blasiu; si asia ce se atinge de Nemesiu, la elu locuia mai multi studenti din satulu seu natale Baitia, la care eu cá conscolariu mai adese ori mergendu, sciu apriatu, ca fostulu canonicu Ioane Nemesiu au fostu nascutu din Baitia, si precum imi aducu amintu, elu a invetiatu teologi'a in Leopole (Lemberg), mi-se pare cu unu colegu alu seu cu numele Boer séu Poppu din Lechintia de langa Ernotu. Despre acésta jurstare am intre scrisorile mele nesce iusemnari, inse nu dau de ele. Atata imi aducu aminte, ca acei 2 romani fiindu in seminariulu din Leopole si mergundu marele imperatu Iosifu II. pre acolo, au vorbitu cu imperatulu si i-au descrisu sórtea romanilor din Transilvani'a.

La 3. si alu 4. punctu nu ve potu da respunsu, pentru ca si de am rogatu pre mai multi domni oficiari in pensiune, cá se-mi dea informatiuni, inca pana acuma nu am potutu dobandi.

Cu alta ocaziune voi scrie mai multe. r. Cluj

Asigurandu-ve despre deosebita stima care o-amu catra pre onoratu dvóstra, am onóre a me subscrie s. c. l.

Ioanu Margineanu.

Adnotatiuni si indreptari care vinu la paginile 46—47 ale acestei istorii.

Nu este exactu ceea ce s'a narratu dupa cartea „Der Winterfeldzug in Siebenbürgen,“ cá batalionulu intregu ar fi fostu desarmatu, ci numai doue divisiuni, adeca acelea patru companii, care au fostu aduse la Pest'a dela Leopoldstadt. Alte doue companii nu au fostu si n'au potutu fi desarmate, pentru cá acelea apucasera in garnisóna la Presburg, unde rebellii nú potusera se strabata asia usioru. Dela Presburgu acestea doue companii ajunsera la corpulu de armata comandatu de banulu Croatiei locot. generariu maresialu Ielachich, in care densele au si participatu la campani'a intréga, pana ce in Augustu ajunsera la Temisiór'a. La acea divisiune (2 companii) era capitani Osmolsky si Reichel, locotenenti primari Philippovich, Borcocellu, locotenenti Velicanu si Carolu Michailasiu.

Renunitulu drapellu alu regimentulu ilu ascunsesera in

*) Unguresce Szász Banyitza.

momentele desarmării locotenentii Lica și Rainer (alias Buscoiu, dein comun'a Zagra). Acestu Rainer apoi se stracrură pe la Siemleu înainte și în Februarie ajunse cu drapelulu la Urban.

Este bene că cu această ocaziune se cunoșcemu și unele familii romanesci mai vechi dein Transilvani'a, cumu și mai multi individi de nationalitate romana. Aristocrați'a cea mai vechia romanésca apucase a se renega, adeca a se magiarisa, inse dela epoc'a domniei austriace au inceputu se se distinga și se ésa pe de asupra alte familii, castigandu'si renume, căre prin péna, care prin arme. La alte popóra s'au scrisu și publicatu în volume numeroșe genealogi'a familiilor, care s'au ilustratu în cursulu seculiloru prin fapte patriotice. Dein sutele de documente vechi latinesci, cate se publicara în diverse timpuri și locuri, scie acum tóta lumea, ca familiile magnatiloru și altoru aristocrați. precum de exemplu Kendefy, Zeik, Kemény, Kenderessy, Bethlen, Vass, Teleki, Majlath, Nádasdy, Iosika, Nalátzi, Barcsai, Macskásy, Pogány, Gál, Katona, Boér, Koszta, Orosz, Nopcsa și altele nenumerate, suntu de origine romanésca, esite dein sinulu natiunei romanesci, care inse cu ajutoriulu confesiuniloru religioșe și prin casatoriile amestecanduse cu familii secuiesci și cu altele magiare dein Ungari'a, succesive schimbandu'si numele primitivu dupa vreo proprietate séu dominiu ce posedea și dandu'i terminatiune magiara, s'au renegatu cu totul, curatu asia precum o patira familiile boieriloru slavi dein Bosni'a și Hertiegovin'a, care prin adoptarea religiunei mohamedane s'au turcitu sarmanecele tóte, și astadi tractédia pe poporu mai reu că turcii cei adeverați veniti dein Asi'a.

Dar poterea productiva a poporulu romanescu este minunata; în loculu familiiloru vechi perdute prin renegare, elu în mani'a toturoru persecutiuniloru produse altele și produce, de și între mari lupte, inse neincetatu, atatu dein nou, catu și redicandu pe familiile vechi nobili remase romanesci, inse caduute sub apasare. Dupa informatiunile pe care le avem, vomu numera érasii numai că de exemplu, cateva dein familiile remase romanesci și între acestea pe cele mai multe deintre familiile militarisate.

Despre famili'a Mehesiu, dn. secretariu ministeriale Ladislau Vaida avù bunatate a ne comunica urmatóri'a informatiune.

Fericitulu Petru Mehesiu a moritu la Fenesiulu sasescu în comitatulu Clusiuului că locotenente colonellu în pensiune, și a fostu înmormentatu în comun'a Clusiu-monastire langa Clusiu. (Candu?)

Iosifu Mehesiu inaintase dein secretariu de curte la functiune si rangu de consiliariu totu la cancellari'a curtiei in Vien'a.*)

Canoniculu a fostu Teodoru Mehesiu.

Camerariulu dein Abrudu a fostu mosiulu meu dupa Mam'a mea, anume Ladislau Mehesiu, carele a petrecutu si in Zlatna, cá Homo regius, éra la Campeni fusese mai inainte cá spanu erariale. Fiic'a dsale a fostu mam'a mea Iosefin'a Mehesiu.

Petru, Iosifu, Teodoru si Ladislau, toti frati buni, fusera filii protopopului romanescu Avramu Mehesiu, carele si avuse parochi'a si scaunulu seu protopopescu in susu numit'a comuna situata in contiguitatea cetatiei Clusiu, in partea de susu, de càtra stravechi'a monastire. Ladislau Vaida.

Dela unu domnu capitanu in pensiune, carele nu voiesce se fia numitu, primiramu una serie de informatiuni de mare valóre, dein care inse asta-data suntemu in stare de a transcrie aici numai pe câteva, éra la celelalte le vomu face locu intre documentele istorice, care se publica in „Transilvani'a.“

Se pare cá in érn'a anului 1849 nu s'au arsu tocma tóte documentele dela Nasaudu. ci au mai remasu unele pe ici-colea. Dn. capitanu aflà in baseric'a romano-catholica de acolo unu protocollu, care se incepe dela anulu 1764 si este titlatu: *Liber status animarum districtus militaris Rodnensis 1765.* Ací se vede transcrisa si Tabell'a de dislocatiune a cadreloru de companiile câte fusera infiintiate pàna atunci. Ací renumitul Carolu Enzenberg vene inca numai cá „vicecolonellus“. Acelu oficiariu fusese nascutu dein Doblack in Tirolu, casatoritu cu Monic'a ficia generarinlui Siscovich, carele a infiintiatu tóte regimentele confiniarie in Transilvania. Enzenberg s'a facutu mai tardiu colonelu si a statu in fruntea regimentului pàna la a. 1773 candu fu inaintatu la rangu de generariu.

Comitele Antoniu Cosimelli, càtra care este adresata od'a scrisa de Zacharias Nenei cá càtra auctoriulu laudelorulu titulate *Poemation*, subscribe inse cu numele Comes *Silvius Tannoli* (pseudonimu?), a fostu nascutu dein Rom'a, a organisatu celu de antaiu compani'a a 9-a dela Nasaudu si

*) Acea inaintare ne era canoscuta si noue; aici inse s'a luat acelea dile ale vietiei sale, pre candu Mehesiu in cointelegere cu episcopii Ioanu Bobu si Gerasimu Adamoviciu si cu calugarii dela Blasiu, lucrare la duplex libellus Valachorum.

trece in memori'a locuitoriloru de unu mare benefactoriu alu populatiunei; pe la 1771 este maioru.

Celu de antaiu auditoriu (judecatoriu) alu regimentulu fusese Iosefu Urli dein Stiri'a.

In statiunea dela Feldra se vede unu maioru anume baronu de Toussaint, de natiune francu.

La Rusu este capitanu Carolu de Syli.

La Budacu vedi unu locotenente Ioanu Iellachich, croatu.

La Rebrióra capitanu Ios. Bocquerde.

La Salva capitanu Anton. de Belloni.

Ceilalti oficiari sunt luati dein diverse tieri si nationalitati, maioritata inse germani, apoi boemi, câte unu italianu, croatu, unguru si trei romani, anume locot. Ioanu Sacadatu romanu transilvanu, cu statiunea in Siaientiu, apoi Crisianu, nascutu dein Ungari'a, éra Ioanu Lupsianu cá armiductoru, care titlu astadi nu se mai aude.

Dupa càtiva ani au esitu mai multi oficiari romani, si anume, pre càtu tempu institutululu militariu dela Nasaudu inca nu era infientiatu, se luá studenti dela Blasiu, carii inrolati se inaintá la rangulu de oficiari; intre aceia fusesera la inceputu studentii Mehiesiu, Calliani, Itulu, Aronu de Bistra, Cuteanu, Capsermentu (fetiuru popii Georgie dein Nasaudu), carii mai toti au ajunsu la rangulu de oficiari de statulu majoru, adeca maiori, vicecolonelli.

Deintre familiiele de oficiari nascuti dein regimentulu aflamu câteava, care merita cá fiacare se'si aiba monografi'a sa, si ne miramu fórte, cumu de nu se afla câte unu membru de ai aceluor familii, care se nu'sl pregete a pune man'a si pe péna, precumu o au pusu densulu si antecessorii sei pe sabiia. Vomu aduce aici numai duoe senu trei exemple.

Famili'a Michailasiu. Stramosiulu membriloru bestrani dein tempulu nostru, ai familiei Michalasiu, fusese capitanu de plaiasi, pre candu se infientiá regimentulu, sabiia lui se mai conserva la familia cá suveniru. Filiulu aceluia Euthimiu (Iftene) Mihailasiu a servitu in regimentulu dela an. 1778 până in 1809. Ioanu Mihailasiu, filiu alu lui Euthimiu successe tata-seu in portarea armeluor la a. 1812, fu adjunctulu colonelulu Lenk, si candu acesta inaintatu la rangulu de generalu se mutá la Mediasiu, merse cu densulu si'i ajutá la compunerea cunoscutulu opu Lenk Geographisch-topographisches Lexicon. In a. 1821 I. Mihailasiu se facu locotenente si adjunctulu la regimentulu; mori in a. 1857 cá maioru in pensiune. Frate-seu Grigorie servise cá locotenente, apoi trecutu in pensiune repausá in a. 1872. Franciscu Mihailasiu, filiu alu maiorulu Ioanu, inrolatu cá cadetu in a. 1839, esiendo in 1846

impună cu parentele seu la expedițiunea galitiana; după reîn-torcere în patria, se făcî ofițiru la regimentulu I. secuiescu de pedestrimă (Nr. 14); în 1848 fu stramutatî érași la regimentulu rom. II. sub comanda lui Urban; în 1849 se făcî adjutantele comandantelui de divisiune generalu Fml.-loc. Br. Zeisberg; între anii 1863 - 5 se află în activitate la Sibiiu că capitanu, éra astadi petrece în pensiune la Nasaudu. Verji sei Carolu, capitanu în pensiune și Andreiu Mihailasiu, locotenente pensionatu. Alți doi frati ai dsale, Leone, m. în 1864, fusese cadetu-sergentu-majoru în regimentulu br. D. Ursu Nr. 64, éra celalaltu cadetu-corporalu în reg. Nr. 63. Unu unchiu alu capitanului Fr. Mihailasiu a fostu 30 de ani subofițiaru, pentru că scia carte prea pucina, éra celalaltu este parochu în comun'a Sîiaieuti, de unde se trage acésta familia brava și laudata.

Famili'a Gabrielu. Dein acésta vediuramu pe Pantelimon Gavriila (numitu mai tardiu Gabriel), aপরاندু heroicéscă podulu dela Areda, în dilele bataliei celei crunte Arcole; în a. 1801 se făcî adjutante la regimentu, în care calitate a remasu până la mórtea sa 1817. Acestu Pantelimonu este mosiulu capitanului Fr. Michailasiu după mama-sa. Leonu Gabrielu filiu alu lui Pantelimon, intratu în servitiu la 1820, mori că locotenente primariu în 1836.

Famili'a Popu. Asemenea una dein cele mai renumite în regimentu. Capitanulu Basiliu Popp (vedi Poemation pag. 52. între capitanii) avuse patru fetiori, deintre carii Ioanu parochu în comun'a Feldra, Gavriilu capitanu în reg. II. secuiescu confiniariu, Mateiu, capitanu de calarime în regim. de husari compusu dein secui și romani, éra Leone Popp, maioru în regimentulu rom. alu II-lea, astadi pensionatu, este uniculu veteranu alu acestui regimentu, carele a facutu campaniile dein anii 1812, 1813, 1814 et 1815 și se mai afla inca în viatia, și totu-odata unulu dein aceia, carii aru fi în stare se implinésca în modu authenticu mai multe lacune dein Poemation și dein acésta istorióra a nóstra. Leonidas Popp, filiu maiorului Leone Popp, educatu în academi'a militaria imperatésca dela Wiener-Neustadt, se afla în activitate că locotenente colonelu (Obristlieutenant) în statulu maioru, și nu ne îndoiu că Maiest. Sa supremulu belliduce va benevolî la tempulu seu a'i deschide calea la rangu și functiune de generalu.

Generosulu capitanu, dein ale carui note scóseramu acestea informatiuni, recunósce că până în a. 1830 ofițiaru de statu maioru nascutu dein regimentu a fostu numai maiorulu Macedonu Popp, că inse după aceea lucrurile s'au schimbatu succesive și în acestu respectu ceva spre mai bine pentru romani, atātu în regimentele confiniarie, câtu și în acele de linia, apoi

aduce mai multe exemple de in dilele n6stre, pe care le si transcriemu aici.

Fili de ai regimentului c6 oficiari de statu majoru esiti in pensiuine: colonelu Wilhelm Velicanu, nascutu in comun'a Rusu. Colobelu Iosifu Gabor, nasc. in Si euti u. Maioru: Leone Popp (vedi mai susu); Ioanu Mihailasiu (c6 mai susu); Petru Turbatu, n. in comun'a Monoru stramutatu la regim. rom. I., m. in Sibiiu; Teodoru Arsen te (Axente) de in comun'a Gl6dinu. In activitate: maioru Iosifu Velicanu, n. in com. Mocodu, se afla la regim. de linia Nr. 63., si Ferdinandu Vladu, n. de in Borgau, este in reg. Nr. 52.

Dupa opiniunea n6stra, aru fi mai potutu inaint6 si alti oficiari de in acelu regimentu in statulu majoru; dara dela an. 1849 inainte regimulu aplic6 pe mai multi in si in administratiunea civile, prin care li se curm6 carier'a militaria. Unulu de in cei mai renumiti intre cei trecuti la administratiune este veteranulu dn. Leontinu Luchi, cunoscutu tiei in ca de candu se afl6 in cancellari'a archiducelui Ferdinandu d'Este la Clusiu intre anii 1834-37; apoi de in campani'a dela 1848/9, dupa care veni c6 adjutante alu guvernatoriului generalu br. Lud. Wohl gemuth si fu insarcinatu cu multe mistiuni grele; dela 1851 presedentele unui cercu, 6ra dela 1861 in primele functiuni districtuali la Nasaudu. Asemenea amu potea memor6 pe dn. Fetti, pe repaus. Botta (decorati) si pe alti multi, d6ca le-amu cun6sce biografi'a.

Despre colonelulu Kray, carele in Poemation figur6dia c6 colonellu, dn. capitanu crede c6 fusese romanu nascutu de in Banatu si observa, c6 nu servise la regimentulu II., ci la I-lea; de aci incolo este cunoscuta carier'a cea stralucita a acelu barbatu, carele in a. 1788 invinse pe turci la Craiova, fu nobilitatu cu predicatulu de Craiova, castig6 ordinulu Mariei Theresiei, fu baronitu si inaintatu p6na la cele mai inalte ranguri, in c6tu pe tempulu lui Napoleonu ilu vedemu belliduce (general en chef) in Itali'a. Dara Kray (Craiu) isi castig6 glori'a sa mai multu numai cu regimentulu I. romanescu numitu alu Olteniloru (distr. Fagarasiu, comitat. Huned6rei).

Despre generariulu de artileria (k. k. Feldzeugmeister) a nume Petru Duca, se scie asemenea c6 a fostu romanu de in Macedoni'a, si a statu in mare fav6re la imperatulu Franciscu I.

Generalii locotenenti mares6ali Moga si Calliani, cunoscuti de in campaniile dela 1848/9, au fostu asemenea si anume acestu de in urma filiulu capitanului Calliani, memoratu in a c6sta istoria.

In dilele n6stre mai suntu in armat'a imperiale trei gene-

rali de nationalitate romanésca, adeca: dnii Basiliu Muncosiu, pensionatu (petrece in Prag'a; conseolariu cu Panga). Traianu Doda, cunoscutu fôrte bene inca dein campani'a dela 1849, candu aici in secuime cá capitaniu a facutu minuni de bravura, in câtu camaradii sei imbraciosiandu'lu 'iau disu: Glori'a dilei acesteia este a ta Traiane! Generalu Doda e nascutu dein Banatu (in care comuna, in care anu?), a servitu multu in corpulu de geniu; in anulu tr. s'a pensionatu. Alexandru Guranu, generalu-maioru, comandante de brigada in Vien'a.

Aici ar fi locul de a se memorá celu pucinu dd. oficiari de statu majoru, esiti si dein regimentulu I-lea, incependu dela dnii frati Clococeanu, v. coloneli si maiori, colonelu D. Ursu, maiorii Novacu, Popu s. a.; dara asupra cui cade datori'a acésta, déca nu asupra filiiiloru acelu regimentu si cu atátu mai vertosu acuma, dupa scen'a cea dela Aradu, prin care fu insultatu elementulu romanescu dein punctu de vedere alu valórei militare.

Intemprarile prin care a trecutu inca si institutulu dela Nasaudu si preste totu instructiunea scolastica in acelu districtu alu regimentului, pâna candu au ajunsu la prefacerile si in starea de astadi, merita cá se fia érași tractate inadinsu si separat, pentru cá dupa aceea se li se faca locu in cadrulu istoriei.

Totu asemenea trebuie se se conserve pentru posteritate nespusele greutati, processe, lupte, alergaturi si petreceri cu ani ale deputatiuniloru tramise dela comune si districtu, pâna candu reesira abia a'si ascurá proprietati, capitaluri, si venituri in contra cerbicóseloru incercari de a li se rapí.

Dein partea nóstra, totu ce mai avemu la mana si ce nu au potutu intrá in acésta istorióra, vomu trece in colónele „Transilvaniei.“

BIBLIOTECA UNIV

0621 13. V. 1929

CLUJ